

**HOTUBA YA WAZIRI WA KILIMO,
MHESHIMIWA HUSSEIN MOHAMED
BASHE (MB), KUHUSU MAKADIRIO
YA MAPATO NA MATUMIZIYA
FEDHA YA WIZARA YA KILIMO
KWA MWAKA 2023/2024**

Mhe. Hussein Mohammed Bashe (Mb)
Waziri wa Kilimo

Mhe. Anthony Peter Mavunde (Mb)
Naibu Waziri wa Kilimo

Gerald Geoffrey Mweli
Katibu Mkuu
Wizara ya Kilimo

Dkt. Hussein Mohamed Omar
Naibu Katibu Mkuu
Wizara ya Kilimo

YALIYOMO

Dira, Dhima na Malengo ya Wizara	xvii
Dira.....	xvii
Dhima	xvii
Majukumu ya Wizara ya Kilimo	xvii
Malengo ya Wizara.....	xviii
1.0 UTANGULIZI.....	1
2.0 HALI YA KILIMO.....	8
2.1 Hali ya Chakula.....	8
2.2 Mchango wa Kilimo katika Uchumi.....	11
2.3 Umwagiliaji.....	14
2.4 Ushirika	15
3.0 MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA	
2022/2023.....	16
3.1 Makusanyo ya Maduhuli	18
3.2 Fedha Zilizoidhinishwa kwa Mafungu	
Yote (43, 24 na 05).....	19
3.3 Fedha zilizotolewa.....	19
4.0 UTEKELEZAJI WA MAENEO YA	
KIPAUMBELE KWA MWAKA 2022/2023.....	21
4.1 Kuimarisha Utafiti	22
4.1.1 Utafiti wa Mbegu za Asili.....	25
4.1.2 Utafiti wa Matumizi ya Mbegu bora	25
4.2 Kuimarisha Kilimo cha Umwagiliaji	26
4.3 Kuimarisha Upatikanaji wa Pembejeo za	
Kilimo.....	32
4.3.1 Mbegu bora.....	32
4.3.2 Miche Bora	36
4.3.3 Uthibiti wa Ubora wa Mbegu	38
4.3.4 Mbolea.....	40
4.3.5 Udhibiti wa Mbolea	41

4.3.6	Upatikanaji wa Viuatilifu na Udhhibiti wa Visumbufu vya Mazao na Mimea	41
4.3.7	Zana za Kilimo	46
4.4	Ruzuku ya Mbegu na Miche	48
4.5	Ruzuku ya Mbolea	51
4.6	Kuimarisha Utoaji wa Huduma ya Upimaji wa Afya ya Udongo	52
4.7	Kuimarisha Huduma za Ugani, Mafunzo na Vyuo na Vituo vya Mafunzo ya Kilimo ...	54
4.7.1	Mafunzo ya Ugani	57
4.7.2	Vyuo na Vituo vya Mafunzo ya Kilimo.....	58
4.8	Kuimarisha Upatikanaji wa Masoko ya Mazao ya Kilimo	61
4.9	Kuimarisha Mifumo ya Upatikanaji wa Mitaji	65
4.10	Kuimarisha Miundombinu ya Kuhifadhi Mazao ya kilimo	69
4.1	Kuimarisha Maendeleo ya Ushirika	72
4.2	Kuhamasisha Kilimo cha Mashamba makubwa ya Pamoja	75
6.1	Ushiriki wa Vijana katika Sekta ya Kilimo	78
4.3	Kuimarisha Kilimo Anga	82
5.0	UZALISHAJI WA MAZAO	83
5.1	Mazao Asilia ya Biashara	83
5.2	Mazao ya Chakula	93
5.3	Mazao yenye Mahitaji Makubwa Yanayoagizwa Nje ya Nchi	93
KUIMARISHA MASUALA MTAMBUKA KATIKA KILIMO		105
Lishe 105		
VVU na UKIMWI		107

Matumizi ya Teknolojia na Mbinu za Kilimo	
Kinachohimili Mabadiliko ya Tabianchi....	107
6.0 MPANGO NA BAJETI KWA MWAKA	
2023/2024.....	110
6.1 Kuongeza tija na uzalishaji (Increase	
Productivity and Production).....	119
6.1.1 Utafiti wa mbegu bora	119
6.1.2 Uzalishaji wa mbegu na miche bora	
pamoja na usambazaji wa mbegu na	
miche ya ruzuku.....	125
6.1.3 Uwekezaji kwenye Huduma za Ugani	128
6.1.4 Kuanza kujenga nyumba za Maafisa	
ugani katika Kata 4,000	132
6.1.5 Uwekezaji kwenye kupima afya ya	
udongo na utoaji wa ruzuku ya mbolea	
na viuatilifu	132
6.1.6 Uwekezaji kwenye Kujenga na	
Kukarabati Miundombinu ya Umwagiliaji.	135
6.1.7 Uanzishwaji wa vituo jumuishi vya	
kutoa huduma za zana za kilimo	
(Mechanization centres).....	139
6.1.8 Kuanzisha kanda saba za kilimo na	
uzalishaji (Tanzania Agriculture Growth	
Corridors).....	140
6.2 Kuongeza Ajira zenye staha na Ushiriki	
wa Vijana na Wanawake kwenye Kilimo	
(Increase decent jobs and enhancing	
youth and women participation in	
agriculture sector)	159
6.2.1 Kuwezesha upatikanaji wa ardhi ya	
kilimo na uanzishaji wa mashamba	

makubwa ya pamoja (Block farms and Agricultural Parks)	159
6.2.2 Kuimarisha ushiriki wa vijana na wanawake katika kilimo kupitia programu ya Jenga Kesho iliyo Bora	161
6.2.3 Kuendeleza Vituo Mahiri vya kusambaza teknolojia	162
6.2.4 Kuhamasisha uanzishwaji wa Kampuni za Ugani za Vijana	162
6.3 Kuimarisha Usalama wa Chakula na Lishe (To improve resilience for Food and Nutrition Security)	163
6.3.1 Uwekezaji kwenye miundombinu ya uhifadhi kuweza kufikia uwezo wa kuhifadhi tani 3,000,000 ifikapo mwaka 2030	163
6.3.2 Kuiongezea NFRA uwezo wa kununua mazao ya wakulima ili kuongeza hifadhi hadi kufikia tani 500,000	164
6.3.3 Kuimarisha na kuanza matumizi ya mfumo wa <i>Agricultural Stock Dynamics Systems</i>	164
6.3.4 Mkutano wa Mifumo ya Chakula Afrika - 2023	165
6.3.5 Kuhamasisha matumizi ya mazao yaliyoongezewa virutubishi ili kukabiliana na Matatizo ya Lishe nchini ..	166
6.4 Kuimarisha Upatikanaji wa Masoko, Mitaji na Mauzo ya Mazao nje ya Nchi (Strengthen access to market, agriculture financing and crop exports)	167

6.4.1 Kuimarisha Upatikanaji wa Masoko ya Mazao ya Kilimo Ndani na Nje ya Nchi	167
6.4.2 Kuimarisha uongezaji thamani na uhifadhi pamoja na kuiwezesha Sekta binafsi kwa kuijengea miundombinu ya masoko.....	169
6.4.3 Kuongeza Mauzo ya Mazao ya Kilimo Nje ya Nchi.....	172
6.4.4 Upatikanaji wa Mitaji (Agricultural Finance).....	173
6.4.5 Kuziwezesha maabara za Serikali na sekta binafsi ziweze kufikia viwango vya ubora vinavyokidhi soko la kimataifa	174
6.5 Kuimarisha Maendeleo ya Ushirika (Strengthening Cooperative Development).....	175
7.0 MAOMBI YA FEDHA MWAKA 2023/2024 FUNGU 43, 24 na 05	190
7.1 Makusanyo ya Maduhuli	190
7.2 Fedha kwa Mafungu yote (43, 24 na 05)	190
VIAMBATISHO	194

MAJEDWALI

Jedwali Na. 1: Uzalishaji wa chakula mwaka 2021/2022 na upatikanaji wa chakula mwaka 2022/2023.....	10
Jedwali Na. 2: Upatikanaji wa mbegu bora nchini hadi Aprili 2023	35
Jedwali Na. 3: Upatikanaji wa mbolea hadi Aprili, 2023	40
Jedwali Na. 4: Mashine na Zana za Kilimo zilizoingizwa Nchini 2022/2023.....	46
Jedwali Na. 5: Mwenendo wa Mauzo ya Mazao ya Nafaka Nje ya Nchi 2022/2023.....	64
Jedwali Na. 6: Mwenendo wa Mauzo ya Mazao Nje ya Nchi 2022/2023	64
Jedwali Na. 7: Mwenendo wa Mauzo ya Mazao Asilia ya Biashara na Thamani 2022/2023.....	64
Jedwali Na. 8: Mikopo Iliyotolewa kwa Wakulima ...	68
Jedwali Na. 9: Miundombinu ya Uhifadhi wa Nafaka iliyokamilika.....	70
Jedwali Na. 10: Mwenendo wa Uzalishaji wa Mazao Asilia ya Biashara (Tani) Mwaka 2020/2021 hadi 2022/2023.....	84
Jedwali Na. 11: Mwenendo wa Uzalishaji wa Mazao ya Chakula (Tani '000') Msimu 2017/2018 -2021/2022.	93
Jedwali Na. 12: Mwenendo wa Uzalishaji wa Mbegu za Mafuta (Tani) Mwaka 2017/2018 – 2021/2022.....	99
Jedwali Na. 13: Uzalishaji wa Mazao ya Bustani (Tani) kwa Kipindi cha Miaka Mitano (2018/19 – 2021/22).....	104

Jedwali Na. 14: Mpango wa Uzalishaji wa Miche/Vikonyo/Pingili 2023/2024	127
Jedwali Na. 15: Uzalishaji wa mazao asilia ya biashara mwaka 2023/2024.	142

VIAMBATISHO

- Kiambatisho Na. 1:** Mauzo ya Nafaka katika Halmashauri Kukabiliana na Mfumuko wa Bei kufikia Aprili 2023 194
- Kiambatisho Na. 2:** Skimu 25 za umwagiliaji zilizopangwa kujengwa mwaka 2022/2023 na ujenzi utaendelea mwaka 2023/2024 197
- Kiambatisho Na. 3:** Ukarabati wa skimu 30 zilizopangwa mwaka 2022/2023 na ukarabati utaendelea mwaka 2023/2024 200
- Kiambatisho Na. 4:** Ujenzi wa Mabwawa 14 ya umwagiliaji katika mwaka 2022/2023 na ujenzi utaendelea mwaka 2023/2024 202
- Kiambatisho Na. 5:** Mabonde ya kimkakati 22 yanayofanyiwa Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina mwaka 2022/2023 na ujenzi wake utaanza mwaka 2023/2024..... 203
- Kiambatisho Na. 6:** Skimu 42 za umwagiliaji zinazofanyiwa upembuzi yakinifu na usanifu wa kina mwaka 2022/2023 na ujenzi utaanza mwaka 2023/2024..... 206
- Kiambatisho Na. 7:** Taarifa Kuhusu Uvunjifu wa Sheria ya Mbolea katika hatua mbalimbali 210
- Kiambatisho Na. 8:** Mauzo ya Mbolea kwa Wakulima katika Mpango wa Ruzuku kwa Mkoa hadi Aprili, 2023 212

Kiambatisho Na. 9: Mikoa inayotekeleza mradi wa kuwezesha upatikanaji wa pembejeo za kilimo (Tanzania Agriculture Input Support Project-TAISP)	213
Kiambatisho Na. 10: Mashamba Makubwa ya Pamoja yaliyotengwa na kupimwa kwa ajili ya programu ya BBT katika mikoa mbalimbali nchini	214
Kiambatisho Na. 11: Skimu mpya 35 za umwagiliaji zitakazojengwa mwaka 2023/2024	216
Kiambatisho Na. 12: Skimu 24 zilizopangwa kufanyiwa ukarabati mwaka 2023/2024	219
Kiambatisho Na. 13: Mabwawa ya umwagiliaji yaliyopangwa kufanyiwa upembuzi yakinifu na usanifu wa kina na kuanza ujenzi wake mwaka 2023/2024.....	221
Kiambatisho Na. 14: Skimu mpya zitakazofanyiwa upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa mwaka 2023/2024 na ujenzi wake kufanyika mwaka 2024/2025	231
Kiambatisho Na. 15: Skimu za ukarabati zitakazofanyiwa upembuzi yakinifu na usanifu wa kina mwaka 2023/2024 na ujenzi wake utafanyika mwaka 2024/2025	254

VIFUPISHO VYA MANENO

<i>ADU</i>	<i>Agriculture Delivery Unit</i>
<i>AfDB</i>	<i>African Development Bank</i>
<i>AFDP</i>	<i>Agriculture and Fisheries Development Programme</i>
<i>AGITF</i>	<i>Agricultural Inputs Trust Fund</i>
<i>AGRA</i>	<i>Alliance for Green Revolution in Africa</i>
<i>AGRF</i>	<i>Africa Green Revolution Forum</i>
<i>AMCOS</i>	<i>Agricultural Marketing Cooperatives Societies</i>
<i>AMDT</i>	<i>Agricultural Market Development Trust</i>
<i>ARDS</i>	<i>Agriculture Routine Data System</i>
<i>ASA</i>	<i>Agriculture Seed Agency</i>
<i>ASDP II</i>	<i>Agricultural Sector Development Programme II</i>
<i>ATMIS</i>	<i>Agriculture Trading Management Information System</i>
<i>BADEA</i>	<i>Arab Bank for Economic Development in Africa</i>

<i>BBT</i>	<i>Building a Better Tomorrow</i>
<i>CCM</i>	<i>Chama Cha Mapinduzi</i>
<i>CIAT</i>	<i>The International Center for Tropical Agriculture</i>
<i>CIMMYT</i>	<i>International Maize and Wheat Improvement Center</i>
<i>COASCO</i>	<i>Cooperative Audit and Supervision Corporation</i>
<i>COPRA</i>	<i>Cereal and Other Produce Regulatory Authority</i>
<i>CPB</i>	<i>Cereal and other Produce Board</i>
<i>DASIP</i>	<i>District Agricultural Sector Investment Project</i>
<i>DC</i>	<i>District Council</i>
<i>DMCC</i>	<i>Dar es Salaam Multi-Commodities Centre</i>
<i>DUS</i>	<i>District Uniformity and Stability</i>
<i>ECF</i>	<i>Extended Credit Facility</i>
<i>EFTA</i>	<i>Equity for Tanzania Limited</i>
<i>FAO</i>	<i>Food and Agriculture Organization,</i>

<i>FM</i>	<i>Frequency Modulation</i>
<i>FTC</i>	<i>Farmers Training Centre</i>
<i>GPS</i>	<i>Global Positioning System</i>
<i>IFAD</i>	<i>International Fund for Agricultural Development</i>
<i>IITA</i>	<i>International Institute of Tropical Agriculture</i>
<i>IPPC</i>	<i>International Plant Protection Convention</i>
<i>ISTA</i>	<i>International Seed Testing Association</i>
<i>ITV</i>	<i>Independent Television</i>
<i>JICA</i>	<i>Japan International Cooperation Agency</i>
<i>JKT</i>	<i>Jeshi la Kujenga Taifa</i>
<i>KATC</i>	<i>Kilimanjaro Agricultural Training Centre</i>
<i>KATRIN</i>	<i>Kilombero Agriculture Training and Research Institute</i>
<i>KCBL</i>	<i>Kilimanjaro Cooperative Bank Limited</i>
<i>MATI</i>	<i>Ministry of Agriculture Training Institute</i>

<i>MATI-MIS</i>	<i>Ministry of Agriculture Training Institute - Management Information System</i>
<i>MLTL</i>	<i>Mkwawa Leafy Tobacco Processor Limited</i>
<i>MoU</i>	<i>Memorandum of Understanding</i>
<i>MUVU</i>	<i>Mfumo wa Usimamizi wa Vyama vya Ushirika</i>
<i>NAFCO</i>	<i>National Agriculture and Food Corporation</i>
<i>NFRA</i>	<i>National Food Reserve Agency</i>
<i>NMNAP II</i>	<i>National Multisectoral Nutrition Action Plan II</i>
<i>NOSC</i>	<i>Njombe Outgrower Service Company</i>
<i>NSAAP</i>	<i>Nutrition Sensitive Agriculture Action Plan</i>
<i>NSI</i>	<i>National Sugar Institute</i>
<i>NSYIA</i>	<i>National Strategy for Youth Involvements in Agriculture</i>
<i>OC</i>	<i>Other Charges</i>
<i>OECD</i>	<i>The Organization for Economic Cooperation and Development</i>

<i>QDS</i>	<i>Quality Declared Seed</i>
<i>SACCOS</i>	<i>Savings and Credit Cooperative Society</i>
<i>SAT</i>	<i>Sustainable Agriculture Tanzania</i>
<i>SCGS</i>	<i>Small-holder Credit Guarantee Scheme</i>
<i>SDGs</i>	<i>Sustainable Development Goals</i>
<i>SMEs</i>	<i>Small and Medium Sized Enterprises</i>
<i>SONAMCU</i>	<i>Songea Namtumbo Agricultural Marketing Cooperative Union Limited Ltd</i>
<i>TaCRI</i>	<i>Tanzania Coffee Research Institute</i>
<i>TADB</i>	<i>Tanzania Agriculture Development Bank</i>
<i>TAISP</i>	<i>Tanzania Agricultural Input Support Project</i>
<i>TANECU Ltd</i>	<i>Tandahimba Newala Cooperative Union Limited</i>
<i>TANIPAC</i>	<i>Tanzania Initiative for Preventing Aflatoxin Contamination</i>
<i>TANSHEP</i>	<i>Tanzania Smallholder Horticulture Empowerment Project</i>
<i>TARI</i>	<i>Tanzania Agriculture Research Institute</i>

<i>TBC</i>	<i>Tanzania Broadcasting Corporation</i>
<i>TCA</i>	<i>Tanzania Cotton Association</i>
<i>TEHAMA</i>	<i>Teknolojia ya Habari na Mawasiliano</i>
<i>TFC</i>	<i>Tanzania Fertilizer Company</i>
<i>TFRA</i>	<i>Tanzania Fertilizer Regulatory Authority</i>
<i>TGNP</i>	<i>Tanzania Gender Network Program</i>
<i>TLTC</i>	<i>Tanzania Leaf Tobacco Cpmpany Limited</i>
<i>TORITA</i>	<i>Tobacco Research Institute of Tanzania</i>
<i>TOSCI</i>	<i>Tanzania Official Seed Certification Institute</i>
<i>TOT</i>	<i>Training of Trainners</i>
<i>TPHPA</i>	<i>Tanzania Plant Health and Pesticides Authority</i>
<i>TRA</i>	<i>Tanzania Revenue Authority</i>
<i>TRIT</i>	<i>Tea Research Institute of Tanzania</i>
<i>TSHTDA</i>	<i>Tanzania Smallholder Tea Development Agency</i>
<i>UKIMWI</i>	<i>Upungufu wa Kinga Mwilini</i>

<i>UVIKO - 19</i>	<i>Ugonjwa wa Virusi vya Korona - 2019</i>
<i>VETA</i>	<i>Vocational Education and Training Authority</i>
<i>VVU</i>	<i>Virusi Vya Ukimwi</i>
<i>WARCs</i>	<i>Ward Agricultural Resource Centres</i>
<i>WB</i>	<i>World Bank</i>
<i>WFP</i>	<i>World Food Programme</i>
<i>WRRB</i>	<i>Warehouse Receipt Regulatory Board</i>

Dira, Dhima na Malengo ya Wizara

Dira

Tujilishe sisi, tuwalishe wengine kibiashara.

Dhima

Kujenga sekta ya kilimo endelevu na yenye ushindani ili kukuza uchumi shirikishi, kuboresha maisha ya mkulima na taifa lenye utajiri.

Majukumu ya Wizara ya Kilimo

Majukumu ya Wizara ya Kilimo yameainishwa katika Hati ya Mgawanyo wa Majukumu ya Mawaziri (Ministerial Instrument) ya tarehe 7 Mei, 2021. Majukumu hayo ni pamoja na: -

- i. Kuandaa na kutekeleza Sera za Kilimo, Usalama wa Chakula, Umwagiliaji na Ushirika;
- ii. Kusimamia Mipango na Matumizi ya Ardhi ya Kilimo;
- iii. Kufanya Utafiti, Mafunzo na Huduma za Ugani katika Kilimo;
- iv. Kusimamia Usalama wa Chakula;
- v. Kusimamia Uhifadhi wa Kimkakati wa Chakula;
- vi. Kusimamia Maendeleo ya Ushirika na Vyama vya Ushirika;

- vii. Kuratibu Maendeleo ya Vyama vya Ushirika wa Akiba na Mikopo;
- viii. Kuendeleza Miundombinu ya Kilimo;
- ix. Kuratibu Masoko na kuongeza Thamani ya Mazao ya Kilimo;
- x. Kusimamia Maendeleo ya Zana za Kilimo na Pembejeo;
- xi. Kuendeleza Kilimo cha Umwagiliaji;
- xii. Kusimamia Maendeleo ya Rasilimali Watu Wizarani;
- xiii. Kusimamia Leseni za Stakabadhi za Mazao Ghalani; na
- xiv. Kusimamia Idara zinazojitegemea, Taasisi za Serikali, Wakala, Programu na Miradi ya maendeleo iliyo chini ya Wizara.

Malengo ya Wizara

Katika kufanikisha utekelezaji wa majukumu yake, Wizara inatekeleza Malengo Mkakati 10 kupitia Fungu 43, 24 na 05 katika Idara, Vitengo, Asasi, Mamlaka na Taasisi zilizo chini ya Wizara. Malengo Mkakati hayo ni:-

- i. Kuongeza tija na uzalishaji wa mazao ya kilimo;
- ii. Kuongeza uzalishaji wa mazao ya bustani;

- iii. Kupunguza gharama za uagizaji wa mafuta ya kula, ngano na nafaka nyingine;
- iv. Kupunguza upotevu wa mazao baada ya kuvuna kutoka asilimia kati ya 30 na 40 hadi asilimia tano (5) ifikapo mwaka 2030;
- v. Kupunguza umaskini kwa asilimia 50 ifikapo 2030;
- vi. Kuhakikisha upatikanaji wa malighafi za viwandani kwa asilimia 100;
- vii. Kutengeneza ajira mpya milioni tatu za vijana na wanawake ifikapo 2030;
- viii. Kuongeza thamani ya mauzo nje ya nchi kutoka Dola za Marekani Bilioni 1.2 hadi Dola za Marekani Bilioni 5 ifakapo 2030;
- ix. Ukuaji wa kilimo kufikia asilimia 10 ifikapo 2030; na
- x. Kuzingatia masuala mtambuka katika kilimo.

1.0 UTANGULIZI

1. **Mheshimiwa Spika**, ninaomba kutoa hoja kwamba, kufuatia taarifa iliyowasilishwa leo na Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Viwanda, Biashara, Kilimo na Mifugo, Bunge lako Tukufu sasa likubali kupokea, kujadili na kupitisha Taarifa ya Utekelezaji wa Mpango na Bajeti ya Wizara ya Kilimo (Fungu 43), Tume ya Taifa ya Umwagiliaji (Fungu 05) na Tume ya Maendeleo ya Ushirika (Fungu 24) kwa mwaka wa fedha 2022/2023. Aidha, ninaliomba Bunge lako Tukufu lipitishie Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Mafungu yote matatu (3) ya Wizara na Taasisi zake kwa mwaka wa fedha 2023/2024.

2. **Mheshimiwa Spika**, awali ya yote ninamshukuru Mwenyezi Mungu kwa kutuwezesha kufikia siku ya leo tukiwa wazima wa afya na kwa kuendelea kuijalia nchi yetu amani na mshikamano na kujadili bajeti hii inayolenga kusukuma mbele kasi ya maendeleo ya Sekta ya Kilimo na wakulima kwa ujumla wao.

3. **Mheshimiwa Spika**, ninapenda kutumia fursa hii kwa heshima na unyenyekevu mkubwa kumshukuru kwa dhati Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kuendelea kuniamini kusimamia shughuli za kilimo nchini. Ninamuahidi Mheshimiwa Rais na Watanzania kuwa nitatekeleza majukumu yangu kwa weledi, uaminifu na ubunifu mkubwa ili kuhakikisha nchi yetu inakuwa na uhakika wa chakula, kulisha wengine kibiashara lakini pia

wakulima wanapata kipato cha kutosha ili kupunguza umaskini.

4. **Mheshimiwa Spika**, ninamshukuru sana Mheshimiwa Rais kwa kuanza utekelezaji wa mageuzi kwenye Sekta ya Kilimo kwa kuwekeza katika miradi ya muda mrefu na maeneo ya msingi ya kutatua changamoto za kilimo kuanzia shambani hadi sokoni na kuitekeleza dhana na falsafa ya msingi kabisa kwenye kilimo kuwa “kilimo ni uwekezaji wa muda mrefu”. Ni dhahiri kuwa chini ya uongozi wa Serikali ya Awamu ya Sita kumekuwepo msukumo wa kipekee katika kuendeleza Sekta ya Kilimo.

5. **Mheshimiwa Spika**, Watanzania wanashuhudia sasa kasi kubwa ya uwekezaji mkubwa wa Serikali kwenye rasilimali fedha na watu pamoja na uhamasishaji wa Sekta binafsi kuwekeza na kukifanya kilimo kuanza kutoa ajira zenye staha kwa vijana na wanawake, ikiwa ni pamoja na hatua ya kuongeza kwa kiasi kikubwa bajeti ya Wizara ya Kilimo kuanzia mwaka wa fedha 2022/2023 na kujenga msingi imara wa utekelezaji wa mipango ya kilimo yenye kutazama Tanzania ifikapo mwaka 2050. Ninamuahidi tena Mheshimiwa Rais, Bunge lako Tukufu na Watanzania kwa ujumla kuwa, Wizara itaendelea kubuni na kutekeleza mikakati mbalimbali ili kuhakikisha sekta ya kilimo inafikia ukuaji wa asilimia 10 ifikapo mwaka 2030 na kujenga msingi imara wa kulinda uchumi wetu kuelekea mwaka 2050.

6. **Mheshimiwa Spika**, kwa kipekee, ninapenda kumshukuru na kumpongeza Mheshimiwa Rais kwa ushiriki wake na kuwa mstari wa mbele katika duru za majadiliano ya masuala ya kilimo kimataifa na kuifanya nchi yetu kushinda kuwa mwenyeji wa Jukwaa la Mifumo ya Chakula Barani Afrika (Africa Food Systems Forum) litakalofanyika tarehe 5 hadi 8 Septemba, 2023 Jijini Dar es Salaam na kuzifanya taasisi za kimataifa na wadau wa maendeleo kama vile Benki ya Dunia, AFDB, USAID, IFAD, FAO, AGRA na wadau wengine kuanza uwekezaji na Tanzania kurudishwa kwenye Mpango wa Feed the Future. Ninamshukuru sana Mheshimiwa Rais.

7. **Mheshimiwa Spika**, Tanzania kuwa mwenyeji wa Jukwaa hili, ni fursa kubwa kwa nchi yetu kuvutia uwekezaji katika nyanja mbalimbali ikiwemo sekta ya kilimo na biashara. Nitoe wito kwa wadau wote wa Sekta ya Kilimo hususan Sekta binafsi kushiriki kikamilifu katika jukwaa hilo ambalo litaleta pamoja zaidi ya washiriki 3,000 kutoka nchi mbalimbali duniani.

8. **Mheshimiwa Spika**, pia, ninapenda kumshukuru Mheshimiwa Dkt. Philip Isdor Mpango, Makamu wa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ambaye amekuwa akisisitiza na kutoa maelekezo kuhusu umuhimu wa kilimo endelevu na kinachozingatia hifadhi ya mazingira na kinachohimili mabadiliko ya tabianchi na kuwa muumini mkubwa wa masuala ya utafiti na yeye mwenyewe kuwa mkulima. Maelekezo hayo yamezingatiwa katika mipango na utekelezaji wa majukumu ya Wizara.

9. **Mheshimiwa Spika**, ninapenda pia kutumia fursa hii kumpongeza Waziri Mkuu, Mhe. Kassim Majaliwa Majaliwa (Mb.) kwa hotuba yake nzuri aliyoitoa hapa Bungeni. Hotuba hiyo imegusa maeneo mengi ya Sekta ya Kilimo. Mhe. Waziri Mkuu amekuwa mstari wa mbele kuhamasisha kilimo cha umwagiliaji, maendeleo ya Vyama vya Ushirika pamoja na upatikanaji wa masoko ya mazao ya kilimo hususan mazao ya kimkakati ya mkonge, chikichi, alizeti, zabibu, ngano, miwa, korosho, kahawa, chai, pamba na tumbaku. Pia, ninamshukuru na yeye mwenyewe kuwa mkulima na mbanguaji wa korosho.

10. **Mheshimiwa Spika**, ninapenda kukupongeza wewe binafsi, na Naibu Spika Mheshimiwa Mussa Azan Zungu (Mb.) pamoja na Wenyeviti wa Bunge kwa jinsi mnavyoliongoza Bunge letu Tukufu kwa umahiri mkubwa. Uongozi wenu mahiri umewezesha utekelezaji wa mipango mbalimbali ya maendeleo ikiwemo Sekta ya Kilimo. Aidha, nitumie nafasi hii kuwapongeza Wabunge wote kwa umahiri wao mkubwa katika kuchangia mijadala inayoendelea katika Bunge hili la 12 la Bajeti.

11. **Mheshimiwa Spika**, kipekee na kwa dhati ninapenda nikushukuru wewe binafsi kwa kuunda Kamati moja inayosimamia viwanda, biashara, kilimo na mifugo. Hatua hii, inajenga msingi imara wa sekta za uzalishaji na biashara katika kusimamia kwa pamoja, kupanga, kutekeleza na kuratibu na hivyo kuongeza tija na thamani ya mazao ya wakulima wa nchi hii.

12. **Mheshimiwa Spika**, kipekee ninamshukuru Mheshimiwa Anthony Peter Mavunde, Naibu Waziri wa Kilimo na Mbunge wa Jimbo la Dodoma mjini kwa ushirikiano anaonipatia katika kutekeleza majukumu ya Wizara ya Kilimo. Pia, ninampongeza Bw. Gerald Geoffrey Mweli kwa kuteuliwa kuwa Katibu Mkuu wa Wizara ya Kilimo. Vilevile, ninampongeza Dkt. Hussein Mohamed Omar kwa kuteuliwa kuwa Naibu Katibu Mkuu wa Wizara ya Kilimo. Ninawashukuru kwa ushirikiano wanaonipatia, ninawashukuru kwa wao kutambua majukumu, wajibu na matarajio ya Mhe. Rais, Bunge lako Tukufu na Watanzania kwa ujumla. Aidha, ninapenda kumshukuru Bw. Andrew Wilson Massawe, Katibu Mkuu mstaafu kwa ushirikiano wake alionipatia wakati akiwa katika utumishi wa umma.

13. **Mheshimiwa Spika**, nitumie nafasi hii kuwapongeza Mhe. David Mwakiposa Kihenzile Mbunge wa Mufindi Kusini kwa kuchaguliwa kuwa Mwenyekiti wa Kamati ya kudumu ya Viwanda, Biashara, Kilimo na Mifugo na Mhe. Mariam Ditopile Mzuzuri Mbunge wa Viti Maalum Mkoa wa Dodoma kwa kuchaguliwa kuwa Makamu Mwenyekiti wa Kamati hiyo. Vilevile, ninawapongeza wajumbe wote wa Kamati ya Kudumu ya Viwanda, Biashara, Kilimo na Mifugo na Kamati ya Kudumu ya Bajeti kwa ushauri wao mzuri ambao umeboresha utekelezaji wa mipango na mikakati ya Wizara.

14. **Mheshimiwa Spika**, ninamshukuru Waziri wa Fedha na Mipango Mheshimiwa Dkt. Mwigulu Lameck Nchemba (Mb.) pamoja na timu ya wataalam wa Wizara ya Fedha na Mipango ikiongozwa na Katibu

Mkuu Dkt. Natu El-maamry Mwamba na Manaibu Katibu Wakuu Wizara ya Fedha na Mipango Bi. Jenifa C. Omolo, Bi. Amina K. Shaaban na Bw. Lawrence N. Mafuru; na Kamishna wa Bajeti Bw. Meshack J. Anyingisye kwa kutupa nafasi ya kujadiliana na kushauriana kuhusu namna bora ya kutekeleza vipaumbele vya Sekta ya Kilimo na kuipa kipaumbele katika Mpango na Bajeti ya Serikali. Ninawashukuru sana kwani hii ni hatua sahihi kwa maslahi ya nchi yetu na kulinda uchumi wetu.

15. **Mheshimiwa Spika**, nitumie fursa hii kumpongeza Mhe. Abdul Yussuf Maalim kwa kuchaguliwa kuwa Mbunge wa Jimbo la Amani - Zanzibar. Aidha, ninatoa pole kwa Bunge lako Tukufu kwa kuondokewa na aliyekuwa Mbunge wa Jimbo la Amani - Zanzibar, Mhe. Mussa Hassan Mussa. Mwenyezi Mungu ailaze roho ya marehemu mahala pema peponi, Amina.

16. **Mheshimiwa Spika**, nitumie fursa hii kuwapongeza Mhe. Mizengo Kayanza Peter Pinda Waziri Mkuu Mstaafu kwa kuteuliwa kuwa Mwenyekiti wa Baraza la Kumshauri Rais kuhusu masuala ya chakula na kilimo (Presidential Food and Agriculture Delivery Council) na Makamu Mwenyekiti wa Baraza Mhe. Hailemariam Dessalegn Waziri Mkuu Mstaafu wa Ethiopia. Ninaahidi kuwapa ushirikiano katika utekelezaji wa shughuli za Sekta ya Kilimo.

17. **Mheshimiwa Spika**, kwa namna ya kipekee ninawashukuru wakulima wa nchi hii na sekta binafsi ya kilimo, kwa mchango wao mkubwa katika

kuhakikisha nchi inakuwa na usalama wa chakula na kuongeza uuzaji wa mazao nje ya nchi kutoka Dola za Marekani Milioni 994.5 mwaka 2021 hadi Dola za Marekani Bilioni 1.38 kufikia Aprili mwaka 2023. Aidha, ninawashukuru viongozi na watumishi wote wa Wizara ya Kilimo kwa ushirikiano wao na bidii yao katika kazi. Vilevile, ninawashukuru Wakurugenzi, Wakuu wa Taasisi, Bodi na Wakala zilizo chini ya Wizara na watumishi wake kwa kazi nzuri na ushirikiano mkubwa wanaoendelea kuutoa. Pia, ninawashukuru kwa dhati taasisi za fedha, sekta binafsi, wabia wa maendeleo na Asasi zisizo za Kiserikali kwa mchango wao katika kukuza Sekta ya Kilimo nchini.

18. **Mheshimiwa Spika**, ninatoa shukrani na pongezi za pekee kwa wananchi wa Jimbo langu la Nzega – Mjini kwa ushirikiano wanaoendelea kunipa katika kipindi chote cha kuwawakilisha hapa Bungeni. Aidha, ninawapongeza kwa juhudi wanazofanya katika kujiletea maendeleo yao wenyewe na Jimbo letu.

19. **Mheshimiwa Spika**, ninawashukuru sana watumishi wa Halmashauri ya Mji wa Nzega inayoongozwa na Mwenyekiti wa Halmashauri Bi. Belbara Kasindi Makono na Mkurugenzi Bw. Shomary Salim Mndolwa, Viongozi na Madiwani wa Chama Cha Mapinduzi Wilaya ya Nzega kwa ushirikiano wanaoendelea kunipatia hata pale ninapokuwa sipatikani Jimboni nikitekeleza majukumu yangu ya kuwahudumia wakulima na watanzania kwa ujumla. Viongozi hawa wameendelea kuwahudumia wananchi

na shughuli za maendeleo hazijasimama. Ninawaahidi kuendelea kuwatumikia kwa uaminifu kwa maendeleo ya Jimbo letu la Nzega – Mjini.

2.0 HALI YA KILIMO

2.1 Hali ya Chakula

20. **Mheshimiwa Spika**, Taifa letu limetoka kufanya sensa ya watu na makazi na takwimu zinaonesha kuwa idadi ya Watanzania ni milioni 61.74. Kati ya hao asilimia 65.6 sawa na zaidi ya Watanzania milioni 40 maisha yao ya kila siku yanategemea sekta ya kilimo moja kwa moja na Watanzania wote milioni 61.74 wanahitaji chakula.

21. **Mheshimiwa Spika**, kutokana na matokeo ya Sensa ya kilimo ya mwaka 2020, takwimu zinaonesha kuwa Tanzania bara ina jumla ya kaya 11,659,589. Kati ya hizo, kaya 5,088,135 zinategemea kilimo moja kwa moja sawa na asilimia 43.6 ya kaya zote. Aidha, ifikapo mwaka 2030, Taifa letu linakadiriwa kuwa na Watanzania Milioni 71 na mwaka 2050 Watanzania tunakadiriwa kufikia Milioni 136. Vilevile, wakati wastani wa umri wa Mtanzania kijana ni miaka 18, Afrika ni miaka 20, Ulaya miaka 40 na Asia miaka 30, maana yake Tanzania ni Taifa la vijana. Hii inamaanisha kuwa Taifa letu lina hazina kubwa ya nguvu kazi kwa ajili ya kuzalisha chakula chetu na ziada kuuza nje ya nchi.

22. **Mheshimiwa Spika**, Tathmini ya Mwisho ya Uzalishaji wa Mazao ya Chakula kwa msimu wa mwaka 2021/2022 imebaini kuwa uzalishaji wa mazao ya chakula umefikia tani 17,148,290 kwa mlinganisho wa nafaka (Grain equivalent) ikilinganishwa na tani 18,665,217 mwaka 2020/2021 ikiwa ni pungufu ya tani 1,516,927 (**Jedwali Na. 1.**). Upungufu huo umetokana na mtawanyiko wa mvua usioridhisha. Kati ya kiasi kilichozalishwa, nafaka ni tani 9,233,298 na mazao yasiyo nafaka ni tani 7,914,992. Aidha, uzalishaji wa nafaka ambao unahusisha mahindi, mchele, mtama uwele, ulezi na ngano ulipungua kwa tani 1,641,127 sawa na asilimia 15.1 ikilinganishwa na uzalishaji wa tani 10,874,425 kwa msimu wa 2020/2021.

23. **Mheshimiwa Spika**, uzalishaji wa mazao yasiyo nafaka ambayo ni jamii ya mikunde, muhogo, ndizi, viazi vitamu na mviringo uliongezeka kwa tani 124,200 sawa na ongezeko la asilimia 1.6 na kufikia tani 7,914,992 ikilinganishwa na uzalishaji wa tani 7,990,792 msimu wa 2020/2021. Mahitaji ya chakula kwa mwaka 2022/2023 ni tani 15,053,299 na ziada ni tani 2,095,256 za chakula. Kwa kuzingatia takwimu hizo za uzalishaji na mahitaji ya chakula, kwa mwaka 2022/2023 Taifa limejitosheleza kwa chakula kwa asilimia 114.

Jedwali Na. 1: Uzalishaji wa chakula mwaka 2021/2022 na upatikanaji wa chakula mwaka 2022/2023

Nafaka	Mahindi (Tani)	Mtama na Malezi (Tani)	Mchele (Tani)	Ngano (Tani)	Jumla Nafaka (Tani)
Uzalishaji	6,417,356	1,045,605	1,708,369	61,968	9,233,298
Mahitaji	6,015,288	2,146,458	1,055,445	289,544	9,506,736
Uhaba (-)/Ziada(+)	402,068	-1,100,853	652,924	-227,577	-273,437
Utoshelevu (%)	107	49	162	21	97
Yasiyo nafaka	Mikunde (Tani)	Ndizi (Tani)	Muhogo (Tani)	Viazi (Tani)	Jumla Yasiyo nafaka (Tani)
Uzalishaji	2,498,559	1,290,758	2,411,092	1,714,582	7,914,992
Mahitaji	896,549	1,019,214	2,544,705	1,085,830	5,546,299
Uhaba (-)/Ziada(+)	1,602,010	271,543	-133,613	628,753	2,368,693
Utoshelevu (%)	279	127	95	158	143
JUMLA	Nafaka (Tani)	Yasiyo nafaka (Tani)	JUMLA		
Uzalishaji	9,233,298	7,914,992	17,148,290		
Mahitaji	9,506,736	5,546,299	15,053,034		
Uhaba (-)/Ziada(+)	-273,437	2,368,693	2,095,256		
Utoshelevu (%)	97	143	114		

Chanzo: Wizara ya Kilimo 2022/2023

24. **Mheshimiwa Spika**, makadirio ya mahitaji ya chakula ifikapo mwaka 2030 yatakuwa tani milioni 20 na mwaka 2050 yatakuwa tani milioni 33.7. Hali hii inaleta changamoto kwa nchi yetu kuwa na mikakati ya uwekezaji ya muda mrefu kwenye Sekta ya Kilimo ili kuhakikisha utoshelevu wa chakula kwa miaka hiyo na ziada kwa ajili ya kuuza nje ya nchi.

2.2 Mchango wa Kilimo katika Uchumi

25. **Mheshimiwa Spika**, Sekta ya Kilimo kwa mwaka 2021 ilikua kwa asilimia 3.9 ikilinganishwa na ukuaji wa asilimia 4.9 mwaka 2020. Vilevile, Sekta ya Kilimo imechangia asilimia 26.1 katika Pato la Taifa, imetoa ajira kwa wananchi kwa wastani wa asilimia 65.6 na kuchangia asilimia 65 ya malighafi za viwanda.

26. **Mheshimiwa Spika**, Sekta ya Kilimo kwa upande wa mazao ilikua kwa asilimia 3.6 mwaka 2021 ikilinganishwa na ukuaji wa asilimia 5 mwaka 2020; imechangia asilimia 14.6 kwenye Pato la Taifa ikilinganishwa na asilimia 15.4 mwaka 2020; na imeendelea kuchangia asilimia 100 ya upatikanaji wa chakula. Aidha, mazao ya kilimo yamechangia takriban Dola za Marekani Bilioni 1.38 ya mauzo nje ya nchi. Ukuaji na mchango wa Sekta ya Mazao kwa mwaka 2021, umeshuka kutokana na athari za UVIKO – 19 na vita kati ya Urusi na Ukraine ambazo ziliathiri uzalishaji, upatikanaji wa pembejeo za kilimo na masoko ya mazao ya kilimo. Pia, katika kipindi hicho mabadiliko ya tabianchi yameathiri uzalishaji wa mazao ya kilimo.

27. **Mheshimiwa Spika**, ninapenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu kwamba, kwa mwenendo wa ukuaji wa idadi ya watu ndani ya nchi na duniani ifikapo mwaka 2050, nchi yetu itakuwa na idadi ya watu milioni 136 na dunia itakuwa na watu bilioni 9.7. Katika kipindi hicho, uzalishaji wa chakula duniani unakadiriwa kupungua kwa asilimia 4 wakati

mahitaji halisi ya chakula yanakadiriwa kuongezeka kwa zaidi ya asilimia 50.

28. **Mheshimiwa Spika**, kihatarishi namba moja kwa taifa letu itakuwa ni mabadiliko ya tabianchi ambayo yanasababisha kupungua kwa uzalishaji wa chakula na hivyo kuhatarisha uimara wa uchumi wetu na usalama wa Taifa letu. Ili kuwa salama kwenye eneo hili ni lazima kuendelea kuwekeza katika mifumo imara na himilivu ya kilimo inayotumia teknolojia za umwagiliaji za kisasa, uwezo wa kuhifadhi mbegu zetu za asili ili kuwa msingi imara wa kufanya utafiti kupata teknolojia bora za uzalishaji wa mbegu ili kujihakikishia usalama wa chakula na ulinzi wa uchumi wetu.

29. **Mheshimiwa Spika**, Taifa lolote ambalo liko huru, lenye kulinda heshima na utu wa watu wake, ni lile ambalo linajitosheleza kwa chakula na uchumi imara. Ili uwe na uhakika wa chakula ni lazima kuimarisha uzalishaji, tija na kuwa na umiliki wa mbegu zetu kwani atakayetawala dunia hii ni yule ambaye ana umiliki wa mbegu bora na utoshelevu wa chakula.

30. **Mheshimiwa Spika**, Tathmini ya Kina ya Hali ya Chakula na Lishe imebaini kuwa na upungufu wa uzalishaji katika baadhi ya maeneo kwa msimu wa 2021/2022 uliotokana na athari za mabadiliko ya tabianchi na hivyo kusababisha kupanda bei kwa baadhi ya mazao ya chakula. Ili kukabiliana na hali hiyo, Wizara kupitia Wakala wa Taifa wa Hifadhi ya Chakula (National Food Reserve Agency-NFRA)

imesambaza tani 75,282.302 za chakula katika Halmashauri 89 zenye upungufu wa chakula na kuuzwa kwa bei kati ya Shilingi 680 hadi 920 kwa kilo ikilinganishwa na bei ya soko ya Shilingi 1,200 hadi 1,500. Usambazaji wa chakula katika maeneo yenye upungufu wa chakula ni kama inavyoonekana kwenye **Kiambatisho Na.1.**

31. **Mheshimiwa Spika**, ili kukabiliana na upungufu wa chakula, Serikali inaendelea kuongeza uwezo wake wa kuhifadhi chakula kutoka tani 251,000 za sasa hadi tani 506,000. Aidha, kwa sasa Serikali imeanza shughuli ya upembuzi yakinifu kwa ajili ya kujenga miundombinu ya uhifadhi itakayoongeza uwezo wa kuhifadhi kufikia tani 3,000,000 ifikapo mwaka 2030. Lengo ni kuhakikisha kuwa, Taifa letu linauwezo wa kuhifadhi chakula cha kutumia miezi sita (6) pindi inapotokea janga ili kulinda uchumi wetu, heshima yetu, utu wetu na uhuru wetu.

Akiba ya Chakula nchini

32. **Mheshimiwa Spika**, katika kuimarisha usalama wa chakula nchini, Wizara kupitia NFRA imenunua tani 18,294.314 za chakula. Kati ya hizo, tani 17,257.857 ni za mahindi na tani 1,036.457 ni za mtama. Aidha, kiasi kilichonunuliwa kikijumuishwa na bakaa ya tani 141,575.902 kinafanya NFRA kuhifadhi jumla ya tani 159,870.216 katika ghala zake.

Picha Na. 1: Vihenge vya Wakala wa Taifa wa Hifadhi ya Chakula (NFRA) - Kigoma.

2.3 Umwagiliaji

33. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kupitia Tume ya Taifa ya Umwagiliaji inaendelea kujenga na kukarabati miundombinu ya umwagiliaji nchini ikiwemo mabwawa ya kuvunia maji ya mvua kwa ajili ya umwagiliaji. Hadi kufikia Aprili, 2023 eneo linalomwagiliwa ni hekta 727,280.6 sawa na asilimia 60.6 ya lengo la hekta 1,200,000 ifikapo mwaka 2025. Katika kuhakikisha lengo hilo linafikiwa, Tume imeendelea kujenga na kukarabati miundombinu ya umwagiliaji iliyopangwa katika mwaka wa fedha 2022/2023 ambapo hadi kufikia Aprili, 2023 jumla ya mikataba ya ujenzi na ukarabati wa miradi 48 yenye thamani ya Shilingi 234,127,200,000 imesainiwa.

34. **Mheshimiwa Spika**, kukamilika kwa kazi zilizopangwa katika mwaka 2022/2023 kutaongeza eneo la umwagiliaji kwa hekta 95,005 na hivyo kufanya eneo linalomwagiliwa kuwa hekta 822,285.6 sawa na asilimia 68.5 ya lengo la kufikia hekta 1,200,000 za umwagiliaji ifikapo mwaka 2025 kama ilivyoelekezwa na Ilani ya Uchaguzi ya CCM ya mwaka 2020 – 2025.

2.4 Ushirika

35. **Mheshimiwa Spika**, Tume ya Maendeleo ya Ushirika kwa kushirikiana na Wizara za kisekta, Mamlaka za Serikali za Mitaa na Wadau wengine imeendelea na uhamasishaji na uanzishwaji wa Vyama vya Ushirika katika sekta mbalimbali za kiuchumi. Hadi kufikia Aprili 2023, Vyama vya Ushirika 7,300 vimesajiliwa ikilinganishwa na vyama 9,741 mwaka 2021. Kati ya hivyo, 4,252 ni Vyama vya Ushirika wa Kilimo na Masoko (AMCOS), 2,034 ni Vyama vya Ushirika wa Akiba na Mikopo (SACCOS) na 1,014 ni Vyama vinavyojishughulisha na shughuli mbalimbali zikiwemo ufugaji nyuki na uvuvi. Pia, idadi ya wanachama wa Vyama vya Ushirika imeongezeka kutoka 6,965,272 Desemba, 2021 hadi 8,358,326 Desemba, 2022.

3.0 MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA 2022/2023

Maeneo ya kipaumbele katika bajeti ya mwaka 2022/2023

36. **Mheshimiwa Spika**, utakumbuka wewe na Bunge lako Tukufu tarehe 17 Mei mwaka 2022, nilisimama hapa kuomba idhini ya kupitishiwa bajeti ya Shilingi **751,123,280,000** na Bunge lako likaidhinisha ili kutekeleza Mpango wa mwaka 2022/2023. Katika mpango huo tulikuwa na maeneo ya vipaumbele vya kimkakati 13 (13 Strategic Priorities).

37. **Mheshimiwa Spika**, Mpango wa mwaka 2022/2023 na unaokuja wa mwaka 2023/2024, msingi wake mkuu ni Dira ya Maendeleo ya Taifa Mwaka 2025, Mpango wa Taifa wa Maendeleo wa Miaka Mitano Awamu ya Tatu (2020/2021 – 2025/2026), Ilani ya Chama Cha Mapinduzi kwa ajili ya Uchaguzi Mkuu wa Mwaka 2020, Hotuba ya Mhe. Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania aliyoitoa Bungeni tarehe 22 Aprili 2021, Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II) Mwaka 2017/2018 – 2027/2028 na Mpango wa Kuimarisha Sekta ya Kilimo (Agenda 10/30).

38. **Mheshimiwa Spika**, leo nipo mbele yako kutoa taarifa juu ya utekelezaji wa kile ambacho tuliahidi mbele ya Bunge lako tukufu. Maeneo hayo ni;

- i. Kuimarisha utafiti;

- ii. Kutoa ruzuku ya mbegu za alizeti, ngano na miche ya chikichi;
- iii. Kuimarisha upatikanaji wa pembejeo za kilimo;
- iv. Kuimarisha na kutoa huduma ya upimaji wa afya ya udongo;
- v. Kuendeleza kilimo cha umwagiliaji kwa kujenga miundombinu ya umwagiliaji;
- vi. Kuimarisha huduma za ugani na kuhamasisha kilimo cha ukanda kutokana na Ikolojia za kilimo;
- vii. Kuimarisha upatikanaji wa masoko ya mazao ya kilimo;
- viii. Kuimarisha mifumo ya upatikanaji wa Mitaji ikiwa ni pamoja na kuanzisha Mfuko wa Maendeleo ya Kilimo;
- ix. Kuimarisha miundombinu ya uhifadhi wa mazao ya kilimo;
- x. Kuhamasisha na kuanzisha kilimo cha mashamba makubwa ya pamoja;
- xi. Kuanza kutoa ruzuku ya mbolea mwaka 2022/2023;
- xii. Kuimarisha Kilimo Anga; na
- xiii. Kuimarisha maendeleo ya ushirika.

39. **Mheshimiwa Spika**, ninapenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa tumetekeleza mikakati na miradi yote tuliyoahidi ndani ya Bunge lako kama nitakavyotoa maelezo huko mbele.

3.1 Makusanyo ya Maduhuli

Fungu 43

40. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2022/2023, Wizara ilikadiria kukusanya mapato ya Shilingi **5,017,732,000.00** kupitia Fungu 43, kutokana na vyanzo mbalimbali. Hadi kufikia Aprili 2023, Wizara imekusanya Shilingi **3,964,278,605.12** sawa na asilimia **79** ya makadirio. Inatarajiwa kuwa malengo yaliyowekwa yatafikiwa ifikapo mwisho wa mwaka wa fedha 2022/2023.

Fungu 05

41. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2022/2023, Wizara ilikadiria kukusanya mapato ya Shilingi **126,100,000,000.00** kupitia Fungu 05, kutokana na vyanzo mbalimbali. Hadi kufikia Aprili 2023, Wizara imekusanya Shilingi **679,574,980.00** sawa na asilimia **0.5** ya makadirio. Ukusanyaji huo mdogo umechangiwa na kutokuwepo kwa Ofisi za umwagiliaji za Wilaya, kutokusajili skimu za umwagiliaji na wakulima, uelewa mdogo wa wakulima kuhusu umuhimu wa ada ya huduma za umwagiliaji, ukosefu wa mfumo wa kielektroniki wa makusanyo na ukosefu wa wahandisi wa umwagiliaji wa wilaya ambao ndio

wenye jukumu la msingi la ukusanyaji wa maduhuli hayo.

42. **Mheshimiwa Spika**, katika kukabiliana na changamoto hiyo, Wizara imefungua ofisi 121 za wilaya za umwagiliaji na kuajiri wataalam 320 ambao hivi sasa wamepangwa katika wilaya kwa ajili ya kutekeleza majukumu yao. Vilevile, tarehe 20 Machi 2023, Mhe. Dkt. Samia Suluhu Hassan Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania alizindua na kugawa magari 53 kwa ajili ya usimamizi na ufuatiliaji wa shughuli za umwagiliaji ikiwemo ukusanyaji wa maduhuli.

3.2 Fedha Zilizoidhinishwa kwa Mafungu Yote (43, 24 na 05)

43. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2022/2023, Wizara ya Kilimo ilitengewa jumla ya Shilingi **751,123,280,000** kupitia Fungu 43, Fungu 05 na Fungu 24. Kati ya Bajeti hiyo, Shilingi **569,970,337,000** ni kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo na Shilingi **181,152,943,000** ni kwa ajili ya matumizi ya kawaida.

3.3 Fedha zilizotolewa

44. **Mheshimiwa Spika**, hadi kufikia Aprili 2023, Shilingi Bilioni **549,955,905,275.02** sawa na asilimia **73.22** ya fedha zilizoidhinishwa zimetolewa. Kati ya fedha hizo, Shilingi Bilioni **470,755,975,006.63** ni kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo na Shilingi Bilioni **79,199,930,268.39** ni kwa ya matumizi ya kawaida. Fedha za maendeleo

zilizotolewa zimetumika kutekeleza miradi mbalimbali ikiwemo ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji na uhifadhi, kuimarisha utafiti na uzalishaji wa mbegu bora, kuanzisha mashamba makubwa ya pamoja na kugharamia ruzuku ya mbolea.

45. **Mheshimiwa Spika**, bajeti ya maendeleo kwa ajili ya kuimarisha kilimo cha umwagiliaji ilikuwa ni **Shilingi Bilioni 361,500,000,000**. Fedha hizo ni kwa ajili ya kuendeleza miradi 69 ya umwagiliaji kwenye eneo lenye ukubwa wa hekta 95,005 ili kuongeza mtandao wetu wa umwagiliaji kutoka hekta 727,280.6 hadi kufikia hekta 822,285.6.

46. **Mheshimiwa Spika**, ninapenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa hadi kufikia Aprili, 2023 miradi 48 kati ya 69 sawa na asilimia 70 ya miradi ya ujenzi na ukarabati wa skimu za umwagiliaji kwenye eneo lenye ukubwa wa hekta 58,807 yenye thamani ya Shilingi **Bilioni 234,127,200,000** imeanza kutekelezwa ambapo jumla ya wakandarasi 48 wanaendelea na utekelezaji katika Mikoa 15 kwenye Wilaya 31, Halmashauri 31 na Majimbo 32.

47. Vilevile, Shilingi **Bilioni 85,158,825,486.99** zimeshalipwa na fedha zingine zinaendelea kulipwa kulingana na wakandarasi watakavyoendelea kuwasilisha hati za madai (Interim certificates). Miradi yote inatarajiwa kukamilika katika kipindi cha miezi 18 hadi 24. Kadhalika, utekelezaji wa miradi hiyo umezalisha ajira 298,835 za moja kwa moja za kudumu na za muda mfupi.

4.0 UTEKELEZAJI WA MAENEO YA KIPAUMBELE KWA MWAKA 2022/2023

48. **Mheshimiwa Spika**, nilisimama hapa mbele ya Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania tarehe 15 Mei, 2022 wakati wa kupitisha makadirio ya bajeti ya Wizara ya Kilimo. Wizara yangu iliahidi kutekeleza bajeti katika mwaka 2022/2023 kupitia vipaumbele 13 ambavyo ni: kuimarisha utafiti; kutoa ruzuku ya mbegu za alizeti, ngano na miche ya chikichi; kuimarisha upatikanaji wa pembejeo za kilimo; kuimarisha na kutoa huduma ya upimaji wa afya ya udongo; kuendeleza kilimo cha umwagiliaji kwa kujenga miundombinu ya umwagiliaji; kuimarisha huduma za ugani na kuhamasisha kilimo cha ukanda kutokana na Ikolojia za kilimo; kuimarisha upatikanaji wa masoko ya mazao ya kilimo; kuimarisha mifumo ya upatikanaji wa Mitaji ikiwa ni pamoja na kuanzisha Mfuko wa Maendeleo ya Kilimo; kuimarisha miundombinu ya uhifadhi wa mazao ya kilimo; kuhamasisha na kuanzisha kilimo cha mashamba makubwa ya pamoja; kuanza kutoa ruzuku ya mbolea mwaka 2022/2023; kuimarisha Kilimo Anga; na kuimarisha maendeleo ya ushirika.

49. **Mheshimiwa Spika**, Ninaomba kulitaarifu Bunge lako Tukufu kwamba Wizara ya Kilimo imetekeleza vipaumbele vilivyopitishwa kama ifuatavyo:

4.1 Kuimarisha Utafiti

Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2022/2023 Bunge lako Tukufu liliidhinisha Shilingi **Bilioni 40.73** ili kutekeleza maeneo ya msingi katika utafiti kama ifuatavyo:-

- i. Kuongeza uzalishaji wa mbegu za awali za mazao ya kimkakati kutoka tani 226.5 mwaka 2020/2021 hadi tani 1,453;
- ii. Kujenga miundombinu ya umwagiliaji katika eneo la ekari 2,135 kwenye vituo 16 vya Utafiti wa Kilimo;
- iii. Kujenga, kukarabati, kununua vifaa na vitendanishi vya maabara tatu (3) za utafiti;
- iv. Kujenga ghala tano (5) katika vituo vitano (5) vya utafiti zenye uwezo wa kuhifadhi jumla ya tani 2,075 za mbegu;
- v. Kujenga uzio katika kituo cha TARI Uyole kwa ajili ya kuzuia uvamizi wa maeneo ya utafiti;
- vi. Kuongeza uzalishaji wa mbegu za pamba kufikia tani 17,000; na
- vii. Kuanza kukusanya na kusafisha mbegu za asili.

50. **Mheshimiwa Spika**, ninapenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa hadi kufikia Aprili 2023, Wizara kupitia TARI imezalisha tani 13.615 za mbegu mama, tani 519.112 za mbegu za awali sawa na asilimia 36 ya lengo na uzalishaji unaendelea. Mbegu za awali na za msingi zimesambazwa kwa Wakala wa Mbegu (ASA) na kampuni binafsi 15 kwa ajili ya kuzalisha mbegu zilizothibitishwa. Aidha, mbegu za awali zina uwezo wa kuzalisha tani 210,607 za mbegu

zilizothibitishwa ifikapo mwaka 2024/2025 kwa ajili ya kusambazwa kwa wakulima. Aidha, uzalishaji wa mbegu za awali za pamba unaendelea katika eneo lenye ukubwa wa ekari 50.

51. **Mheshimiwa Spika**, Vilevile, mkandarasi kwa ajili ya kuchimba visima 25 kwenye vituo 17, mabwawa manne (4) kwenye vituo vinne (4), kujenga matenki 25 kwenye vituo 17 na kununua na kusimika vifaa vya umwagiliaji yupo kwenye eneo la mradi (site) na ameanza kazi. Kazi hiyo itakamilika mwaka 2024 na inakadiriwa kuzalisha ajira 1,000.

52. **Mheshimiwa Spika**, kukamilika kwa ujenzi wa miundombinu kutaongeza uzalishaji wa mbegu za awali kutoka tani 1,225.872 mwaka 2021/2022 hadi tani 26,311 zenye uwezo wa kuzalisha mbegu tani 452,650 zilizothibitishwa ifikapo mwaka 2030. Aidha, ili kuzuia uvamizi wa maeneo ya utafiti, TARI imeanza ujenzi wa uzio katika eneo la kituo cha TARI Uyole lenye hekta 1,042.

53. **Mheshimiwa Spika**, hadi kufikia Aprili 2023, ukarabati wa maabara ya TARI Tengeru umekamilika; ukarabati wa maabara za TARI Mlingano na TARI Mikocheni unaendelea; ujenzi wa maabara ya TARI Mlingano kwa ajili ya uzalishaji wa miche kwa njia ya chupa (tissue culture) umefikia asilimia 20; na vifaa na vitendanishi vya maabara za TARI Mlingano, Ukiriguru na Mikocheni vimenunuliwa. Vilevile, ujenzi wa ghala tano (5) zenye vyumba vya ubaridi katika vituo vya TARI Hombolo, Tumbi, Naliendele, Selian na Dakawa umefikia asilimia 22. Pia, ujenzi wa uzio

katika eneo la kituo cha TARI Uyole lenye ekari 2,605 unaendelea.

54. **Mheshimiwa Spika**, ili kupata mbegu bora zenye ukinzani dhidi ya magonjwa na wadudu waharibifu wa zao la pamba kama *sucking insect pest*, Wizara kupitia TARI imeendelea kufanya utafiti wa kuboresha mbegu za pamba kwa kutumia aina 35 za pamba kutoka Pakistani ambapo hadi Aprili, TARI imeanza uzalishaji wa mbegu hizo ili kuongeza idadi na kupata sifa za mbegu hizo zinazofaa kuendelea na utafiti.

55. Pia, katika kuongeza uzalishaji na tija ya zao la pamba TARI imeendelea na utafiti kuhusu upandaji na utunzaji wa mimea ya pamba kwa kuzingatia nafasi mpya ya Sentimita 60 kwa 30. Utafiti huo umebaini kuwa mimea ya pamba inatakiwa kukatiwa “*manual trimming*” kuanzia siku ya 70 hadi 100 baada ya kupanda na hivyo kuongeza mavuno kutoka kilo 400 hadi kilo 699 kwa ekari. Vilevile, TARI imeendelea kuboresha zana mpya rahisi ya kupandia pamba iliyogunduliwa kwa kuifunga *motor* na kuiwezesha kutumia nishati ya mafuta ili kupunguza matumizi ya nguvu kazi.

4.1.1 Utafiti wa Mbegu za Asili

56. **Mheshimiwa Spika**, katika kuhakikisha uhifadhi wa mbegu za asili, Wizara kupitia TARI imeendelea kutunza vinasaba 33,332 vya mazao ya mpunga (729), mtama (416), uwele (105), ulezi (3), alizeti (39), zabibu (26), migomba (128), maharage (10), muhogo (20), korosho (30,000), pamba (328), mahindi (250), viazi vitamu (6), miwa (107), minazi (7), michikichi (3), mkonge (60) na kakao (17). Mbegu hizo, zitatumika kwa ajili ya utafiti na uzalishaji wa mbegu bora. Aidha, TARI imekusanya aina 337 za mbegu za asili za mpunga na mbogamboga. Kati ya hizo, aina 74 zimeanza kusafishwa na kuzalishwa kwa ajili ya masoko maalumu (niche market).

4.1.2 Utafiti wa Matumizi ya Mbegu bora

57. **Mheshimiwa Spika**, katika kubaini matumizi ya mbegu bora nchini, TARI imefanya tathmini (adoption study) katika mikoa 25 ambapo ilibaini kuwa asilimia 43.6 ya wakulima wanatumia mbegu bora za mahindi, asilimia 19.4 maharage, asilimia 19.1 mpunga na asilimia 14.3 muhogo.

58. Tathmini hiyo, imeonesha kuwa matumizi ya mbegu bora bado hayaridhishi kutokana na changamoto mbalimbali ikiwemo bei kubwa ya mbegu bora, uzalishaji, upatikanaji na uelewa mdogo kuhusu faida za matumizi ya mbegu bora. Ili kutatua changamoto hizo, Wizara inaendelea kutoa ruzuku ya mbegu ili kupunguza gharama; kuimarisha huduma

za ugani; na kuimarisha mifumo ya usambazaji wa mbegu bora ili kuwafikia wakulima kwa wakati.

59. Vilevile, TARI kwa kushirikiana na Shirika la Chakula na Kilimo (Food and Agriculture Organization – FAO) imetathmini uwezo na ubora wa maabara (proficiency test) ya udongo ya TARI Mlingano ambayo ni hatua ya awali ya kuelekea kupata ithibati. Lengo ni kuwa na maabara ya udongo inayotambulika kimataifa na kupunguza gharama za kupima sampuli za udongo nje ya nchi. Pia, ujenzi wa Ofisi za TARI Makao Makuu jijini Dodoma umefikia asilimia 41 na Kituo cha Utafiti wa Chikichi Kihinga umefikia asilimia 68.

4.2 Kuimarisha Kilimo cha Umwagiliaji

60. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2022/2023 Bunge lako Tukufu liliidhinisha Shilingi **Bilioni 361.5** kwa ajili ya kutekeleza maeneo ya kipaumbele ya umwagiliaji kama ifuatavyo:-

- i. Kujenga skimu 25 mpya zenye jumla ya hekta 53,234 ;
- ii. Kujenga mabwawa 14 ya kuvunia maji ya mvua kwa ajili ya umwagiliaji yenye jumla ya mita za ujazo 131,535,000;
- iii. Kukarabati na kukamilisha skimu 30 zenye jumla ya hekta 41,771;
- iv. Kufanya upembuzi yakinifu na usanifu wa kina katika mabonde ya kimkakati 22 yenye jumla ya hekta 306,361 na skimu 42 zenye jumla ya hekta 91,357;

- v. Kununua magari 38 kwa ajili ya kusimamia kazi za ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji katika ofisi za umwagiliaji za mikoa na wilaya;
- vi. Kununua mitambo 12 kwa ajili ya ujenzi na ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji; na
- vii. Kufungua ofisi 146 za Umwagiliaji za Wilaya na kuajiri wahandisi na wataalam mbalimbali wa kilimo.

61. **Mheshimiwa Spika**, ninaomba kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa, hadi kufikia Aprili 2023, mikataba 48 yenye thamani ya Shilingi 234,127,200,000 kwa mwaka imesainiwa kwa ajili ya ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji katika miradi 48 sawa na asilimia 70 ya lengo la kujenga na kukarabati miradi 69. Kati ya miradi hiyo, miradi 19 ni ya ujenzi wa skimu mpya sawa na asilimia 76 ya lengo la ujenzi wa skimu mpya, miradi 19 ni ya ukarabati wa skimu sawa na asilimia 63.3 ya lengo la ukarabati wa skimu na miradi 10 ni ya ujenzi wa mabwawa sawa na asilimia 71.4 ya lengo la ujenzi wa mabwawa. Aidha, utekelezaji wa miradi hiyo utafanyika kwa kipindi cha miezi 18 hadi 24 kwa mujibu wa mikataba. Utekelezaji wa miradi hiyo ni kama inavyoonekana katika **Kiambatisho Na. 2, 3 na 4**.

62. **Mheshimiwa Spika**, Tume inaendelea na taratibu za manunuzi kwa ajili ya ujenzi wa skimu mpya sita (6), mabwawa manne (4) na ukarabati wa skimu 11 zilizobaki. Kukamilika kwa ujenzi na ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji iliyopangwa 2022/2023 kutaongeza eneo la

umwagiliaji kwa hekta 95,005 na hivyo kufanya eneo la umwagiliaji kuwa hekta 822,285.6 sawa na asilimia 68.5 ya lengo la kufikia hekta 1,200,000 za umwagiliaji ifikapo mwaka 2025 kama ilivyoelekezwa na Ilani ya Uchaguzi ya CCM ya mwaka 2020 - 2025. Aidha, utekelezaji huo utatengeneza ajira 475,025 za muda na za kudumu.

63. **Mheshimiwa Spika**, hadi kufikia Aprili 2023, mikataba 22 yenye thamani ya Shilingi **25,000,000,000** imesainiwa kwa ajili ya kufanya upembuzi yakinifu na usanifu wa kina katika mabonde 22 ya kimkakati sawa na asilimia 100 ya lengo na kazi inaendelea. Mabonde hayo ni pamoja na Mkomazi (Korogwe-hekta 3,140); Lukuledi (Lindi/Mtwara-hekta 4,680); Kasinde (Momba-hekta 15,000); Umba (Lushoto/Mkinga-hekta 5,560); Manonga-Wembere (Shinyanga/Tabora/Singida-hekta 57,000) na Mtambo (Hai-hekta 8,200). Ujenzi wa skimu za umwagiliaji katika mabonde ya kimkakati umepangwa kufanyika katika mwaka 2023/2024 na 2024/2025.

64. Aidha, Tume imesaini mikataba 13 yenye thamani ya Shilingi 3,933,883,975 kwa ajili ya kufanya upembuzi yakinifu na usanifu wa kina katika skimu 13 sawa na asilimia 30.95 ya lengo la kufanya upembuzi yakinifu katika miradi 42 na utekelezaji wa kazi zilizopangwa katika skimu hizo umeanza **(Kiambatisho Na. 5 na 6)**. Skimu hizo ni Legeza Mwendo (Kalambo-hekta 5,500); Kisese (Kondoa-hekta 3,000); Nyamgogwa (Geita-hekta 2,000); Nyanzwa (Kilolo-hekta 9,000); Igaka-Bundala (Sengerema DC)-hekta 3,000, Mgambalenga (Kilolo DC)-hekta 3,000,

Mangalali-hekta 750, Luganga/Magozi/Mkombilenga-hekta 2,500 na Lipuli (Iringa DC)-hekta 560, Rudewa (Kilosa DC)-hekta 1,000, Itipingi (Njombe DC)-hekta 162, Arusha Chini (Nanyamba DC)-hekta 120 na Yongoma-Ndungu (Same)-hekta 2,000. Skimu hizo zitajengwa mwaka 2023/2024.

65. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kupitia wataalamu wa Tume imekamilisha mapitio ya usanifu katika skimu 10 zenye jumla ya hekta 20,573 zilizopangwa kujengwa katika mwaka 2022/2023. Skimu hizo ni Kasoli (Bariadi DC)-hekta 443, Mandakamnono (Moshi DC)-hekta 1,250, Mbalangwe-hekta 1,000, Kiroka-hekta 180 na Tulo-Kongwa (Morogoro DC)-hekta 3,000, Itete (Malinyi DC)-hekta 850, Chita JKT (Mlimba DC)-hekta 6,000, Lwafi-Katongoro (Nkasi DC)-hekta 3,000, Kabage-hekta 1,500 na Karema (Tanganyika DC)-hekta 3,350. Aidha, taratibu za manunuzi ya kuwapata wakandarasi wa ujenzi na ukarabati wa skimu hizo zinaendelea.

66. **Mheshimiwa Spika**, katika kuhakikisha skimu za umwagiliaji zinafanya kazi kwa ufanisi na uendelevu, Wizara kupitia Tume imekagua miundombinu ya umwagiliaji katika Skimu 137 kwenye Mikoa ya Morogoro, Kilimanjaro, Manyara, Iringa, Ruvuma na Mbeya. Ukaguzi huo umebaini matunzo hafifu ya miundombinu ya umwagiliaji. Katika kutatua changamoto hiyo, Tume imeendelea kutoa mafunzo kuhusu usimamizi, uendeshaji na matunzo ya skimu kwa vyama vya umwagiliaji na wakulima viongozi.

67. **Mheshimiwa Spika**, Tume imenunua magari 53 sawa na asilimia 139.5 ya lengo kwa thamani ya Shilingi 8,338,859,725 kwa ajili ya kuimarisha usimamizi wa shughuli za umwagiliaji kupitia ofisi za umwagiliaji za Wilaya; na imenunua mitambo 15 sawa na asilimia 125 ya lengo na magari makubwa (heavy trucks) 17 kwa thamani ya Shilingi 15,603,742,179 kwa ajili ya ujenzi na ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji. Taratibu za manunuzi ya vifaa vya upimaji (land survey equipment) zinaendelea.

Picha Na.2: Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Mhe. Dkt. Samia Suluhu Hassan akimkabidhi funguo Mkurugenzi Mkuu wa Tume ya Taifa ya Umwagiliaji Bw. Raymond W. Mndolwa

kama ishara ya kumkabidhi magari mapya 53 ya Tume yatakayotumika kusimamia miradi ya Umwagiliaji.

68. **Mheshimiwa spika**, katika kuimarisha utendaji kazi kwa watumishi, hadi kufikia Aprili, 2023 Tume imepata viwanja 10 katika mikoa ya Mara, Simiyu, Shinyanga, Geita, Manyara, Njombe, Kigoma, Kagera, Arusha na Katavi kwa ajili ya ujenzi wa ofisi za umwagiliaji. Aidha, usanifu wa ujenzi wa ofisi hizo unaendelea na utafutaji wa viwanja katika mikoa ya Dodoma, Pwani, Iringa, Tanga, Lindi, Ruvuma, Rukwa, Singida na Songwe unaendelea. Vilevile, Tume inaendelea na ujenzi wa jengo la ofisi ya makao makuu iliyopo Njedengwa (Dodoma) ambapo ujenzi huo umefikia asilimia 50.

69. **Mheshimiwa spika**, Wizara kupitia Tume imefungua ofisi 121 za umwagiliaji za Wilaya sawa na asilimia 82.87 ya lengo, imeajiri watumishi wapya 320 ambapo wahandisi kilimo ni 120, mafundi sanifu 100 na maafisa kilimo 100. Watumishi hao wamepelekwa katika ofisi za umwagiliaji za Mikoa na Wilaya mbalimbali nchini kwa ajili ya kusimamia maendeleo ya kilimo cha umwagiliaji.

70. **Mheshimiwa spika**, hadi kufikia Aprili 2023, mafunzo ya ukusanyaji wa ada za huduma za umwagiliaji yametolewa kwa vyama vya umwagiliaji 205 na wakulima viongozi 820 katika skimu 205 katika Mikoa 16 ambayo ni Mbeya, Arusha, Tabora, Manyara, Mwanza, Shinyanga, Mtwara, Lindi, Tanga, Iringa, Kilimanjaro, Mara, Kagera, Ruvuma, Katavi na Pwani. Pia, mafunzo hayo yametolewa kwa watumishi

wapya 320 wa Tume. Kadhalika, Tume imesajili Vyama vya Umwagiliaji 144 ili kuimarisha uendeshaji na usimamizi wa skimu za umwagiliaji.

71. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kupitia Tume imeendelea kuhamasisha ushiriki wa Sekta binafsi na wadau wa maendeleo katika maendeleo ya kilimo cha umwagiliaji nchini. Hadi kufikia Aprili 2023, Tume imesaini Hati ya Makubaliano (MoU) na kampuni mbili (2) kutoka nchi za Italia na Uhispania kwa ajili ya kuendeleza mradi wa Bonde la Mto Mara na mradi wa Kisegese katika Bonde la Kilombero mtawalia. Utaratibu utakaotumika katika kutekeleza miradi hiyo ni “Engineering Procurement Construction and Financing-EPCF”.

72. Aidha, majadiliano na wadau wengine walioonesha nia ya kushiriki katika kuendeleza kilimo cha umwagiliaji kama vile Benki ya Dunia (WB), Benki ya Maendeleo ya Afrika (AfDB), Shirika la Maendeleo la Japan (JICA), Benki ya Kiarabu kwa Maendeleo ya Afrika (BADEA), kampuni mbalimbali kutoka nchi za Falme za Kiarabu, Uingereza, India, Canada, Thailand na Brazil yanaendelea kwa kushirikiana na Wizara ya Fedha na Mipango.

4.3 Kuimarisha Upatikanaji wa Pembejeo za Kilimo

4.3.1 Mbegu bora

73. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2022/2023 Bunge lako Tukufu liliidhinisha Shilingi **Bilioni 43.03** kutekeleza maeneo ya msingi ya kwa ajili ya

kuimarisha upatikanaji wa mbegu bora kama ifuatavyo;

- i. Kujenga miundombinu ya umwagiliaji kwenye eneo lenye ukubwa wa hekta 1,791.5 katika mashamba ya mbegu ya Tengeru, Mwele, Arusha na Kilimi;
- ii. Kuongeza eneo jipya hekta 4,000 katika mashamba ya Msimba, Kilimi, Mwele na Mbozi kwa ajili ya kuzalisha mbegu bora;
- iii. Kujenga uzio katika mashamba ya mbegu kwa ajili ya kuzuia uvamizi;
- iv. Kujenga bwawa lenye mita za ujazo 82,000 katika shamba la Arusha; na kuchimba visima virefu nane (8); na
- v. Kuwezesha upatikanaji wa mbegu bora za mazao mbalimbali tani 127,650 kupitia Wakala wa Mbegu za Kilimo (ASA) na Sekta Binafsi.

74. **Mheshimiwa Spika**, ninaomba kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa, ASA inaendelea kujenga miundombinu ya umwagiliaji katika mashamba ya mbegu ya Kilimi - Nzega (hekta 400), Arusha (hekta 200), Msimba (hekta 200) na Tengeru (hekta 10) ambapo ujenzi umefikia asilimia 25. Vilevile, ASA imekamilisha uchimbaji wa visima virefu sita (6) sawa na asilimia 75 ya lengo la kuchimba visima vinane (8) katika shamba la mbegu la Msimba. Upimaji wa maji 'Hydrological survey' umekamilika na kutambua maeneo sita (6) ya kuchimba visima katika shamba la Arusha.

75. **Mheshimiwa Spika**, ASA imeendelea kufungua mashamba pori ambapo hekta 500 zimeendelezwa sawa na asilimia 38 ya lengo la hekta 1,300 zilizopangwa kuendelezwa katika mashamba ya Kilimi-Nzega (hekta 300); Msimba-Kilosa (hekta 400); Mwele-Tanga (hekta 300) na Namtumbo-Ruvuma (hekta 300). Pia, ASA inaendelea na ujenzi wa uzio wenye urefu wa kilomita 23 kwenye shamba la Msimba na kilomita 12 katika shamba la Kilimi-Nzega kwa ajili ya kuzuia uvamizi. Ujenzi wa uzio katika shamba la Msimba umefikia asilimia 60 na shamba la Kilimi-Nzega umefikia asilimia 70.

76. Wizara imeendelea kutekeleza mikakati ya kuongeza upatikanaji wa mbegu bora nchini kupitia Wakala wa Mbegu za Kilimo (Agriculture Seed Agency – ASA) na Sekta Binafsi. Hadi kufikia Aprili 2023, upatikanaji wa mbegu bora umefikia tani 64,152.11 sawa na asilimia 50.25 ya lengo la tani 127,650. Kati ya kiasi hicho, tani 44,344.4 zimezalishwa nchini, tani 14,690.41 zimeingizwa kutoka nje ya nchi na tani 5,117.3 ni bakaa ya msimu wa 2021/2022 na uzalishaji unaendelea (**Jedwali Na. 2**).

Jedwali Na. 2: Upatikanaji wa mbegu bora nchini hadi Aprili 2023

Aina ya zao	Uzalishaji wa ndani (Tani)	Bakaa (Tani)	Uagizaji toka nje (Tani)	Jumla (Tani)
Mahindi	18,320.82	4,176.20	14,299.22	36,796.24
Mpunga	649.30	762.10	0.00	1,411.40
Mtama	147.28	3.10	0.00	150.38
Alizeti	1,025.44	27.40	125.04	1,177.88
Maharage	81.33	51.10	0.58	133.01
Soya	10.14	2.40	209.90	222.44
Ufuta	43.91	0	0	43.91
Kunde	1.61	0	0	1.61
Choroko	2.71	0	0	2.71
Mbogamboga	162.47	76.40	0	238.87
Karanga	15.65	0	0	15.65
Pamba	23,755.00	0	0	23,755.00
Ngano	128.50	18.60	55.59	202.69
Tumbaku	0.25	0	0.08	0.33
*Pingili za muhogo	8,111,102	0	0	8,111,102
Jumla	44,344.40	5,117.30	14,690.41	64,152.11

Chanzo: Wizara ya Kilimo 2022/2023

*Haikujumuishwa

77. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kupitia ASA imeongeza uzalishaji wa mbegu bora kutoka tani 3,033 mwaka 2021/2022 hadi tani 3,175 mwaka 2022/2023. Vilevile, Wizara imeanza kuwapatia ardhi Sekta binafsi za kitanzania ndani ya mashamba ya ASA kwa ajili ya uzalishaji wa mbegu bora. Jumla ya Kampuni tisa (9) zimepatiwā ardhi yenye ukubwa wa ekari 5,477.5 katika mashamba ya mbegu ya Mbozi na Dabaga ambapo hadi kufikia Aprili, 2023 tani 7,536 zimezalishwa kupitia mashamba hayo ikilinganishwa na tani 5,810 zilizozalishwa mwaka 2021/2022. Vilevile, Hatua hii imewezesha kutengeneza ajira 3,750 za muda mfupi na za kudumu.

78. **Mheshimiwa Spika**, ASA imekarabati ghala la kuhifadhi mbegu la Msimba ambapo ukarabati umefikia asilimia 90. Vilevile, ASA imenunua na

kusimika mtambo mpya wenye uwezo wa kuchakata mbegu tani tatu (3) kwa saa na usimikaji wake umefikia asilimia 85. Kadhalika, ASA imenunua matrekta sita (6) na zana zake, magari matatu (3) ya kusambaza mbegu, magari sita (6) na pikipiki nne (4) kwa ajili ya kuimarisha usimamizi, uzalishaji na ufuatiliaji wa mashamba ya mbegu.

79. **Mheshimiwa Spika**, ASA pia imewezesha upatikanaji wa mbegu bora za alizeti tani 1,004 sawa na asilimia 38.6 ya lengo la tani 2,600. Uzalishaji mdogo wa mbegu za alizeti umetokana na athari za mabadiliko ya hali ya hewa. Kati ya mbegu hizo, tani 300 zimezalishwa na Sekta binafsi na tani 450 zimezalishwa na ASA. Aidha, uzalishaji wa mbegu bora za alizeti unaendelea.

4.3.2 Miche Bora

80. **Mheshimiwa Spika**, ili kuongeza upatikanaji wa miche bora ya mazao mbalimbali, Wizara kupitia Bodi za mazao, Taasisi na Sekta binafsi imezalisha na kusambaza miche bora 61,486,921 sawa na asilimia 60.87 ya lengo la kuzalisha miche 101,000,000 na uzalishaji unaendelea. Aidha, Bodi ya Mkonge Tanzania kwa kushirikiana na TARI imesambaza miche bora ya mkonge 12,633,536 inayotosha kupandwa katika eneo la hekta 3,158.38 kwa wakulima wadogo. Vilevile, ASA imezalisha miche 170,924 ya parachichi na miche 394,000 ya chikichi sawa na asilimia 57 na asilimia 79 ya lengo la kuzalisha miche 300,000 na 500,000, mtawalia na uzalishaji unaendelea.

81. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kupitia Bodi ya Kahawa Tanzania kwa kushirikiana na Sekta binafsi imezalisha na kusambaza miche bora ya kahawa 8,784,146 sawa na asilima 43.9 ya lengo la kuzalisha miche 20,000,000 na uzalishaji wa miche unaendelea ili kufikia lengo hilo. Kati ya hiyo, miche 5,458,123 ni aina ya arabika na miche 3,326,023 ni aina ya robusta.

82. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kupitia Bodi ya Chai, Wakala wa Maendeleo ya Wakulima Wadogo wa Chai (Tanzania Smallholder Tea Development Agency – TSHTDA), Sekta Binafsi na Wadau imezalisha miche bora ya chai 5,821,000 sawa na asilimia 38.8 ya lengo la kuzalisha miche 15,000,000. Kati ya hiyo, NOSC – Igominyi Njombe imezalisha miche 5,100,000; TSHTDA – Mufindi-miche 459,000, Lupembe Njombe – miche 162,000; na Mufindi – miche 100,000.

83. Hadi kufikia Aprili 2023, jumla ya miche 3,350,000 imepandwa kwenye vitalu ambapo NOSC miche 2,600,000 na TSHTDA 750,000. Taasisi ya Utafiti wa Chai Tanzania (Tea Research Institute of Tanzania - TRIT) inaendelea na uzalishaji wa miche ya chai 1,500,000 kwenye vitalu vya Ngwazi Mufindi miche 1,250,000 na vitalu vya Marikitanda Muheza miche 250,000. Aidha, maandalizi ya awali ya uzalishaji wa miche 1,500,000 kwenye vitalu vya Kilolo katika Mkoa wa Iringa yanaendelea.

84. **Mheshimiwa Spika**, katika kuongeza uzalishaji na tija kwa wakulima wadogo wa zao la chai, TRIT imefanya majaribio ya mfumo wa umwagiliaji kwa njia ya matone kwenye mashamba ya wakulima wadogo

wa chai katika Wilaya za Rungwe, Njombe na Mufindi. Majaribio hayo yameonesha kuwa, mfumo huo unaweza kuongeza uzalishaji wa chai kutoka tani 2.8 kwa hekta bila umwagiliaji hadi tani 4.2 kwa hekta kwa kilimo cha umwagiliaji.

85. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kupitia TARI imezalisha miche bora 5,830 ya minazi aina ya *East African Tall* yenye ukinzani dhidi ya ugonjwa hatari wa kunyong'onyea kwa zao la mnazi. Miche hiyo imesambazwa kwenye Wilaya za Madaba, Bagamoyo, Mkuranga, Mtama, Pangani, Kibiti, Mkinga, Same na Newala.

4.3.3 Uthibiti wa Ubora wa Mbegu

86. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kupitia Taasisi ya Uthibiti wa Mbegu Tanzania (Tanzania Official Seed Certification Institute - TOSCI) imekagua mashamba ya mbegu za mazao mbalimbali yenye ukubwa wa hekta 8,379.8. Vilevile, imekusanya sampuli 14,339 za mbegu za mazao mbalimbali kwa ajili ya kupima ubora wa mbegu hizo, imekagua maduka 712 ya wauzaji wa mbegu na ghala 71 za kuhifadhi mbegu kwa lengo la kuthibiti ubora wa mbegu.

87. **Mheshimiwa Spika**, katika kipindi hicho, TOSCI imefanya majaribio ya utambuzi wa aina 37 za mbegu za mazao ya kilimo. Aidha, TOSCI imetoa mafunzo kuhusu Sheria ya Mbegu Na. 18 ya Mwaka 2003 na Kanuni zake kwa wafanyabiashara 864 na wazalishaji wa mbegu za kuazimiwa ubora (QDS) 630, Mawakala wa mbegu 712, wakaguzi wa mbegu 32 na

watafiti wa mbegu 30. Pia, TOSCI imetoa mafunzo kuhusu ukaguzi wa mbegu kwa wakaguzi wa mbegu (Seed Inspectors) 25.

88. Vilevile, TOSCI imetoa vibali 1,094 vya kuagiza mbegu nje ya nchi tani 10,139.8. Katika kudhibiti ubora wa mbegu, TOSCI imetoa lebo 10,789,641 ambazo ni sawa na uzito wa tani 21,492.71 za mbegu. Vilevile, TOSCI imetoa mafunzo na kuwasajili wazalishaji wa miche ya parachichi 487.

Picha Na.3: Naibu Waziri wa Kilimo Mhe. Anthony Mavunde akipata maelezo kutoka kwa mtaalamu wa maabara ya Taasisi ya Kudhibiti Ubora wa Mbegu Tanzania (TOSCI)- Morogoro.

4.3.4 Mbolea

89. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kupitia TFRA ilipanga kuratibu uingizwaji, uzalishaji na usambazaji wa tani 650,000 za mbolea kwa msimu wa kilimo 2022/2023 unaoishia mwezi Juni 2023. Hadi kufikia Aprili 2023, upatikanaji wa mbolea umefikia tani 819,442 ikiwa ni asilimia 126 ya lengo. Kiasi hicho kimetokana na tani 75,399 zilizoalishwa nchini, tani 617,079 zilizoagizwa nje ya nchi na tani 126,964 bakaa ya msimu wa mwaka 2021/2022 (**Jedwali Na. 3**). Hili ni ongezeko la asilimia 46 ikilinganishwa na msimu wa 2021/2022 ambapo upatikanaji wa mbolea ulikuwa tani 560,551.

Jedwali Na. 3: Upatikanaji wa mbolea hadi Aprili, 2023

Aaina ya Mbolea	Bakaa Msimu 2021/2022	Uzalishaji wa Ndani	Uagizaji kutoka Nje	Jumla ya Upatikanaji	Mahitaji ya Mbolea 2022/2023
UREA	23,196	-	191,795	187,865	190,211
DAP	11,497	-	192,327	188,824	152,974
NPKs	11,940	9,587	75,868	97,366	138,193
CAN	14,436	-	39,451	53,887	88,995
SA	22,014	-	47,053	68,547	38,758
NPSZn	2	-	15,841	15,843	5,129
Mbolea aina ya N	3,413	1,340	2,520	7,274	18,698
Minjingu	14,951	41,227	459	53,188	6,965
Other fertilizers	13,081	5,457	7,291	24,618	17,590
MoP	8,971	-	16,235	25,206	3,865
NPS	111	-	28,239	9,161	6,351
Lime	2,830	5,117	-	7,370	-
Dolomite	402	1,131	-	1,468	-
Gypsum	119	364	-	387	-
Fomi	-	11,176	-	7,887	-
Jumla	126,964	75,399	617,079	819,442	667,730

Chanzo: Wizara ya Kilimo 2022/2023

4.3.5 Udhibiti wa Mbolea

90. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kupitia Mamlaka ya Kudhibiti Ubora wa Mbolea Tanzania (Tanzania Fertilizer Regulatory Authority - TFRA) imekagua wafanyabiashara wa mbolea 1,492. Ukaguzi huo ulibaini ukiukwaji wa Sheria ya mbolea kwa baadhi ya wafanyabiashara nchini na hatua zilizochukuliwa dhidi ya wote waliobainika kukiuka taratibu ni kama inavyoonekana kwenye **Kiambatisho Na. 7**.

91. **Mheshimiwa Spika**, TFRA imetoa mafunzo ya ukaguzi wa mbolea kwa Maafisa kilimo 30 kutoka katika Halmashauri za Wilaya 30. Vilevile, TFRA imeanzisha ofisi ya kanda ya kati katika mkoa wa Tabora ili kuimarisha udhibiti wa mbolea nchini. Kadhalika, Wizara kupitia TFRA imesajili mbolea mpya na visaidizi vyake 75 na kutoa leseni mpya 965 kwa wafanyabiashara wa mbolea nchini.

4.3.6 Upatikanaji wa Viuatilifu na Udhibiti wa Visumbufu vya Mazao na Mimea

92. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2022/2023, Wizara ilipanga kununua lita 118,500 kwa ajili ya kudhibiti milipuko ya visumbufu vya mazao na mimea. Hadi kufikia Aprili, 2023 Wizara kupitia Mamlaka ya Afya ya Mimea na Viuatilifu Tanzania (TPHPA) imenunua lita 106,000 sawa na asilimia 89.45 ya lengo. Aidha, lita 82,124 za viuatilifu zimesambazwa katika Halmashauri 58 za Mikoa ya Manyara, Singida, Tabora, Katavi, Tanga, Geita, Simiyu, Shinyanga, Ruvuma, Kilimanjaro, Arusha na

Dodoma na na kudhibiti milipuko ya viwavijeshi, nzi wa matunda na panya na kuweza kuokoa upotevu wa mazao ya mpunga, mahindi, mtama na uwele katika eneo la hekta 110,000 za mashamba ya wakulima.

93. Vilevile, Wizara imedhibiti milipuko ya ndege waharibifu wa mazao (kwelea kwelea) katika Halmashauri 11 za Mikoa ya Mwanza, Tabora, Kilimanjaro, Manyara na Singida ambapo lita 2,670 za viuatilifu zimetumika.

94. **Mheshimiwa Spika**, Vilevile, kilo 2,000 za viuatilifu zimetumika kudhibiti panya katika mikoa ya Morogoro, Mtwara na Lindi pamoja na lita 300 kwa ajili ya kudhibiti nzi wa matunda katika mikoa ya Tanga, Dar es Salaam na Mwanza. Pia, TPHPA imenunua ndege zisizo na rubani (drones) 20 kwa ajili kuimarisha udhibiti wa visumbufu vya mimea.

95. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kupitia TPHPA imenunua vifaa vya kupimia vinasaba (portable DNA sequencer) 19 kwa ajili ya kutambua kwa urahisi wadudu, magonjwa na magugu vamizi kwenye mimea na mazao na aina ya mazao na bidhaa za kilimo zinazotoka na kuingia nchini kwa kuonyesha vinasaba vyake (DNA).

96. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imewezesha upatikanaji na usambazaji wa ekapaki 12,650,000 kwa wakulima wa zao la pamba sawa na asilimia 281 ya lengo la ekapaki 4,500,000 ambapo jumla ya wakulima 550,000 wamenufaika. Aidha, imewezesha upatikanaji na usambazaji wa viuatilifu vya korosho

tani 15,015.03 sawa na asilimia 60 ya lengo la kusambaza tani 25,000 za salfa ya unga na lita 2,684,470.5 sawa na asilimia 178.9 ya lita 1,500,000 za viuatilifu vya maji ambapo wakulima 483,000 wamenufaika. Pia, Wizara imewezesha upatikanaji wa viuatilifu vya tumbaku lita 84,938.48 (Yamaotea na Deltamethrine), pakiti 480,721 za imidacloprid 70% WG ambapo jumla ya wakulima 70,318 wamenufaika.

97. **Mheshimiwa Spika**, ili kuimarisha upatikanaji wa viuatilifu vyenye ubora, TPHPA imekagua jumla ya maduka 314 katika Mikoa ya Tabora (54), Shinyanga (26), Geita (41), Mwanza (60), Simiyu (32), Mara (28), Dar es Salaam (10), Morogoro (8), Mbeya (4), Ruvuma (1), Iringa (35) na Songwe (15) ili kudhibiti uwepo wa viuatilifu visivyona ubora.

Picha Na.4: Maabara maalum inayosimamiwa na Mamlaka ya TPHPA kwa ajili ya uhakiki wa viuatilifu kabla ya kwenda kutumika mashambani

98. **Mheshimiwa Spika** katika mwaka 2022/2023, Wizara kupitia TPHPA imeendelea kuimarisha udhibiti wa visumbufu vya mazao na mimea ili kuimarisha uzalishaji wa mazao. Hadi kufikia Aprili, 2023, TPHPA imekagua maeneo ya mazalia ya Nzige wekundu katika mbuga za Wembere (Tabora), Malagalasi (Tabora na Kigoma), Iku (Katavi) na Ziwa Rukwa (Rukwa). Ukaguzi huo ulibaini kuwepo kwa kiasi kidogo cha Nzige wekundu katika Mbuga ya Iku (Katavi) na walidhibitiwa.

99. **Mheshimiwa Spika**, katika kuimarisha matumizi sahihi ya viuatilifu, TPHPA imetoa mafunzo kuhusu matumizi salama na sahihi ya viuatilifu kwa wadau 711 wakiwemo wakulima wakubwa na wadogo, wafanyabiashara, maafisa ugani, na wanyunyiziaji katika Mikoa ya Mwanza, Mara, Mbeya, Iringa, Morogoro, Lindi, Mtwara na Arusha. Vilevile, TPHPA imepima afya za wakulima 116 katika mashamba makubwa ya maua, chai na kahawa ili kubaini athari za mabaki ya sumu inayotokana na matumizi makubwa ya viuatilifu. Kati ya hao, 10 walibainika kutozingatia utaratibu wa matumizi sahihi ya viuatilifu na kupewa elimu ya namna bora ya kujikinga na madhara ya viuatilifu.

Picha Na. 5: Udhhibiti wa visumbufu katika zao la parachichi

100. **Mheshimiwa Spika,** Mamlaka imesajili viuatilifu vipya 160 kwa ajili ya matumizi nchini na imetoa vibali 19 vya kuingiza viuatilifu nchini na hati 125 za usajili wa viuatilifu. Pia, imechambua ubora wa viuatilifu 407 ambapo vyote vilikuwa salama na vyenye ubora na kukagua shehena 791 za mimea zilizokuwa zinaingia nchini na kubaini visumbufu 39 vya kikarantini ambapo mimea hiyo imewekwa kwenye karantini kwa ajili ya uchambuzi.

4.3.7 Zana za Kilimo

101. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kuhamasisha Sekta binafsi kuingiza mashine na zana za kilimo ili kupunguza harubu na kuongeza uzalishaji na tija ya mazao ya kilimo nchini. Hadi kufikia Aprili 2023, Sekta hiyo imeingiza nchini jumla ya matrekta makubwa 1,700 na matrekta madogo 1,959 ambapo idadi ya matrekta makubwa yameongezeka kutoka 21,149 mwaka 2021/2022 hadi 22,849 na matrekta madogo yameongezeka kutoka 9,420 mwaka 2021/2022 hadi 11,379. Aidha, Sekta binafsi kwa kushirikiana na taasisi za fedha na *guarantee schemes* imetengeneza mfumo wa wakulima kukopeshwa zana za kilimo kwa kutumia dhamana ya zana zenyewe hii imeongeza idadi ya matrekta kufikia matreka 614. Pia, mashine na zana za kilimo zilizoingizwa nchini ni kama inavyoonekana kwenye **Jedwali Na. 4.**

Jedwali Na. 4: Mashine na Zana za Kilimo zilizoingizwa Nchini 2022/2023

Na.	Mashine na Zana	Idadi
1.	Mashine za kuvuna	22
2.	Plau za matrekta	37,840
3.	Haro za matrekta	6,258
4.	Mashine za kupura	82,802
5.	Zana za kupandia	10,725
6.	Majembe ya kukokotwa na wanyamakazi	603,578

Chanzo: TRA 2022/2023

102. **Mheshimiwa Spika**, katika kuhamasisha matumizi sahihi ya zana za kilimo nchini, Wizara kwa kushirikiana na JICA na Sekta binafsi imetoa mafunzo kuhusu usimamizi, utumiaji na utunzaji wa zana za kilimo katika mnyororo wa uzalishaji kwa wamiliki na waendeshaji wa mashine 311 kutoka mikoa ya Dodoma, Arusha, Manyara, Kilimanjaro na Morogoro.

103. **Mheshimiwa Spika**, Pia, Wizara kwa kushirikiana na kampuni za *Equity for Tanzania Limited* (EFTA), *Hughes Agriculture Tanzania Limited* (HAT) na Benki ya CRBD wameingia makubaliano yatakayoweza wakulima nchini kupata mikopo ya matrekta bila dhamana hatua ambayo itaongeza idadi ya wakulima nchini kupata matrekta kwa masharti nafuu. Katika mashirikiano hayo, matrekta 200 yamenunuliwa kwa lengo la kuyakopesha kwa wakulima.

104. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kwa kushirikiana na EFTA na Benki ya CRDB wametoa mafunzo kuhusu matumizi sahihi ya zana za kilimo kwenye mnyororo wa uzalishaji, mabadiliko ya tabianchi na mbinu bora za kilimo. Mafunzo hayo, yalijumuisha wakulima 150 katika Halmashauri ya Wilaya ya Hanang, maafisa ugani 19 na wakulima 259 katika Halmashauri ya Wilaya ya Kongwa, hatua ambayo itasaidia kuongeza matumizi ya mashine katika uzalishaji wa mazao ya kilimo.

4.4 Ruzuku ya Mbegu na Miche

105. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kuimarisha uzalishaji na tija kwa mazao ya kimkakati yakiwemo alizeti, chikichi, ngano, pamba, kahawa, chai, parachichi, mkonge na korosho kwa kutoa mbegu na miche kwa wakulima kupitia mpango wa ruzuku na ruzuku ya mazao kujigharamia yenyewe. Katika mwaka 2022/2023, Wizara ilipanga kutoa mbegu za alizeti tani 5,000 kupitia mpango wa ruzuku.

106. **Mheshimiwa Spika**, hadi kufikia Aprili 2023, Wizara kupitia ASA imesambaza mbegu za alizeti tani 1,004 kwa wakulima katika Halmashauri 39 za Mikoa ya Singida, Dodoma, Kagera, Mbeya na Mwanza ili kuongeza uzalishaji wa zao la alizeti.

107. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea na jitihada za kupunguza uagizaji wa ngano kutoka nje ya nchi ambapo katika mwaka 2022/2023, Wizara kupitia ASA imesambaza mbegu za ngano tani 80 kwa mpango wa ruzuku katika Halmashauri ya Wilaya ya Makete.

108. Vilevile, Wizara ilipanga kuzalisha na kusambaza miche ya mazao mbalimbali kwa mpango wa ruzuku Hadi kufikia Aprili 2023, ASA kwa kushirikiana na JKT, Magereza, TARI na Halmashauri za Mikoa ya Kigoma, Tabora, Kagera, Morogoro, Mbeya, Tanga na Katavi imesambaza miche ya chikichi 1,158,313 inayotosheleza kupandwa katika eneo la hekta 9,266.49. Miche hiyo inatarajiwa

kuzalisha tani 37,065.96 za mafuta ifikapo mwaka 2030 na kuzalisha ajira takribani 46,000.

109. Kadhalika, TARI imesambaza miche bora ya chikichi 764,313 katika Mikoa ya Kigoma, Mtwara, Mbeya, Kagera, Katavi na Tanga. Pia, miche ya zabibu 210,523 imezalishwa ambapo miche 98,815 imesambazwa kwa wakulima katika Wilaya za Chamwino, Mpwapwa, Dodoma Jiji na Kondoa na usambazaji unaendelea. Miche hiyo inatosheleza kupandwa katika eneo lenye ukubwa wa ekari 197.25.

Picha Na. 6: Naibu Waziri wa Kilimo Mhe. Anthony Mavunde akigawa miche ya chikichi ya Wakala wa Mbegu Tanzania (ASA) kwa wakulima wa chikichi Mwele - Tanga

***Picha Na.7:** Baadhi ya wakulima wa Mkoa wa Singida waliopatiwa mbegu za alizeti kwa ruzuku.*

110. **Mheshimiwa Spika**, Wizara ilipanga kusambaza mbegu na miche bora kwa mpango ruzuku ya mazao kujigharamia yenyewe kupitia Bodi za Mazao. Hadi kufikia Aprili 2023, Bodi ya Pamba Tanzania, imesambaza mbegu za pamba tani 22,146 katika Wilaya 56 kwenye Mikoa 17 inayolima zao la pamba; kupitia Bodi ya Korosho Tanzania imesambaza miche bora ya korosho 11,000 katika Mikoa 13; kupitia Bodi ya Mkonge Tanzania imesambaza miche ya Mkonge 12,633,536 katika Halmashauri za Muheza, Korogwe, Handeni, Kilosa, Mkinga, Singida, Tarime, Bunda, Rorya, Mkuranga, Rufiji, Ruangwa, Bariadi, Shinyanga na Same.

4.5 Ruzuku ya Mbolea

111. **Mheshimiwa Spika**, Wizara ilipanga kutoa ruzuku ya mbolea kwa wakulima wote kwa mazao yote nchini na kusajili wakulima. Hadi kufikia Aprili, 2023 tani 449,795 za mbolea ya ruzuku zimesambazwa (**Kiambatisho Na. 8**). Takwimu zinaonesha kuwa matumizi ya mbolea yameongezeka kutoka tani 363,599 mwaka 2021/2022 hadi tani 449,795 mwaka 2022/2023 na matarajio ni kufikia tani 500,000 ifikapo Juni 2023. Kadhalika, timu yetu ya tathmini inafuatilia usambazaji wa mbolea ya ruzuku na matumizi yake.

112. **Mheshimiwa Spika**, jumla ya wakulima 3,050,621 wamesajiliwa ambapo wakulima 801,776 wamenufaika na mpango wa ruzuku ya mbolea kwenye mikoa 26. Aidha, kwa mara ya kwanza katika historia ya nchi yetu tumewatambua wakulima wanaonufaika na mbolea ya ruzuku kwa majina yao kamili, mahali walipo, aina ya mazao, ukubwa wa mashamba yao na maeneo wanayofanyia shughuli za kilimo. Lengo ni kusajili wakulima wasiopungua 7,000,000 na zoezi hili la kusajili na kutoa kadi litakamilika mwaka 2025 na kuunganisha kanzidata hii na satellite, taarifa za afya ya udongo kwa kila mkulima na huduma za ugani ili Taifa letu kuwa na uhakika wa takwimu na taarifa za wakulima.

113. Pia, waingizaji wakubwa wa mbolea 28, mawakala wadogo 3,265 na wazalishaji watatu (3) ndani ya nchi wamesajiliwa katika mfumo wa ruzuku

ya mbolea ili kuhakikisha usambazaji wa mbolea unafanikiwa.

Picha Na.8: Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Mhe. Samia Suluhu Hassan akizindua Mpango wa Ruzuku ya Mbolea wakati wa Maadhimisho ya Sikukuu ya Wakulima Nanenane yaliyofanyika katika viwanja vya John Mwakangale Mkoa wa Mbeya

4.6 Kuimarisha Utoaji wa Huduma ya Upimaji wa Afya ya Udongo

114. **Mheshimiwa Spika**, Wizara katika mwaka 2022/2023, imeendelea kuainisha maeneo kwa ajili ya uanzishaji wa mashamba makubwa ya pamoja. Hadi kufikia Aprili, 2023 ekari 264,841.5 za mashamba makubwa ya pamoja katika Mikoa ya Kigoma, Mbeya, Dodoma, Njombe, Singida na Kagera zimepimwa na kuwekwa mawe ya upimaji kwa ajili ya kuyapatia hati miliki. Aidha, sampuli 713

zimechukuliwa katika mashamba hayo kwa ajili ya kupima afya ya udongo. Matokeo ya vipimo yatatumika kutoa ushauri wa mazao stahiki na matumizi sahihi ya mbolea.

Picha Na.9: Wataalam wa Wizara ya Kilimo wakichukua sampuli za udongo (Soil Profile) katika Halmashauri ya Kigoma.

115. **Mheshimiwa Spika** katika kuhakikisha wakulima wanatumia aina na kiwango sahihi cha mbolea na maji, TARI imekusanya na kutathmini jumla ya sampuli 1,417 (1,195 udongo, 194 mazao, 19 mbolea, na tisa (9) maji) kutoka kwa wakulima wakubwa saba (7) na wadogo 35 ili kubaini virutubisho vilivyomo kwa ajili ya kutoa ushauri wa kuboresha afya ya udongo ikiwa ni pamoja na matumizi ya aina na viwango vya mbolea

116. **Mheshimiwa Spika**, pia TARI kwa kushirikiana na Kampuni ya OCP imepima afya ya udongo na kutoa mapendekezo ya matumizi ya mbolea kwa mazao mbalimbali kwa mashamba ya wakulima 800 katika Mikoa ya Njombe, Iringa, Mbeya, Morogoro, Rukwa, Katavi, Kigoma na Arusha. Pia, kwa kushirikiana na Taasisi ya Kimataifa ya Utafiti wa Mahindi na Ngano inayojulikana kama CIMMYT imepima afya ya udongo katika mashamba ya wakulima 43 na kuweka majaribio 43 ya matumizi ya chokaa katika Wilaya ya Mbozi na Wilaya ya Geita ili kutathmini njia bora ya kudhibiti athari za tindikali kwenye udongo.

4.7 Kuimarisha Huduma za Ugani, Mafunzo na Vyuo na Vituo vya Mafunzo ya Kilimo

117. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2022/2023 Bunge lako Tukufu liliidhinisha Shilingi **Bilioni 15** kwa ajili ya kuimarisha huduma za ugani, mafunzo na Vyuo na Vituo vya Mafunzo kama ifuatavyo:-

- i. Kufunga GPS kwenye pikipiki za maafisa ugani na kuweka mfumo wa usimamizi wa huduma za ugani;
- ii. Kusambaza vitendea kazi vya kupimia afya ya udongo kwa maafisa ugani wa Halmashauri 122; vishikwambi 6,377; visanduku vya ugani (Extension Kits) 400 katika Halmashauri 46;
- iii. Kuanzisha kituo cha huduma za mawasiliano ya kilimo (Call centre) kwa ajili ya kurahisisha

- utoaji wa ushauri wa kitaalam na taarifa za masoko kwa wadau wa kilimo;
- iv. Kudahili wanafunzi 2,200 katika ngazi ya Astashahada na Stashahada; na
 - v. Kukarabati wa miundombinu ya Vyuo vya Mafunzo ya Kilimo Uyole, KATRIN, Inyala, Ukiriguru, Igurusi, Mtwara, Mlingano, HORTI – Tengeru na Vituo vya Mafunzo kwa Wakulima vya Bihawana, Ichenga na Mkindo.

118. **Mheshimiwa Spika**, ninaomba kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa, hadi kufikia Aprili, 2023 pikipiki 5,889 sawa na asilimia 84.12 ya lengo la kusambaza pikipiki 7,000 zimesambazwa kwa maafisa ugani kilimo 5,889 katika Mikoa 25 ili kuwawezesha kutoa huduma kwa wakulima kwa ufanisi.

119. Kadhalika, Wizara imeanzisha kituo cha ufuatiliaji (Control Center) kwa ajili ya kufuatilia matumizi ya pikipiki za Maafisa Ugani na inaendelea kuratibu ufungaji wa GPS kwenye pikipiki hizo. Hadi kufikia Aprili, 2023 GPS 979 zimefungwa katika Mikoa ya Dodoma, Mwanza, Morogoro na Iringa na zoezi linaendelea. Vilevile, Wizara imenunua vishikwambi 580, kompyuta 143 na *printer* 143.

120. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeanzisha Kituo cha Huduma kwa Wateja (Kilimo Call Centre) ambacho kilizinduliwa tarehe 5 Julai, 2022 ili kurahisisha utoaji wa ushauri wa kitaalam na taarifa mbalimbali kwa wadau wa kilimo. Kupitia kituo hicho, wakulima na wadau wengine 11,000 wamepata ushauri wa kitaalam. Kituo hicho kinatoa huduma

kuanzia saa 1:30 asubuhi hadi saa 4:00 usiku kwa siku saba (7) za wiki. Vilevile, Wizara kupitia mfumo wa M-Kilimo, imetoa ushauri wa kitalaam kwa wadau wa kilimo 77,388 katika mnyororo wa thamani wa mazao ya kilimo.

121. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kuimarisha huduma za ugani nchini kwa kuboresha mazingira ya utoaji huduma hizo kwa wakulima. Hadi kufikia Aprili 2023, Wizara imenunua na kusambaza samani (viti 1,020 na meza 23) katika katika Vituo vitano (5) vya Rasilimali za Kilimo vya Kata (WARCs) katika mikoa ya Dodoma, Singida na Simiyu. Vilevile, Wizara imesambaza matrekta madogo (powertiller) 11 katika WARCs za Mikoa ya Dodoma, Morogoro, Singida, Iringa, Mwanza, Geita, Lindi, Songwe na Mbeya.

Picha Na.10: Wataalam wa Wizara wakitekeleza majukumu yao ndani ya Kituo cha Huduma kwa Wateja (Call Center)

4.7.1 Mafunzo ya Ugani

122. **Mheshimiwa Spika**, hadi kufikia Aprili 2023, Wizara imetoa mafunzo kwa wawezeshaji (Training of Trainers - ToT) kuhusu matumizi ya vifaa vya kupima Afya ya Udongo kwa maafisa ugani 142 wa Halmashauri 142 kutoka Mikoa 25. Aidha, maafisa ugani 203 wamefundishwa kuhusu kilimo biashara na matumizi ya mfumo wa M – Kilimo ili waweze kuwaelimisha wakulima kuhusu kilimo biashara na matumizi ya mfumo kupitia simu za kiganjani.

123. **Mheshimiwa Spika**, Wizara inatekeleza mradi wa Kuwezesha Upatikanaji wa Pembejeo za Kilimo (*Tanzania Agricultural Input Support Project – TAISP*) nchini. Kupitia mradi huo, Wizara imetoa mafunzo ya kuanzisha mashamba darasa kwa maafisa ugani 215 katika Mikoa 14 inayotekeleza mradi huo (**Kiambatisho Na. 9**). Aidha, maafisa ugani walipatiwa mbegu bora za alizeti kilo 258 na ngano kilo 4,230. Pia, walipatiwa mbolea ya kupandia (DAP) kilo 10,000 na mbolea ya kukuzia (UREA) kilo 10,000 pamoja na viuatilifu kwa ajili ya kuanzisha mashamba darasa 200 katika maeneo ya mradi.

124. **Mheshimiwa Spika**, TARI imetoa mafunzo ya kilimo bora cha mazao ya nafaka, mikunde na mbogamboga kwa wadai wa kilimo 1,916,149 wakiwemo wakulima, maafisa ugani, wanafunzi wa ngazi zote, wabia/washirika wa maendeleo na wanasiasa. Kadhalika, TARI imesambaza teknolojia 1,110 za kilimo bora cha mazao kupitia mashamba darasa na mashamba ya mfano, siku ya mkulima,

mafunzo, mikutano na maonesho kupitia vituo mahiri vya usambazaji wa teknolojia (AgriTech Hubs). Aidha, machapisho mbalimbali 64,734 yalitumika kuelimisha wadau na mengine walipatiwa kwa ajili ya rejea wakati wanapozitumia teknolojia za kilimo bora.

125. **Mheshimiwa Spika**, elimu ya kilimo bora ilifikishwa kwa wadau kupitia vyombo vya habari ikiwa ni pamoja na Television vipindi 115 kutoka ITV, TBC, Channel 10 na Aboud TV pamoja na vipindi 219 vya radio kupitia Shamba FM na TBC. Makala 236 zilichapishwa kwenye magazeti ya The Guardian, Nipashe, Habari Leo na Raia Mwema. Pia, simu 2,420 na ujumbe mfupi 1,941 zilipokelewa kutoka kwa wadau na kupatiwa ushauri kuhusu teknolojia mbalimbali za kilimo. Habari 39, video 13 na picha 171 zilipandishwa kwenye tovuti na mitandao ya kijamii (Twitter, FB, Instagram na youtube) kwa ajili ya kuelimisha umma.

126. **Mheshimiwa Spika**, katika kuboresha utoaji wa mafunzo kwa wakulima, Wizara kwa kushirikiana na Sekretarieti za Mikoa, Mamlaka za Serikali za Mitaa na Sekta Binafsi imeimarisha miundombinu ya viwanja vya maonesho ya kilimo ili vitumike wakati wote kwa ajili ya kutoa elimu ya kilimo kwa wadau wa kilimo.

4.7.2 Vyuo na Vituo vya Mafunzo ya Kilimo

127. **Mheshimiwa Spika**, Wizara katika mwaka 2022/2023, imedahili wanafunzi 3,151 sawa na asilimia 143 ya lengo la kudahili wanafunzi 2,200

katika Vyuo 14 vya Mafunzo ya Kilimo vya Umma ngazi ya Astashahada na Stashahada katika fani za Kilimo. Kati ya hao, wanafunzi 1,262 ni wa Astashahada ya Awali, wanafunzi 1,102 ni wa Astashahada na wanafunzi 787 ni wa Stashahada. Vilevile, Wizara inaendelea kushirikiana na Vyuo Binafsi 14 ambavyo vinatumia mitaala ya Wizara katika kutoa mafunzo ya kilimo, ambapo jumla ya wanafunzi 1,031 wamedahiliwa katika vyuo hivyo. Kati ya hao, wanafunzi 344 ni wa Astashahada ya Awali, wanafunzi 246 ni wa Astashahada na wanafunzi 441 ni wa Stashahada.

128. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeanzisha mfumo wa kielektroniki katika udahili wa wanafunzi unaoitwa *MATH-MIS* wenye tovuti (<http://mati.kilimo.go.tz/Registration>), katika vyuo 14 vya Mafunzo ya Kilimo vya Serikali ambao umerahisisha udahili wa wanafunzi kwa mwaka 2022/2023.

129. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2022/2023, Wizara kwa kushirikiana na Wizara ya Elimu Sayansi na Teknolojia, Wizara ya Mifugo na Uvuvi, Wizara ya Mambo ya Nje na Ushirikiano wa Afrika Mashariki; na Ofisi ya Waziri Mkuu, Kazi, Ajira na Wenye Ulemavu imewezesha vijana 250 kwenda Israel kupata mafunzo ya kilimo kwa vitendo katika mashamba makubwa ili waweze kujiajiri na kutoa huduma na ushauri kwa wakulima watakapohitimu. Kati ya hao, vijana 61 wametoka katika Vyuo vya Mafunzo ya Kilimo vya Mtwara, Ilonga, Inyala, Mlingano, Ukiriguru, Mubondo, KATC, KATRIN, NSI-Kidatu na HORTI -Tengeru.

130. **Mheshimiwa Spika**, Wizara ilipanga kuboresha mazingira ya kujifunzia na kufundishia ya Vyuo nane (8) na vituo vitatu (3) vya mafunzo ya kilimo kwa kukarabati miundombinu, kununua vifaa vya TEHAMA na magari matatu (3). Hadi kufikia Aprili, 2023, ukarabati wa miundombinu ya majengo katika Vyuo vya NSI Kidatu, Ilonga, Tumbi, Uyole, Ukiriguru, Mubondo na KATRIN unaendelea. Aidha, Ukarabati wa Kituo cha Mafunzo ya Kilimo kwa Wakulima Bihawana umekamilika na kuzalisha ajira 1,109 za vijana.

131. **Mheshimiwa Spika**, Vilevile vifaa vya TEHAMA 260 vimesambazwa katika vyuo vya Mafunzo ya Kilimo na Vituo vya Mafunzo ya Kilimo kwa ajili ya kufundishia na kujifunzia. Vilevile, Wizara kwa kushirikiana na Shirika la Kilimo Endelevu Tanzania kupitia Mradi wa Kuwezesha Utekelezaji wa Mitaala Katika Vyuo vya Mafunzo ya Kilimo Awamu ya Pili imevipatia vyuo 14 vya Mafunzo ya Kilimo vya Serikali na 14 vya Taasisi Binafsi aina tatu (3) za Vitini vya kufundishia Moduli za Stadi za Mawasiliano, Hisabati katika Kilimo na Ushirika katika Kilimo.

132. Pia, kupitia Mradi huo Wizara imetoa mafunzo rejea kuhusu uongozi hususan uendeshaji wa Vyuo vya Mafunzo ya Kilimo kwa Wakuu wa Vyuo 14 vya Mafunzo ya Kilimo vya Serikali na 11 wa Vyuo Binafsi. Aidha, Wizara kupitia Mradi huo inaendelea kuhuisha mtaala wa Kilimo ili uendane na mahitaji ya sasa ya wadau wa kilimo.

133. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kujenga uwezo wa wakufunzi kwa kuwapatia mafunzo ya muda mrefu ngazi ya Shahada ya Kwanza na Shahada ya Uzamili. Hadi kufikia Aprili 2023, Wakufunzi 14 (12 Shahada ya Uzamili na wawili Shahada ya kwanza) wapo Vyuoni wanaendelea na masomo katika Chuo Kikuu cha Kilimo Sokoine Morogoro na Chuo Kikuu cha Ushirika Moshi kwa ufadhili wa Serikali.

4.8 Kuimarisha Upatikanaji wa Masoko ya Mazao ya Kilimo

134. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2022/2023 Wizara ilipanga kuimarisha upatikanaji wa masoko ya mazao ya kilimo ndani na nje ya nchi; kuhamasisha uwekaji chapa (branding) kwenye bidhaa za kilimo; na kuimarisha mauzo ya mazao; na kuendelea na ujenzi wa miundombinu ya kituo mahiri cha usimamizi wa mazao baada ya kuvuna; kukamilisha ujenzi wa maabara ya kudhibiti visumbufu vya mazao kibiolojia na kuanza ujenzi wa maabara kuu ya kilimo kwa ajili ya kudhibiti ubora wa mazao.

135. **Mheshimiwa Spika**, ninaomba nilitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa, hadi kufikia Aprili 2023, Wizara kwa kushirikiana na Wizara za kisékta na Sékta binafsi imewezesha kupatikana kwa fursa za masoko mapya ya mazao nje ya nchi ikiwemo soko la korosho katika nchi ya Marekani ambapo tani 74.19 za korosho iliyobanguliwa zenye thamani ya Dola za Marekani 455,729.95 zimeuzwa; na Soko la tumbaku

nchini Japan. Masoko hayo yametokana na ushiriki wa Wizara na Sekta binafsi katika makongamano, maonesho ya kibiashara na uwekezaji katika nchi mbalimbali ikiwemo Japan, Umoja wa Falme za Kiarabu, Afrika Kusini, Ujerumani, India, Qatar na Italia kwa lengo la kutangaza bidhaa na maeneo ya uwekezaji katika Sekta ya kilimo.

136. Wizara kwa kushirikiana na Sekta binafsi imewezesha uwekaji wa chapa (branding) kwenye mazao mbalimbali ikiwemo korosho zinazobanguliwa na parachichi na kuuzwa nje ya nchi ili kuyatambulisha na kuyatofautisha na mazao yanayozalishwa nchi nyingine. Aidha, Wizara inaendelea na jitihada za uwekaji chapa kwenye mazao mengine yanayosafirishwa nje ya nchi.

Picha Na. 11: Naibu Waziri wa Kilimo Mhe. Anthony Mavunde akiwa na wadau wa kilimo wakiwa wameshika pakiti za korosho iliyowekwa chapa ya Tanzania

137. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kwa kushirikiana na wadau imeendelea kuimarisha upatikanaji wa masoko ya mazao ya kilimo ndani na nje ya nchi. Katika kuimarisha soko la ndani Wizara kupitia Wakala wa Taifa wa Hifadhi ya Chakula (National Food Reserve Agency – NFRA) imenunua mahindi tani 17,257.85 na mtama tani 1,036.46 kutoka kwenye vikundi 35 vya wakulima, vituo vikuu pamoja na vituo vya muda katika kanda zake. Vilevile, Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko (Cereal and Other Produce Board – CPB) imenunua mahindi tani 34,484, alizeti tani 2,776, mafuta ghafi tani 85.82, mchele tani 1,797, ngano tani 277, maharage tani 406, mtama tani 3,035.06, maharage ya soya tani 393, maharage ya njano tani 30, korosho ghafi tani 523 na mpunga tani 7,065 kutoka kwa wakulima.

138. **Mheshimiwa Spika**, katika kuimarisha upatikanaji wa soko la mazao ya kilimo nje ya nchi, Wizara kwa kushirikiana na wadau imewezesha uuzaji wa mazao ya nafaka, mazao asilia ya biashara na mazao mengine. Hadi kufikia Aprili 2023, tani 767,840 za mahindi na mchele zenye thamani ya Dola za Marekani 252,555,693 zimeuzwa nje ya nchi. (**Jedwali Na. 5**). Pia, tani 396,756 za mazao ya mbaazi, ufuta na dengu zenye thamani ya Dola za Marekani 279,410,434 na parachichi tani 29,031 zenye thamani ya Dola za Marekani 52,255,800 zimeuzwa nje ya nchi (**Jedwali Na.6**). Kadhalika, tani 363,061 za mazao asilia ya biashara zenye thamani ya Dola za Marekani Milioni 693 zimeuzwa nje ya nchi (**Jedwali Na.7**).

Jedwali Na. 5: Mwenendo wa Mauzo ya Mazao ya Nafaka Nje ya Nchi
2022/2023

Zao	Mauzo ya nje (tani)			Thamani (USD)		
	2020	2021	2022	2020	2021	2022
Mahindi	73,232	223,495	415,105	20,359,786	57,097,279	71,543,641
Mchele	222,145	475,744	352,735	91,396,150	223,269,815	181,012,052
Jumla	297,397	701,260	769,862	111,757,956	280,369,115	252,557,715

Chanzo: Mamlaka ya Mapato Tanzania, 2022

Jedwali Na. 6: Mwenendo wa Mauzo ya Mazao Nje ya Nchi 2022/2023

Zao	Mauzo ya nje (tani)			Thamani (USD)		
	2020	2021	2022	2020	2021	2022
Ufuta	114,920	110,701	120,987	111,794,279	123,000,627	143,788,838
Mbaazi	165,726	116,042	108,222	79,245,527	63,967,102	51,728,727
Dengu	47,827	65,051	167,547	26,098,639	37,947,456	83,892,869
Parachichi	9,978	28,452	29,031	17,960,400	51,213,600	52,255,800
Jumla	338,451	320,246	425,787	235,098,845	276,128,785	331,666,234

Chanzo: Mamlaka ya Mapato Tanzania, 2022, Wizara ya Kilimo, 2023

Jedwali Na. 7: Mwenendo wa Mauzo ya Mazao Asilia ya Biashara na
Thamani 2022/2023

Zao	Mauzo nje (tani)				Thamani (USD)			
	2019/ 2020	2020/ 2021	2021/ 2022	2022/ 2023**	2019/ 2020	2020/ 2021	2021/ 2022	2022/ 2023**
Tumbaku	53,689	30,432	46,614	40,954	187,338,170	106,278,461	157,301,922	154,084,169
Kahawa	73,027	70,399	66,543	71,120	142,266,978	138,053,471	204,194,355	204,670,145
Chai	23,187	24,077	23,202	7,875	34,248,304	39,011,476	34,588,820	12,239,583
Koroshu	215,921	204,158	225,223	169,239	201,904,000	204,438,120	209,115,498	139,994,994
Pamba	103,498	37,444	42,916	55,618	159,154,423	48,186,713	77,582,974	147,135,803
Pareto	1,111	1,295	1,476	961	6,373,000	7,821,000	6,909,000	5,484,923
Mikonge	21,028	27,496	30,827	17,294	35,927,527	44,713,435	53,453,476	29,429,016
Jumla	491,461	395,301	436,801	363,061	767,212,402	588,502,676	743,146,045	693,038,633

Chanzo: Wizara ya Kilimo, 2022/2023

** Uzaji wa mazao unaendelea

139. **Mheshimiwa Spika**, katika kuimarisha ubora wa mazao, hususan mahindi na karanga kwa ajili ya usalama wa chakula na masoko ya mazao hayo, Wizara kupitia mradi wa TANIPAC imeendelea na ujenzi wa Kituo cha Udhibiti wa Visumbufu Kibaolojia (Kibaha) ambapo hadi kufikia Aprili, 2023 ujenzi umefikia asilimia 99. Kukamilika kwa kituo hicho kutaimarisha utafiti na uzalishaji wa wadudu rafiki kwa ajili kudhibiti visumbufu vya mazao hususan kovu wanaozalisha sumukuvu.

140. Vilevile, TANIPAC imeanza ujenzi wa Maabara Kuu ya Kilimo iliyopo Mtumba - Dodoma ambapo ujenzi umefikia asilimia sita (6). Kukamilika kwa Maabara hiyo kutaongeza uwezo wa nchi wa kupima kiwango cha sumukuvu katika mazao ya chakula hususan mahindi na karanga na hivyo kuimarisha jitihada za Serikali katika uzalishaji wa chakula salama.

141. **Mheshimiwa Spika**, ujenzi wa Kituo Mahiri cha Usimamizi wa Mazao Baada ya Kuvuna (Mtanana – Kongwa) umefikia wastani wa asilimia 70. Kituo hicho, kitatumika kusambaza teknolojia za uhifadhi na usindikaji wa mazao ya chakula pamoja na kuboresha biashara ya mazao. Vilevile Wizara kwa kushirikiana na mradi wa AGRI – Connect imekamilisha ujenzi wa masoko ya kuuzia mbogamboga, matunda na viungo katika Halmashauri za Rungwe, Busokelo na Ileje.

4.9 Kuimarisha Mifumo ya Upatikanaji wa Mitaji

142. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kwa kushirikiana na wadau wa kilimo imeanzisha Mfuko wa Maendeleo ya Kilimo ambapo, Amri (Sehemu ya Kanuni za Sheria ya Fedha ya mwaka 2022) ya kuanzishwa mfuko huo imeidhinishwa na Waziri wa Fedha na Mipango kwa ajili ya kuchapwa kwenye Gazeti la Serikali. Mfuko huo utachochea ukuaji wa maendeleo ya sekta ya mazao ya kilimo; kufidia bei za mazao inaposhuka; kutoa ruzuku ya pembejeo za kilimo (mbolea, mbegu bora, viuatilifu); kuchochea uwekezaji katika shughuli

za utafiti wa kilimo; na kuwajengea uwezo wakulima, wasindikaji, maafisa ugani na watafiti wa kilimo.

143. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kushirikiana na taasisi za fedha kutoa mikopo yenye riba nafuu kwenye Sekta ya Kilimo ili kuwezesha upatikanaji wa mitaji kwa wakulima hadi kufikia Aprili 2023, Benki ya Maendeleo ya Kilimo (TADB) imetoa mikopo ya Shilingi Bilioni 169.656 kwa ajili ya kufanikisha uzalishaji katika Sekta ya Kilimo.

144. Vilevile, mikopo ya Shilingi Bilioni 57.486 imetolewa kwa Vyama vya Ushirika vitano (5) na kampuni mbili (2) kwa ajili ya ununuzi wa kahawa katika Mikoa ya Kagera, Mara na Mbeya kwa msimu wa mwaka 2022/2023. Pia, mikopo ya Shilingi Bilioni 21.71 imetolewa kwa Vyama vya Ushirika vitatu (3) na kampuni moja (1) kwa ajili ya ununuzi wa pamba katika msimu wa mwaka 2022/2023. Kadhalika, TADB imetoa Shilingi Bilioni 17.52 kwa ajili ya ununuzi wa mazao mbalimbali.

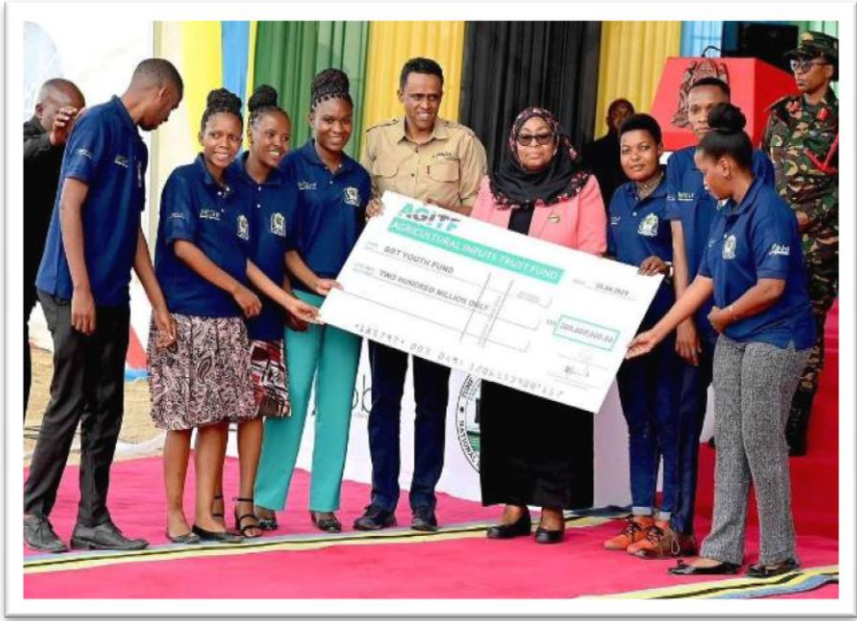
145. **Mheshimiwa Spika**, mikopo hiyo, imenufaisha wakulima 123,897 wanaojihusisha na kilimo mazao, mifugo na uvuvi. Vilevile, TADB kupitia mfuko wa dhamana kwa wakulima wadogo (Small-holder Credit Guarantee Scheme- SCGS) imetoa dhamana ya mikopo yenye thamani ya Shilingi Bilioni 17.64 na kunufaisha wananchi 1,499 wanaojihusisha na kilimo mazao, mifugo na uvuvi katika Mikoa 20. Aidha, kupitia mfuko huo, dhamana ya mikopo ilitolewa kupitia Benki washirika nane (8) na kuwanufaisha wakulima, wafugaji na wavuvi

wanaojihusisha na biashara ndogo na za kati za kilimo (SMEs) na Vyama vya Ushirika vya Msingi.

146. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha wa 2021/2022 Benki ya CRDB imetoa mikopo ya kilimo yenye thamani ya Shilingi Bilioni 801. Kati ya mikopo hiyo, Shilingi Bilioni 494 wamepatiwa AMCOS 472 kwa ajili ya shughuli mbalimbali za kilimo, mifugo, misitu na uvuvi. Vilevile, Benki ya NMB imetoa mikopo katika Sekta ya Kilimo yenye thamani ya Shilingi Trilioni 1.62.

Mfuko wa Pembejeo za Kilimo

147. **Mheshimiwa Spika**, Wizara katika mwaka 2022/2023, kupitia Mfuko wa Pembejeo za Kilimo imetoa mikopo 20 yenye thamani ya Shilingi 704,278,062.50 **Jedwali Na. 8**. Vilevile, Wizara kupitia AGITF imeanzisha huduma ya *soft loan* kwa ajili ya kuwawezesha vijana na wanawake kupata mitaji ili kuwawezesha kushiriki katika shughuli za kilimo. Kwa kuanzia huduma hiyo imewezesha upatikanaji wa mikopo ya Shilingi Milioni 200.

Picha Na. 12: Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania akiwakabidhi vijana wa BBT mfano wa hundi ya milioni mia mbili (200) kwa ajili ya shughuli za kilimo kwa vijana hao kwenye mashamba makubwa ya Pamoja (block farms), Chinangali-Dodoma

Jedwali Na. 8: Mikopo Iliyotolewa kwa Wakulima

Na	Aina ya Mikopo	Idadi wakopaji	ya	Thamani ya Mikopo
1.	Matrekta mapya		3	163,500,000.00
2.	Miundombinu ya kilimo, Ufugaji na uvuvi		6	251,278,062.50
3.	Shughuli za shamba (Farm operations)		7	153,000,000.00
4.	Mitambo ya kuvunia (combine harvester)		1	74,000,000.00
5.	Mashine ya kuongeza thamani ya mazao		1	40,000,000.00
6.	Pembejeo		1	10,000,000.00
7.	Power tiller		1	12,500,000.00
	Jumla		20	704,278,062.50

Chanzo: Wizara ya Kilimo 2022/2023

4.10 Kuimarisha Miundombinu ya Kuhifadhi Mazao ya kilimo

148. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2022/2023 Bunge lako Tukufu liliidhinisha Shilingi Bilioni **24** kwa ajili ya ujenzi wa ghala 70 za kuhifadhi mazao katika ngazi ya Kata na Vijiji.

149. **Mheshimiwa Spika**, ninapenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu, kuwa hadi kufikia Aprili 2023, ujenzi wa ghala 28 katika Halmashauri za Wilaya za Songea, Madaba na Namtumbo umeanza.

150. **Mheshimiwa Spika**, vilevile, Wizara ilipanga kukamilisha ujenzi wa ghala 14 kupitia mradi wa TANIPAC; kukamilisha ujenzi wa ghala tisa (9) na vihenge 56 kupitia mradi wa Kuongeza Uwezo wa Kuhifadhi unaotekelezwa na NFRA; na kukamilisha ukarabati wa ghala 17 katika Halmashauri za Songea na Madaba.

151. **Mheshimiwa Spika**, hadi kufikia Aprili 2023, Wizara kupitia mradi wa TANIPAC imekamilisha ujenzi wa ghala 10 za Mrijo chini (Chemba), Busondo (Nzega), Kizimbani (Unguja), Ikindiro (Itilima), Nyakasungwa (Buchosa), Msangila (Bukombe), Mangaka (Nanyumbu), Chakwale (Gairo), Nyakitonto (Kasulu), na Kagezi (Kibondo). Kadhalika, ujenzi wa ghala nne (4) zilizobaki za Engusero - Kiteto, Endanoga - Babati, Ole-Dodeani - Pemba na Lumecha - Namtumbo umefikia wastani wa asilimia 82.

152. **Mheshimiwa Spika**, utekelezaji wa Mradi wa Kuongeza Uwezo wa Kuhifadhi umefikia wastani wa asilimia 85 ambapo ujenzi wa miundombinu ya uhifadhi katika Mikoa ya Ruvuma (Songea), Njombe (Makambako), Songwe (Mbozi), Dodoma na Shinyanga umefikia asilimia 75.5 na ujenzi wa miundombinu ya uhifadhi katika mikoa ya Katavi (Mpanda), Rukwa (Sumbawanga) na Manyara (Babati) umekamilika. Ujenzi wa ghala na vihenge uliokamilika ni kama inavyoonekana kwenye **Jedwali Na.9**.

Jedwali Na. 9: Miundombinu ya Uhifadhi wa Nafaka iliyokamilika

Eneo la Mradi	Aina ya Miundombinu	Idadi	Uwezo wa kuhifadhi (Tani)
Babati	Vihenge	8	25,000
	Ghala	2	15,000
Mpanda	Vihenge	6	20,000
	Ghala	1	5,000
Sumbawanga	Vihenge	6	20,000
	Ghala	1	5,000
Jumla			90,000

Chanzo: Wizara ya Kilimo 2022/2023

153. **Mheshimiwa Spika**, vihenge na ghala zilizoko Babati zimezinduliwa na Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania tarehe 22 Novemba, 2022.

Picha Na.13: Uzinduzi wa Vihenge vya Kisasa na ghala ya kuhifadhia Nafaka Mkoani Manyara-Babati.

Picha Na.14: Vihenge vya kisasa na ghala ya kuhifadhia Nafaka vilivyo jengwa Babati - Manyara

154. **Mheshimiwa Spika**, Wizara katika mwaka 2022/2023, kwa kushirikiana na mradi wa AGRI-Connect imekamilisha ujenzi wa kiwanda cha usindikaji wa mazao kilichopo Mbeya mjini; ukarabati na upanuzi wa kiwanda cha kusindika mazao ya kilimo kilichopo Mpanda pamoja na ununuzi wa vifaa; na ujenzi wa ghala la kisasa lenye uwezo wa kuhifadhi tani 650 za vitunguu katika Halmashauri ya Mbarali.

4.1 Kuimarisha Maendeleo ya Ushirika

155. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2022/2023 Wizara kupitia Tume ya Maendeleo ya Ushirika ilipanga kuendelea kuratibu uanzishwaji wa Benki ya Maendeleo ya Ushirika; kukagua Vyama vya Ushirika 6,150; kuiwezesha COASCO kufanya ukaguzi wa Vyama; kuratibu na kusimamia uendeshwaji wa minada, masoko na mauzo ya mazao ya wakulima kupitia Vyama vya Ushirika; na kuanzisha mfumo wa TEHAMA wa Usimamizi wa Vyama vya Ushirika (MUVU).

156. **Mheshimiwa Spika**, Hadi kufikia Aprili 2023, mtaji wa Benki ya Taifa ya Maendeleo ya Ushirika hiyo umeongezeka kutoka Shilingi Bilioni 1.7 mwaka 2020/2021 hadi Shilingi Bilioni 5.2. Lengo ni kufikisha mtaji wa Shilingi Bilioni 15 unaotakiwa kisheria ili iweze kusajiliwa kama Benki ya Taifa ya Ushirika. Uanzishwaji wa Benki hiyo utawezesha kuhudumia soko la kifedha lililo nje ya mfumo rasmi wa kifedha na kutoa huduma jumishi zankifedha kwa wanaaushirika.

157. **Mheshimiwa Spika**, COASCO imekagua vyama 6,005 sawa na asilimia 97 ya lengo na kubaini vyama 339 sawa na asilimia 5.65 vilipata hati inayoridhisha (Safi), Vyama 2,393 sawa asilimia 39.85 vilipata hati yenye shaka, vyama 1,198 sawa asilimia 19.95 vilipata hati mbaya, na vyama 2,075 sawa na asilimia 34.55 vilipata hati isiyokuwa na maoni (Chafu).

158. **Mheshimiwa Spika**, ili kuimarisha usimamizi wa vyama vya ushirika, Tume ya Maendeleo ya Ushirika imekagua Vyama vya upili 21 na Vyama vya Ushirika vya Msingi 2,972 kati ya vyama 7,300. Ukaguzi huo, umebaini kutokuwepo kwa mifumo ya udhibiti wa ndani, kuwepo kwa madeni ya Vyama, uthaminishaji wa mali na taarifa za fedha kutoandaliwa kulingana na viwango vya kimataifa vya kiuhasibu.

159. **Mheshimiwa Spika**, kutokana na mapungufu hayo, Tume imetoa mafunzo kwa watendaji wa Vyama vya Ushirika 116 kuhusu uandishi wa vitabu, viongozi wa vyama kutakiwa kujieleza. Aidha tume iliandaa na kusambaza miongozo 15 ya usimamizi wa Vyama vya Ushirika ikiwa ni moja ya hatua ya uimarishaji wa uendeshaji na usimamizi wa Vyama vya Ushirika nchini.

160. **Mheshimiwa Spika**, Tume imeendelea kuhakikisha kuwa mazao ya wakulima yanauzwa kwa bei ya ushindani na tija kwa kusimamia matumizi ya mifumo rasmi ya masoko kama vile mauzo kupitia minada, masoko ya moja kwa moja kupitia Vyama vya

Ushirika na kilimo cha mkataba. Hadi kufikia Aprili 2023, tani 1,826,850.97 za mazao ya tumbaku, korosho, pamba, kahawa, ufuta, kakao, mkonge, chai, mbaazi, soya, zabibu, miwa na maharage zimeuzwa kwa thamani ya Shilingi 1,752,128,795,530 ikilinganishwa na tani 597,298.58 zenye thamani ya Shilingi 1,552,635,769,446 katika msimu wa 2021/2022. Thamani ya mauzo ya mazao hayo imeongezeka kwa asilimia 11.3.

161. **Mheshimiwa Spika**, Tume imeanzisha mfumo wa TEHAMA wa usimamizi wa vyama vya Ushirika (MUVU). Hadi kufikia Aprili 2023, vyama 4,661 vimesajiliwa katika mfumo huo. Aidha, Tume imetoa mafunzo kuhusu utumiaji wa Mfumo huo katika ngazi ya Mikoa na Halmashauri ambapo wanufaika ni Maafisa TEHAMA 30, Warajis Wasaidizi wa Mikoa 26, Watendaji wa Bodi za Mazao 74, Maafisa Ushirika 421, Mameneja 2,482 wa vyama na Wahasibu 102. Vilevile, Tume imeunganisha mfumo wa MUVU kwenye mfumo uunganishi wa Serikali (GeSB) na Mfumo wa mizani ya kidigitali ili kudhibiti wizi wa mazao ya wakulima.

162. **Mheshimiwa Spika**, Tume imehamasisha vijana, wanawake na watu wenye ulemavu 4,177 wanaofanya shughuli za kiuchumi kuanzisha au kujiunga na vyama vya ushirika kwa muundo wa madirisha (Madirisha Business Model) katika mikoa ya Geita, Tabora na Dar-es salaam. Muundo huo unahusisha kila nyanja ya uchumi kuwa na dirisha ndani ya ushirika.

163. Kupitia Maadhimisho ya Siku ya Ushirika Duniani, Tume imehamasisha wananchi 1,905 na kufanikiwa kuunda vyama 49 vya ushirika katika Mikoa ya Morogoro, Dodoma, Kagera, Manyara, Simiyu, Songwe, Tabora na Tanga. Vilevile, uhamasishaji umefanyika kwa vikundi 113 vya wakulima wa mazao ya bustani katika Mikoa ya Arusha, Mbeya, Njombe na Manyara ambapo vyama 15 vya ushirika vimesajiliwa na vikundi 49 vyenye jumla ya wakulima 2,181 vinaendelea na usajili.

164. Kadhalika, kupitia uhamasishaji huo hadi kufikia Aprili 2023 Vyama vya Ushirika 7,300 vyenye idadi ya wanachama 8,358,326 vimesajiliwa. Kati ya hivyo, vyama 4,252 ni vya Kilimo na Masoko (AMCOS), vyama 2,034 ni Vyama vya Ushirika wa Akiba na Mikopo (SACCOS) na 1,014 ni vyama vinavyojishughulisha na shughuli mbalimbali ikiwemo ufugaji wa nyuki na uvuvi.

4.2 Kuhamasisha Kilimo cha Mashamba makubwa ya Pamoja (Block Farms and Agricultural Parks)

165. *Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2022/2023 Bunge lako Tukufu liliidhinisha Shilingi Bilioni **3** kwa ajili kuainisha, kutenga, kupima na kulinda ardhi ya kilimo kwa lengo la kuwa na Benki ya ardhi kwa ajili ya uwekezaji wa mashamba makubwa ya pamoja yatakatoyengewa miundombinu muhimu.

166. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imedhamiria kuongeza upatikanaji wa mashamba makubwa ya Pamoja kutoka 110 mwaka 2020 hadi 10,000 ifikapo mwaka 2030 kwa lengo la kuendeleza uwekezaji katika mazao ya mbegu za mafuta, nafaka na mazao ya bustani. Ili kufikia lengo hilo, Wizara katika mwaka 2022/2023, imeainisha, imepima na kuweka mawe ya upimaji kwa ajili ya kuyapatia hati miliki mashamba makubwa ya pamoja 26 yenye jumla ya ekari 264,841.5 katika Mkoa ya Kigoma (ekari 36,719.75), Mbeya (ekari 52,165), Njombe (ekari 87,000), Singida (ekari 50,000), Dodoma (ekari 33,453) na Kagera (ekari 5,503.75) **(Kiambatisho Na. 10)**. Aidha, Wizara inaendelea kuainisha mashamba makubwa ya pamoja na kuhamasisha Sekta binafsi kuanzisha na kuwekeza katika mashamba makubwa ya pamoja.

167. **Mheshimiwa Spika**, mashamba hayo yatumika kwa ajili ya utekelezaji wa programu ya Jenga Kesho Iliyo Bora. Kadhalika, Wizara imepima afya ya udongo katika mashamba hayo ili kushauri mazao stahiki na matumizi sahihi ya mbolea. Hatua inayofuata ni kushirikiana na Halmashauri husika kupima na kupata hati za umiliki za mashamba hayo. Mpango wa mashamba makubwa ya pamoja ulizinduliwa na Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania tarehe 20 Machi, 2023, katika shamba la Chinangali lililopo Mkoa wa Dodoma.

168. Aidha, Wizara kwa kushirikana na Halmashauri za Wilaya ya Chamwino na Bahi imekamilisha upimaji wa mashamba ya Mlazo-Ndogowe (hekta 4,581.2), Membe (hekta 3,200) na Ikumbulu (hekta 1,440) na kupatiwa hati ya umiliki pacha wa Wizara ya Kilimo na Halmashauri za wilaya husika.

169. **Mheshimiwa Spika**, mashamba hayo yamepimwa afya ya udongo na hekta 520 katika shamba la Mlazo-Ndogowe zimesafishwa kwa ajili ya matumizi ya kilimo. Pia, Wizara imelipa fidia ya shamba la Chinangali lenye ukubwa wa hekta 160 kwa ajili ya uanzishwaji wa mashamba makubwa ya pamoja na programu ya vijana ya Jenga Kesho iliyo Bora (Building a Better Tomorrow - BBT).

Picha Na. 15: Kituo atamizi cha vijana wa Jenga Kesho iliyo Bora (BBT) kilichopo Bihawana Mkoa wa Dodoma.

6.1 Ushiriki wa Vijana katika Sekta ya Kilimo

170. **Mheshimiwa Spika**, Wizara katika mwaka 2022/2023, ilipanga kuongeza ajira za vijana na wanawake 1,000,000 kwenye Sekta ya Kilimo ifikapo mwaka 2025 kwa kuanzisha programu ya vijana inayojulikana kama Jenga Kesho Iliyo Bora (BBT).

171. **Mheshimiwa Spika**, ninapenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa Wizara imeanzisha na inatekeleza programu ya miaka minane (8) 2022-2030 ya Jenga Kesho iliyo Bora yenye lengo la kuongeza ushiriki wa vijana na wanawake katika kilimo kwa kuwapatia mafunzo ya kilimo biashara, kuwahakikishia upatikanaji wa ardhi, mitaji na masoko. Programu hiyo, inatekelezwa nchi nzima kwa kushirikiana na Washirika wa Maendeleo na Sekta binafsi. Aidha, program hiyo inahusisha kilimo cha mashamba makubwa ya pamoja.

172. **Mheshimiwa Spika**, katika kuhakikisha utekelezaji wa programu ya BBT, Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania alizindua mpango wa mashamba makubwa ya pamoja tarehe 20 Machi, 2023 katika shamba la pamoja la Chinangali katika Halmashauri ya Wilaya ya Chamwino katika Mkoa wa Dodoma.

173. Hadi kufikia Aprili, 2023 ekari 264,841.5 za mashamba makubwa ya pamoja katika Mikoa ya Kigoma, Mbeya, Njombe, Singida, Dodoma na Kagera zimepimwa na kuwekwa mawe ya upimaji kwa ajili ya kuyapatia hati miliki ili yatumike katika utekelezaji wa program hiyo. Aidha, mashamba yaliyoainishwa yatagawiwa kwa vijana waliochaguliwa na kupatiwa mafunzo ya kilimo biashara.

***Picha Na.16:** Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Mhe. Dkt. Samia Suluhu Hassan akizindua Mpango wa Kilimo cha Mashamba Makubwa ya Pamoja Chinangali - Dodoma*

174. **Mheshimiwa Spika**, katika kuhakikisha ushiriki wa vijana kwenye kilimo, Wizara kupitia tovuti www.bbt.kilimo.go.tz ilitangaza vijana wajitokeze kuomba kujiunga na mafunzo ya kilimo biashara yatakayotolewa katika vituo atamizi. Kupitia

tangazo hilo, vijana 20,227 waliomba ambapo kati ya hao wanawake ni 4,722 na wanaume ni 15,505.

175. Aidha, Wizara imekamilisha taratibu za uchambuzi ambapo vijana 812 wamekidhi vigezo vya kupata mafunzo ya kilimo biashara katika awamu ya kwanza. Kati ya hao, wanawake ni 282 na wanaume 530. Pia, vijana hao wamewasili katika vituo atamizi 13 na mafunzo yanaendelea. Mafunzo hayo yanatolewa kwa kipindi cha miezi minne (4) na yatakamilika Agosti 2023 ambapo uchambuzi wa kundi la pili na tatu unaendelea. Baada ya kuhitimu mafunzo hayo, vijana na wanawake hao watapatiwa mashamba yenye ukubwa usiozidi ekari 10 kulingana na aina ya mazao. Mashamba hayo watakayopewa watapewa umiliki (sub leasing) kwa miaka 66 na kumilikishwa ardhi.

Picha Na. 17: *Vijana wakipatiwa mafunzo ya uzalishaji wa miche katika kituo Atamizi cha Bihawana Mkoa wa Dodoma kupitia Programu ya Jenga Kesho iliyo Bora (BBT).*

176. **Mheshimiwa Spika**, programu hii inahusisha upatikanaji wa vijana, kuwapatia ardhi na mafunzo kwani haina tija kijana kumpa mafunzo na kumrudisha mtaani. Ni ukweli kwamba umiliki wa ardhi ni nyenzo muhimu ya kuwakomboa vijana na wanawake kiuchumi na kama tusipofanya maamuzi ya kuwamilikisha vijana na wanawake ardhi sasa, ipo siku Taifa letu litakuwa na raia ambao wengi wao ni vibarua katika ardhi yao na hawamiliki nyenzo za uzalishaji.

177. **Mheshimiwa Spika**, kama anakuja mwekezaji leo katika Taifa letu tunampokea na kumpatia ardhi, vivutio vyote vya kodi anavyovitaka na sisi viongozi wote tunapiga naye picha, tutakuwa viongozi wa ajabu kama hatutawawezesha kwa makusudi raia wetu umiliki wa nyenzo za uzalishaji hasa ardhi, fursa za mitaji na teknolojia za kisasa ni lazima uchumi wa Taifa letu umilikiwe na Watanzania na ardhi ni silaha namba moja.

178. **Mheshimiwa Spika**, Wizara inaendelea kusafisha mashamba katika Kituo na Vyuo vya Mafunzo ya Kilimo ili kutoa mafunzo ya kilimo kwa vijana ambao baada ya kuhitimu watapewa mashamba kutekeleza mpango wa BBT. Kituo na Vyuo hivyo ni Bihawana (ekari 22); Mlingano (ekari 4); Uyole (ekari 3); Mubondo (ekari 10); Ukiriguru (ekari 8.9); NSI - Kidatu (ekari 2.4); Horti Tengeru (ekari 4); Mtwara (ekari 10); Ilonga (ekari 3.5); na Tumbi (ekari 10).

179. **Mheshimiwa Spika**, nitumie Bunge lako tukufu kumshukuru Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu

Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa juhudi zake za kuhamasisha vijana na wanawake kushiriki kwenye kilimo kupitia Programu ya Jenga Kesho iliyo Bora almaarufu kama Building a Better Tomorrow - BBT. Pia, ninamshukuru kwa kuamua kwa makusudi kuanza safari ya kuwamilikisha Watanzania ardhi na kujenga wawekezaji wa ndani ambao watamiliki nyenzo za uzalishaji ili kukabiliana na changamoto za ukoloni mamboleo.

180. Programu hii itawawezesha vijana na wanawake kupata ardhi ya kilimo, mafunzo ya kilimo biashara, teknolojia za kilimo, mitaji na kuwaunganisha na masoko na kuwaweka wawekezaji wakubwa katika mashamba hayo watakaonunua na kuongeza thamani ya mazao. Wawekezaji hao watapewa ardhi, watapimiwa afya ya udongo, watapewa *sub leasing title* ya miaka 66 na kuingia mikataba ya utendaji na Wizara ya Kilimo. Vilevile, programu hii imeweka msukumo katika mabadiliko ya fikra na mazingira ya kibiashara miongoni mwa vijana na wanawake kwa lengo la kubadili mtazamo wa kuendesha shughuli za kilimo kama shughuli ya kiuchumi na kibiasharana na siyo shughuli ya kujikimu ama shughuli ya watu walioshindwa maisha.

4.3 Kuimarisha Kilimo Anga

181. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kuimarisha kituo cha Kilimo Anga kwa kukamilisha matengenezo ya ndege na taratibu za ununuzi wa ndege mpya moja ili kuondokana na utegemezi wa ndege za nje kwa ajili ya udhibiti wa visumbufu vya

mazao. Hadi Aprili, 2023 Wizara imekamilisha matengenezo ya ndege ya kunyunyuzia viuatilifu iliyokuwa Nairobi nchini Kenya na taratibu za kuirejesha nchini zinaendelea.

182. Vilevile, manunuzi ya ndege mpya kwa ajili ya shughuli za udhibiti wa visumbufu kwa njia ya anga yamefikia hatua ya tathmini ya kampuni tatu (3) zilizoainishwa kwa ajili ya utengenezaji wa ndege maalum za udhibiti wa visumbufu.

183. **Mheshimiwa Spika**, imefika wakati kama nchi kujitegemea katika udhibiti wa nzige, kweleakwelea na visumbufu vingine vya milipuko kwa kutumia ndege zetu za unyunyuziaji badala ya kuendelea kutegemea ndege za mashirika ya nje.

5.0 UZALISHAJI WA MAZAO

5.1 Mazao Asilia ya Biashara

184. **Mheshimiwa Spika**, katika msimu wa 2022/2023, uzalishaji wa mazao asilia ya biashara umefikia tani **951,727.77** sawa na asilimia 65.06 ya lengo la kuzalisha tani **1,462,800 (Jedwali Na.10)**. Hata hivyo mavuno yanatarajiwa kuongezeka kwa kuwa msimu wa kilimo unaendelea.

Jedwali Na. 10: Mwenendo wa Uzalishaji wa Mazao Asilia ya Biashara (Tani) Mwaka 2020/2021 hadi 2022/2023.

Aina ya Zao	2020/2021	2021/2022	2022/2023
Pamba	122,836	144,792	173,677
Kahawa	73,027	66,837	80,301
Chai	27,510	24,825	8,047**
Pareto	2,412	2,694	3,150**
Tumbaku	58,508	70,699	125,592***
Korosho	210,786	240,158	182,270.045
Mkongge	36,170	44,151	48,262.99**
Sukari	367,718	379,280	456,019.73
Jumla	898,967	973,436	951,727.77

Chanzo: *Wizara ya Kilimo 2022/2023*

** Uvunaji wa mazao unaendelea

*** Matarajio ya uzalishaji (Haikujumuishwa)

Zao la Mkongge

185. **Mheshimiwa Spika**, hadi kufikia Aprili, 2023, uzalishaji wa singa za mkongge umefikia tani 48,262.99 sawa na asilimia 80.4 ya lengo la kuzalisha tani 60,000. Aidha, Bodi ya Mkongge Tanzania imetoa mafunzo ya kilimo bora cha mkongge kwa wakulima wadogo 3,952 na wakulima wakubwa 17 ikilinganishwa na lengo la 8,000 na 39, mtawalia na mafunzo yanaendelea. Vilevile, Bodi imewaunganisha wakulima 2,500 na soko kwa mfumo wa zabuni ikilinganishwa na lengo la wakulima 2,400. Pia, imehamasisha uanzishwaji wa viwanda vinne (4) vidogo vya kuchakata mkongge katika Wilaya za Korogwe, Mkinga, Kishapu na Singida vijijini. Kadhalika, Bodi imepima na kugawa hekta 3,829.88 za ardhi kwa wakulima 2,394 wa Wilaya za Kilosa na Korogwe kwa ajili ya kuendeleza kilimo cha zao la mkongge.

Picha Na.18: Shamba la Mkonge lililoendelezwa Kingolwira – Morogoro

Zao la Tumbaku

186. **Mheshimiwa Spika**, katika msimu wa 2021/2022, uzalishaji wa tumbaku umefikia tani 70,699 ikilinganishwa na tani 58,295 mwaka 2020/2021. Ongezeko hilo limetokana na matumizi sahihi ya pembejeo za kilimo na huduma bora za ugani. Vilevile, katika msimu wa uzalishaji wa 2022/2023, wakulima 86,493 wameingia mikataba na wanunuzi ya kuzalisha tani 125,592.

187. Aidha, kiwanda cha tumbaku kilichokuwa kimefungwa cha TLTC kimepata mwekezaji mpya ambaye ni Kampuni ya *Mkwawa Leafy Tobacco*

Processor Limited (MLTL). Kampuni hiyo imenunua na kusindika tani 7,518 za tumbaku na imeingia mkataba wa kununua tani 41,605 za tumbaku kutoka kwa wakulima katika msimu wa kilimo 2022/2023. Vilevile, Kampuni hiyo imeanza ujenzi wa Kiwanda cha sigara katika Mkoa wa Morogoro na kitazinduliwa na kuwekwa jiwe la msingi na Mheshimiwa Rais Julai, 2023. Bodi ya Tumbaku Tanzania imeendelea kutoa mafunzo kuhusu kanuni bora za kilimo cha tumbaku kwa wakulima 20,958 wa Mikoa ya Tabora na Katavi.

Zao la Pareto

188. ***Mheshimiwa Spika***, uzalishaji wa pareto umefikia tani 3,150 mwaka 2022/2023 ikilinganishwa na lengo la kuzalisha tani 2,800 sawa na ongezeko la takriban tani 350. Ongezeko hilo limetokana na uzingatiaji wa kanuni bora za kilimo na matumizi ya mbegu bora. Aidha, TARI kwa kushirikiana na Bodi ya Pareto Tanzania ilipanga kuzalisha kilo 2,000 za mbegu za pareto. Ili kufikia lengo hilo TARI imepanda mbegu zilizothibitishwa katika eneo lenye ukubwa wa ekari 30. Kadhalika, TARI imekusanya vizazi 52 vya pareto kutoka Mikoa ya Mbeya, Songwe na Njombe. Vizazi hivyo, vimepandwa katika kituo cha TARI Uyole kwa ajili ya utafiti ili kupata mbegu bora.

189. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara kupitia Bodi ya Pareto Tanzania imetoa mafunzo kuhusu mbinu bora za kilimo cha Pareto kwa wakulima 3,100 katika Halmashauri za Mbeya, Ileje, Makete, Mufindi, Rungwe, Arusha na Meru. Aidha, Bodi imetoa mafunzo kuhusu uendeshaji wa ushirika kwa

wakulima katika Halmashauri za Makete, Mbeya, Mufindi na Ileje.

Zao la Chai

190. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2022/2023 Wizara kupitia Bodi ya Chai Tanzania ililenga kuzalisha tani 30,000 za chai kavu ambapo hadi kufikia Aprili, 2023 uzalishaji umefikia tani 8,047 na uzalishaji unaendelea. Pia, Wizara kupitia Bodi ya Chai imesimamia ukarabati wa kiwanda cha chai cha Mponde ambapo hadi kufikia Aprili, 2023 uzalishaji wa chai umefikia tani 44 za majani mabichi na tani 90 za chai kavu. Vilevile, Bodi kwa kushirikiana na wadau imeendelea kufufua shamba la chai la Kilolo ambapo hadi kufikia Aprili, hekta 32 zimefufuliwa.

Picha Na. 19: Shamba la chai lililopo Mkoa wa Njombe

191. **Mheshimiwa Spika**, Bodi ya Chai kwa kushirikiana na wadau muhimu imeendelea na maandalizi ya uanzishwaji wa mnada wa chai wa kidigitali utakaokuwa Dar es Salaam ambapo hadi Aprili 2023, imekamilisha maandalizi ya kanuni za soko; ukaguzi wa ghala la kampuni binafsi ya BRAVO litakalotumika kwa shughuli za mnada. Aidha, Mamlaka ya Soko la Bidhaa imekamilisha mfumo wa soko la chai. Vilevile, Bodi inaendelea kusajili wanunuzi wa chai kutoka nje ya nchi ambao watashiriki katika mnada wa chai. Mnada huo unatarajiwa kuanza shughuli zake mwishoni mwa mwezi Mei, 2023.

Zao la Korosho

192. **Mheshimiwa Spika**, hadi kufikia Aprili 2023, uzalishaji wa korosho umefikia tani 182,270.045 ikilinganishwa na lengo la kuzalisha tani 400,000. Uzalishaji huo mdogo umetokana na athari za mabadiliko ya hali ya hewa ambapo maua ya korosho yaliathirika. Vilevile, Bodi ya Korosho Tanzania inaendelea kuimarisha usimamizi wa zao la korosho ikiwemo kuanzisha mashamba makubwa ya pamoja ya korosho yenye ukubwa wa ekari 22,000 na 20,000 yaliyopo Manyoni na Lindi, mtawalia.

193. Aidha, Bodi kwa kushirikiana na Halmashauri za Chunya, Madaba, Nanyumbu, na Mtama - Lindi imeanzisha mashamba yenye ekari 2,000; 2,000; 500; na 100 mtawalia na taratibu zinaendelea kupata ekari 5,000 katika wilaya ya Rufiji kwa ajili ya kilimo cha korosho.

194. **Mheshimiwa Spika**, Bodi imesambaza miche takriban 11,000 kwa ajili ya kupanda kwenye eneo lenye ukubwa wa hekta 160 zilizopo Ikungi Singida za kampuni ya Jitegemee. Aidha, Bodi imeendelea kuhamasisha uwekezaji wa viwanda vya kubangua korosho ambapo kampuni ya Out-grower imeanzisha kiwanda cha kubangua korosho katika Halmashauri ya Mkinga Mkoa wa Tanga. Kiwanda hicho kina uwezo wa kubangua tani 300 za korosho ghafi kwa siku.

195. Vilevile, Bodi ya Korosho imeendelea kuratibu ujenzi wa kiwanda na ghala la korosho lililopo Manyoni ambapo ujenzi umefikia asilimia 50; imesambaza mashine ndogo 100 za kubangua korosho katika maeneo ya uzalishaji; na kupeleka wataalam wa ugani (*subject matter specialists*) watano (5) wa zao la korosho katika Wilaya ya Manyoni ambao wamepewa pikipiki kwa ajili ya kurahisha utaoji wa huduma za ugani.

Zao la Kahawa

196. **Mheshimiwa Spika**, Bodi ya Kahawa Tanzania katika mwaka 2022/2023, ilipanga kuzalisha tani 72,000 ambapo hadi kufikia Aprili 2023 tani 80,301 za kahawa safi zimezalishwa. Kati ya hizo, Arabika ni tani 38405 na Robusta ni tani 41,896 na uvunaji unaendelea. Vilevile, Bodi ya kahawa imeboresha mfumo wa masoko ya kahawa kwa Mkoa wa Kagera ambapo kahawa ya maganda imeuzwa kwenye mnada kwa njia ya kieletroniki. Mfumo huo, umewezesha kuongezeka kwa bei ya kahawa ya Robusta kutoka wastani wa Shilingi 1,300 hadi 1,400

kwa kilo katika msimu 2021/2022 hadi wastani wa Shilingi 2,000 kwa kilo katika msimu 2022/2023 kutokana na ushiriki wa wanunuzi wengi.

197. **Mheshimiwa Spika**, Bodi imesambaza mizani za kidigitali 300 katika vituo vya kuuza kahawa katika Mkoa wa Kagera na ukarabati wa ghala 50 umefanyika. Vilevile, hadi Aprili, 2023 jumla ya miche bora ya kahawa 8,894,120 imezalishwa ambapo Arabika ni miche 5,169,858 na Robusta ni miche 3,724,262. Kati ya miche iliyozalishwa miche 5,977,868 imesambazwa kwa wakulima na usambazaji unaendelea.

Picha Na.20: Zao la kahawa likiwa shambani

Zao la Pamba

198. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kupitia Bodi ya Pamba Tanzania katika mwaka 2022/2023, ilipanga kuzalisha pamba tani 350,000 ambapo hadi kufikia Aprili 2023 tani 173,677 zimezalishwa. Lengo halikufikiwa kutokana na athari za mabadiliko ya hali ya hewa. Aidha, katika msimu wa kilimo 2022/2023, Bodi imenunua na kusambaza jumla ya ekapaki 12,650,000 kwa wakulima. Vilevile, jumla ya majembe 500 ya palizi yanayokokotwa na wanyamakazi yamenunuliwa na yanaendelea kukopeshwa kwa wakulima. Kadhalika, Bodi imeendelea na kampeni ya kuhamasisha upandaji kwa nafasi mpya ya Sentimita 60 kwa 30 ambapo mikoa 17 inayozalisha pamba imefikiwa.

199. **Mheshimiwa Spika**, ili kuongeza upatikanaji wa mbegu bora za pamba, Bodi kwa kushirikiana na TARI, WFP-Tanzania na mradi wa “*Beyond Cotton Project*” inaendelea na ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji katika shamba la mbegu za pamba lenye jumla ya hekta nane (8) lililopo Nkanziga katika Wilaya ya Misungwi ambapo ujenzi umefikia asilimia 35.

200. Kadhalika, TARI kupitia mradi wa “*Beyond Cotton Project*” imenunua mashine tatu (3) za kuandaa shamba, zana tatu (3) za kupalilia, zana 600 za kupandia pamba, mashine ya kutengenezea mkaa kutokana na mabaki ya pamba, pikipiki tatu (3) kwa ajili ya kuimarisha usimamizi na mashine rahisi ya kutengenezea majora. Pia, Wizara kupitia Bodi ya Pamba Tanzania imenunua ndege zisizo na rubani 20

ili kurahisisha udhibiti wa visumbufu vya zao la pamba.

Picha Na.21: Ndege zisizo na rubani (drones) zilizonunuliwa na Bodi ya Pamba zitakazotumika katika unyunyuziaji wa viuatilifu katika mashamba ya pamba.

201. **Mheshimiwa Spika,** Bodi kwa kushirikiana na TARI kupitia miradi ya *Beyond Cotton, Cotton Victoria* na *Cotton Organic Program* imetoa mafunzo kuhusu kanuni bora za kilimo cha pamba kwa wakulima 5,500 kutoka katika Mikoa ya Singida, Simiyu, Mwanza, Tabora, Katavi, Mara, Geita na Shinyanga. Kadhalika, Bodi kwa kushirikiana na TARI imeendelea kuboresha zana mpya rahisi ya kupandia pamba kwa kuifunga *motor* na kuiwezesha kutumia

nishati ya mafuta ili kupunguza matumizi ya nguvu kazi.

5.2 Mazao ya Chakula

202. **Mheshimiwa Spika**, katika msimu wa 2021/2022, uzalishaji wa mazao ya chakula ni tani 17,148,290 ikilinganishwa na tani 18,665,217 mwaka 2020/2021 (**Jedwali Na. 11**). Kupungua kwa uzalishaji kumetokana na mtawanyiko wa unyeshaji wa mvua usioridhisha.

Jedwali Na. 11: Mwenendo wa Uzalishaji wa Mazao ya Chakula (Tani '000') Msimu 2017/2018 -2021/2022.

Zao	2017/ 18	2018/ 19	2019/ 20	2020 /21	2021 /22
Mahindi	6,273	5,652	6,711	7,039	6,417
Mchele	2,220	2,063	3,038	2,688	1,708
Ngano	57	63	77	70	62
Mtama, Uwele na Ulezi	988	1,117	1,043	1,077	1,046
Muhogo(mkavu)	2,791	2,728	2,427	2,486	2,411
Maharage na Mikunde	1,823	1,888	1,895	2,236	2,499
Ndizi (kavu)	1,132	1,135	1,358	1,443	1,290
Viazi (Vitamu na mviringo) (kavu)	1,608	1,644	1,647	1,626	1,715
Jumla	16,892	16,290	18,196	18,665	17,148

Chanzo: Wizara ya Kilimo 2022/2023

5.3 Mazao yenye Mahitaji Makubwa Yanayoagizwa Nje ya Nchi

Zao la Miwa na Uzalishaji wa Sukari

203. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2022/2023 Wizara kupitia Bodi ya Sukari ilipanga kuzalisha tani 4,500,000 za miwa kwa ajili ya kuzalisha tani 450,000 za sukari ambapo hadi kufikia Aprili 2023 takribani tani 4,405,350.61 za miwa

zimezalishwa ambazo zimezalisha tani 456,019.73 sawa na asilimia 101.34 ya lengo la uzalishaji. Uzalishaji huo umetokana na jitihada za kupunguza upotevu wa miwa hasa kwa wakulima wa bonde la Kilombero kwa kuweka mfumo wa uvunaji kwa kanda za kijiografia, upatikanaji na matumizi ya mbolea kwa wakulima, udhibiti wa magonjwa na wadudu waharibifu na hali nzuri ya hewa katika maeneo ya uzalishaji.

204. **Mheshimiwa Spika**, uzalishaji wa miwa ya wakulima katika bonde la Kilombero umefikia tani 620,884.31 sawa na asilimia 82.8 ya lengo la kuzalisha tani 750,000. Aidha, Bodi kwa kushirikiana na Tume ya Taifa ya umwagiliaji inaratibu ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji katika mashamba ya pamoja yenye ukubwa wa hekta 100 katika bonde la Kilombero. Hadi kufikia Aprili 2023 hatua za ukamilishaji wa mikataba ya usimamizi wa zabuni wa kumpata mkandarasi wa kusanifu na kusimika miundombinu ya umwagiliaji zinaendelea.

205. **Mheshimiwa Spika**, Kampuni ya Sukari ya Kagera imefanya upanuzi katika eneo la Kitengule lenye ukubwa wa hekta 13,000. Hadi kufikia Aprili 2023 hekta 6,120 za shamba hilo zimepandwa miwa sawa na asilimia 47 ya eneo la Mradi na kati ya hizo, hekta 1,000 zimesimikwa miundombinu ya umwagiliaji.

206. **Mheshimiwa Spika**, Kiwanda cha Sukari Mtibwa kilipanga kuongeza eneo la uzalishaji wa miwa lenye ukubwa wa hekta 12,000 katika shamba la

Dakawa linalofaa kwa kilimo cha miwa. Hadi kufikia Aprili 2023, hekta 4,500 zimelimwa sawa na asilimia 37.5. Aidha, hekta 3,406 kati ya eneo lililolimwa zimepandwa miwa na kusimikwa miundombinu ya umwagiliaji. Vilevile, ujenzi wa bwawa la kuhifadhi maji ya umwagiliaji lenye mita za ujazo 25,000,000 katika mashamba ya Mtibwa umekamilika.

207. **Mheshimiwa Spika**, pamoja na uzalishaji wa viwanda hivyo, pia kuna ongezeko la viwanda vipya vya Sukari ikiwemo viwanda vya Bagamoyo na Mkulazi. Aidha, Kiwanda cha Sukari Bagamoyo kimeanza uzalishaji mwezi Agosti, 2022 ambapo hadi kufikia Aprili 2023 tani 18,127.2 za sukari zimezalishwa. Kadhalika, Kampuni ya Mkulazi Holding Limited inaendelea na usimikaji wa mitambo yenye uwezo wa kuzalisha tani 50,000 za sukari kwa mwaka ambapo usimikaji umefikia asilimia 73.

208. **Mheshimiwa Spika**, katika kuimarisha uzalishaji wa sukari nchini, Bodi ya Sukari Tanzania kwa kushirikiana na Taasisi ya Utafiti (TARI-Kibaha) na Chuo cha Sukari cha Taifa (NSI) imetoa mafunzo ya kilimo bora cha miwa kwa wakulima 4,116 wa Bonde la Mbigiri na Babati-Manyara, Kilosa, Kilombero na Mvomero (Morogoro). Vilevile, TARI imesambaza mbegu za miwa tani 1,720 kwa wakulima 430 katika Mkoa wa Morogoro. Aidha, Bodi imeanzisha vitalu vya mbegu bora za miwa ekari nane (14) katika Halmashauri ya Wilaya ya Babati-Vijijini. Pia, Bodi imegawa tani 42 za mbegu kwa wakulima 12 kutoka Vyama vya Ushirika Gichamenda, Kiru six na Matumairo.

Zao la Ngano

209. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2022/2023 Wizara ilipanga kuzalisha tani 150,000 za ngano; kufufua mashamba ya ngano yaliyopo katika mikoa ya Manyara, Kilimanjaro, Arusha, Iringa, Njombe, Rukwa, Mbeya na katavi yenye jumla ya hekta 40,200; uanzishwaji wa mashamba mapya katika Mikoa ya Songwe na Dodoma, kutafiti mbegu bora za ngano zenye sifa ya kustahili maeneo yenye joto na baridi, zinazokomaa mapema na kiwango cha protein aina ya glutein kinachohitajika kwa uokaji; kuiwezesha ASA kuzalisha mbegu za ngano tani 700 na TARI kuzalisha tani 635 za mbegu ya ngano.

210. **Mheshimiwa Spika**, hadi kufikia Aprili, 2023 tani 61,968 za ngano zimezalishwa katika msimu wa mwaka 2021/2022. Aidha, uzalishaji wa ngano katika msimu wa mwaka 2022/2023 unaendelea; taratibu za kufufua na kuendeleza mashamba 14 yaliyokuwa chini ya lililokuwa Shirika la NAFCO (hekta 43,538) zinaendelea; na mbegu za awali za ngano tani 51.74 zimezalishwa na TARI ambazo zitazalisha mbegu zilizothibitishwa tani 20,696; na tani 267.65 za mbegu bora za ngano zimezalishwa na ASA na uzalishaji unaendelea. Vilevile, TARI imetathmini aina 322 (lines) za ngano ili kupata aina zenye mavuno mengi, ustahimilivu wa joto, baridi, ukame na zinazokidhi mahitaji ya soko.

Picha Na.22: *Shamba la zao la ngano lililopo Basuto
– Manyara*

Mazao ya Mafuta

211. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2022/2023 Wizara ilipanga kuzalisha na kusambaza tani 5,000 za mbegu ya alizeti kwa mpango wa ruzuku; kujadiliana na Wizara ya Fedha na Mipango ili kuweka motisha ya kikodi kwa viwanda vinavyozalisha mafuta ya alizeti nchini kwa kuwaondolea kodi ya ongezeko la thamani; na kuzalisha miche ya chikichi 15,625,000 ifikapo mwaka 2030 sawa na wastani wa miche 2,000,000 kwa mwaka.

212. **Mheshimiwa Spika**, ninapenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa Wizara kupitia ASA imesambaza mbegu za alizeti kwa mpango wa ruzuku ambazo zinatosheliza kupandwa katika eneo la ekari 334,667 na kuzalisha mbegu za kukamua tani 234,267 ambazo zitazalisha mafuta tani 58,567.

213. **Mheshimiwa Spika**, ninapenda kulitangazia Bunge lako Tukufu kuwa, Wizara imeiwezesha Mamlaka ya Udhhibiti wa Nafaka na Mazao Mchanganyiko (COPRA) kufanya kazi ambapo katika mwaka 2023/2024 itakaa na wadau kujadili na kupendekeza bei elekezi ya kununua alizeti kwa kilo.

214. Vilevile, ASA kwa kushirikiana na JKT, Magereza, TARI na Halmashauri za Mikoa saba (7) imezalisha na kusambaza miche ya chikichi 1,158,313 kwa mpango wa ruzuku inayotosheliza kupandwa katika eneo la hekta 9,266.49. Miche hiyo inatarajiwa kuzalisha tani 37,065.96 za mafuta ifikapo mwaka 2030 na kuzalisha ajira takribani 46,000.

215. **Mheshimiwa Spika**, Serikali imeweka motisha mahsusi ya kikodi kwa viwanda vya ndani vinavyozalisha mafuta ya alizeti nchini kwa kuwaondolea Kodi ya Ongezeko la Thamani (VAT) kwa malighafi na vifungashio vinavyotumiwa kutengeneza mafuta ya kula yanayosafishwa mara mbili (double refine) kwa kutumia mbegu za mafuta zinazozalishwa hapa nchini. Mpango wa Serikali ni kuimarisha uzalishaji wa ndani ili kupunguza uagizaji wa mafuta ya kula kutoka nje ya nchi. Safari hiyo imeanza ambapo taarifa za Benki Kuu ya Tanzania zinaonesha

kuwa hadi Februari, 2022 gharama zilizotumika kuingiza mafuta ya kula (import bill) zimepungua kutoka Dola za Marekani Milioni 188.7 hadi kufikia Dola za Marekani Milioni 144.0 Februari, 2023.

216. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2021/2022 uzalishaji wa mazao ya mbegu za mafuta umefikia tani 1,507,564.72 ikilinganishwa na uzalishaji wa tani 1,713,178 mwaka 2020/2021. Upungufu huo umetokana na mtawanyiko wa unyeshaji wa mvua usioridhisha. Mwenendo wa uzalishaji wa mazao ya mbegu za mafuta ni kama inavyoonekana katika **Jedwali Na.12**.

Jedwali Na. 12: Mwenendo wa Uzalishaji wa Mbegu za Mafuta (Tani) Mwaka 2017/2018 – 2021/2022.

Aina ya zao	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21	2021/22
Alizeti	543,261	561,297	649,437.30	478,900	425,653.10
Karanga	370,356	376,520	631,465.23	895,219	936,799
Ufuta	133,704	227,821	228,919.80	236,162	79,170.43
Chikichi	40,500	42,176	42,386.90	58,791	60,789.90
Soya	21,321	22,953	31,460	44,106	5,152.29
Jumla	1,109,142	1,230,767	1,583,669	1,713,178	1,507,564.72

Chanzo: Wizara ya Kilimo, 2022/2023

217. **Mheshimiwa Spika**, katika kuimarisha upatikanaji wa mbegu bora za mazao ya mafuta, Wizara imeviwezesha vituo vya TARI Ilonga na TARI Uyole kuzalisha tani 48.5 za mbegu bora za alizeti. Kati ya hizo, tani saba (7) ni mbegu za awali na tani 22.5 ni mbegu za msingi. Mbegu hizo, zimesambazwa kwa ASA na kampuni 15 za kuzalisha mbegu kwa ajili ya kuzalisha mbegu zilizothibitishwa. Pia, TARI kwa kushirikiana na Taasisi ya Uboreshaji Mifumo ya Masoko (Agricultural Markets Development Trust - AMDT) imezalisha tani 39 za mbegu za alizeti

zilizothibitishwa na kutoa mafunzo kuhusu kilimo bora cha alizeti kwa wakulima 754 kutoka wilaya za Kilosa, Handeni, Songwe na Mbarali.

218. Vilevile, TARI kwa kushirikiana na AMDT imesaini mkataba wa kuzalisha tani 100 za mbegu za alizeti zilizothibitishwa kupitia Kampuni za Highland Seed Growers na Lima Africa Company Limited. Aidha, TARI kwa kushirikiana na Taasisi za Kimataifa za Utafiti wa Kilimo za IITA na CITA, imetoa mafunzo kuhusu matumizi ya mbegu bora za alizeti na kanuni za kilimo bora cha zao hilo kwa wakulima 7,896 na maafisa ugani 76 katika mikoa ya Dodoma, Singida, Manyara, Geita, Mwanza, Simiyu na Kagera.

219. **Mheshimiwa Spika**, TARI kwa kushirikiana na TOSCI imetoa mafunzo kwa maafisa ugani 26 na wazalishaji 203 wa mbegu za alizeti daraja la kuazimiwa ubora (Quality Declared Seed - QDS) kutoka wilaya za Mpwapwa, Kongwa, Chamwino, Bahi, Chemba, Kondoa, Itigi, Manyoni, Ikungi, Singida DC, Mkalama na Iramba. Aidha, wazalishaji hao wamepewa kilo 1,536 za mbegu za alizeti zitakazopandwa katika eneo lenye ukubwa wa ekari 512.

220. **Mheshimiwa Spika**, TARI imeendelea na uzalishaji wa mbegu bora za chikichi ambapo hadi kufikia Aprili, 2023, mbegu 2,130,000 zimezalishwa. Kati ya hizo, mbegu 1,580,000 zimesambazwa katika Jeshi la Kujenga Taifa (JKT), Magereza, ASA na Halmashauri za Mikoa tisa (9) kwa ajili ya uoteshaji. Vilevile, TARI imesambaza miche ya chikichi 764,313

inayotosheleza kupandwa katika eneo la hekta 6,114.5. Pamoja na uzalishaji wa miche ya chikichi, TARI imezalisha na kusambaza kwa wakulima tani 25.098 na tani 9.665 za mbegu za karanga na mbegu za ufuta, mtawalia.

Mazao ya Bustani

221. **Mheshimiwa Spika**, Wizara katika mwaka 2022/2023 ilipanga kuongeza uzalishaji wa mazao ya bustani kutoka tani milioni 7.34 hadi tani milioni 8.5; kusimamia uzalishaji wa matumizi ya miche na vipando bora; na kujenga miundombinu ya kuhifadhi mazao ya bustani; kujenga vituo vya huduma ya pamoja (common use facilities) na vyumba vya ubaridi.

222. **Mheshimiwa Spika**, uzalishaji wa mazao ya bustani umefikia tani 7,723,115.66 ikilinganishwa na tani 7,304,723 mwaka 2020/2021 sawa na ongezeko la asilimia 5.4 (**Jedwali Na. 13**). Ongezeko hilo limechangiwa na kuimarika kwa huduma za ugani, matumizi ya mbegu bora, mbolea, zana bora za kilimo, kitalu nyumba (green house), umwagiliaji kwa njia ya matone (drip irrigation) na uboreshaji wa miundombinu ya uhifadhi na usafirishaji.

223. **Mheshimiwa Spika**, katika kuongeza uzalishaji wa mazao ya parachichi na zabibu, Wizara imeendelea kutekeleza mikakati ya kuimarisha uzalishaji wa mazao hayo. Aidha, uzalishaji wa zao la parachichi umeongezeka kutoka tani 149,339.5 mwaka 2020/2021 hadi tani 188,711.8 mwaka

2021/2022 sawa na ongezeko la asilimia 26.36. Uzalishaji huo umetokana na matumizi sahihi ya pembejeo ikiwemo miche bora.

224. Kadhalika, TARI kwa kushirikiana na Sekta binafsi imezalisha miche 5,526,748 ya parachichi ambapo miche 4,980,800 inayotosheleza kupandwa katika eneo la hekta 24,019 imesambazwa kwa wakulima na usambazaji unaendelea. Aidha, ifikapo mwaka 2027 tunatarajia mavuno ya parachichi yataongezeka kutokana na usambazaji wa miche hiyo.

225. Pia, Wizara kwa kushirikiana na wadau imeandaa Mwongozo wa Usimamizi na Biashara ya zao la Parachichi. Mwongozo huo utakuwa dira kwa wakulima na wadau wengine waliopo kwenye mnyororo wa thamani wa zao la parachichi kuhakikisha kuwa uendelezaji wa zao hilo unazingatia viwango vya ubora na kukidhi mahitaji ya soko la ndani na nje.

226. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2022/2023 Wizara ilipanga kuhamasisha kuongeza uzalishaji wa zabibu hadi tani 17,430; kuongeza eneo la uzalishaji kutoka hekta 3,426 hadi hekta 3,700; kuhamasisha ufufuaji wa mashamba ya Chinangali II, Gawaye, Hombolo na Dabalo; kuimarisha upatikanaji wa masoko ya zabibu; kuhamasisha uwekezaji wa viwanda vidogo vya kusindika zabibu; kuongeza uzalishaji wa miche kutoka 120,685 hadi 2,000,000 kwa msimu; na kununua mashine tatu (3) za kusindika zabibu ghafi.

227. **Mheshimiwa Spika**, uzalishaji wa zao la zabibu umeongezeka kutoka tani 13,754 mwaka 2020/2021 hadi tani 15,513 mwaka 2021/2022. Uzalishaji huo umetokana na kuimarika kwa matumizi ya pembejeo za kilimo, zana za kilimo na huduma bora za ugani. Aidha, hekta 240.8 za shamba la Chinangali II zimeendelezwa kwa ajili ya uanzishwaji wa mashamba makubwa ya pamoja (Block Farming). Vilevile, katika kuimarisha masoko na kupunguza upotevu wa zao la zabibu, Wizara imeanza ujenzi wa kiwanda cha kusindika zabibu katika Wilaya ya Chamwino.

Picha Na.23: Shamba la zabibu (block farm) lililopo Chinangali-Dodoma

228. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kupitia TOSCI imetathmini aina tano (5) za mbegu bora za zabibu ambapo aina moja (1) kwa ajili ya kutengeneza mvinyo, aina mbili (2) kwa ajili ya matunda na aina mbili (2) kwa ajili ya matumizi ya viungo. Aina hizo zimependekezwa kwa ajili ya kupitishwa katika Kamati ya Taifa ya Mbegu (National Seed Committee) ili zisajiliwe kwa matumizi ya wakulima.

229. Ili kuimarisha uzalishaji wa zabibu, TARI imetoa mafunzo kwa maafisa ugani 97 kutoka Mpwapwa, Dodoma Jiji na Kondoa kuhusu kilimo bora cha zabibu. Maafisa ugani waliopata mafunzo wamepewa miche 2,000 kwa ajili ya kuanzisha mashamba darasa ya kilimo cha zabibu.

Jedwali Na. 13: Uzalishaji wa Mazao ya Bustani (Tani) kwa Kipindi cha Miaka Mitano (2018/19 – 2021/22)

Zao	2018/19	2019/20	2020/21	2021/22
Matunda	4,576,948	5,582,117	5,199,312	5,407,284.48
Mbogamboga	1,926,927	1,852,676	2,011,684	2,212,852.4
Maua	13,240	1,710	1,338	1,350.88
Viungo	80,748	123,507	92,389	101,627.9
Jumla	6,597,863	7,560,010	7,304,723	7,723,115.66

Chanzo: Wizara ya Kilimo, 2022/2023

230. **Mheshimiwa Spika**, ili kulinda ubora na kupunguza upotevu wa mazao ya bustani, Wizara imekamilisha usanifu wa ujenzi wa vituo jumuishi viwili (2) vya kuhifadhi mazao ya bustani (pack house) ambavyo vitajengwa katika Mikoa ya Iringa (Mufindi) na Kilimanjaro (Hai). Vituo hivyo, vitawezesha ukusanyaji, uchambuaji, upangaji wa madaraja na ufungashaji wa mazao ya bustani.

231. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kwa kushirikiana na wadau mbalimbali imeendelea kutoa mafunzo kuhusu uendelezaji wa mazao ya bustani. Hadi kufikia Aprili, 2023, Wizara kwa kushirikiana na PEACE CORPS imetoa mafunzo kuhusu kuibua na kuendesha miradi ya bustani za mbogamboga na matunda kwa walimu 150 wa shule za msingi na walimu 75 wa shule za sekondari kutoka Mikoa ya Dodoma, Iringa, Singida, Mtwara, Njombe, Rukwa, Lindi, Arusha, Kilimanjaro, Manyara, Tanga, Mara na Tabora ili kuimarisha lishe na kipato.

KUIMARISHA MASUALA MTAMBUKA KATIKA KILIMO

Lishe

232. **Mheshimiwa Spika**, Wizara katika mwaka 2022/2023 imeendelea kutekeleza Mpango Jumuishi wa Kitaifa wa Masuala ya Lishe Awamu ya Pili (National Multisectoral Nutrition Action Plan II - NMNAP II). Katika kuimarisha lishe, Wizara imeendelea kuimarisha upatikanaji wa mbegu bora, kutoa mafunzo na kujenga miundombinu ya uhifadhi.

233. Hadi kufikia Aprili 2023, TARI imezalisha mbegu bora za viazi lishe 600,000 na kutoa mafunzo ya mbinu bora za kilimo cha viazi lishe kwa wakulima 200 katika Mikoa ya Geita, Kagera, Mwanza, Shinyanga na Mara. Aidha, mbegu za awali 46,800 za viazi lishe zimesambazwa kwa wakulima kwa ajili ya kuzalisha mbegu zilizothibitishwa 5,000,000.

234. **Mheshimiwa Spika**, TARI kwa kushirikiana na CIAT na World Food Programme - WFP imesambaza kilo 2,017 za mbegu za maharage yenye kiwango kikubwa cha madini chuma na zinki na kilo 400 za mahindi lishe yenye kiwango kikubwa cha vitamin A kwa shule 50 katika Halmashauri za Wilaya ya Kasulu, Kasulu Mji na Kibondo kwa ajili ya kuzalisha mazao hayo.

235. Pia, TARI imetoa mafunzo kuhusu uzalishaji wa mazao hayo na kuwezesha uanzishwaji wa mashamba ya mfano katika shule hizo. TARI kwa kushirikiana na Rikolto na VETA imetoa mafunzo ya mapishi ya vyakula vya mbaazi kwa wafanyabiashara wa chakula 40 kwa ajili ya kuongeza matumizi ya mbaazi nchini na kuimarisha soko la ndani.

236. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kupitia Mradi wa AGRI Connect imetoa mafunzo ya lishe na maandalizi ya vyakula kwa kuzingatia usafi na mazingira salama kwa mama lishe 1,527 kutoka mikoa ya Dodoma na Dar es Salaam. Pia, imetambua maeneo kwa ajili ya kujenga vituo vya kukusanyia mazao na miundombinu ya kutunza ubaridi (Cold rooms) katika mikoa ya Iringa (Kiponzelo na Nduli), Mbeya (Rungwe) na Njombe (Makambako). Lengo la vituo hivyo ni kuimarisha uhifadhi, masoko na kuongeza uhakika wa chakula na lishe.

VVU na UKIMWI

237. **Mheshimiwa Spika**, Wizara katika mwaka 2022/2023 imeendelea kutoa huduma ya lishe na dawa kwa watumishi wanane (8) wanaoishi na VVU na UKIMWI. Aidha, Wizara kwa kushirikiana na Wizara ya Afya imeendelea kuweka vifaa kinga (kondomu) katika majengo yote ya Wizara pamoja na Taasisi zake ili kupunguza maambukizi mapya ya VVU kwa watumishi. Vilevile, Wizara imeteua Waelimisha Rika 14 kutoka katika kila Idara na Vitengo kwa lengo la kutoa elimu ya masuala ya VVU, UKIMWI na Magonjwa Sugu Yasiyoambukiza.

Matumizi ya Teknolojia na Mbinu za Kilimo Kinachohimili Mabadiliko ya Tabianchi

238. **Mheshimiwa Spika**, mabadiliko ya tabianchi yameleta athari kama ukame, ongezeko la joto, ongezeko la magonjwa na visumbufu vya mazao na upungufu wa rutuba katika udongo ambazo zimepunguza uzalishaji wa mazao ya kilimo. Katika kukabiliana na changamoto hizo, Wizara imetoa mafunzo kuhusu kilimo kinachohimili Mabadiliko ya Tabianchi kwa wakulima 1,500 katika Halmashauri za Hanang, Kongwa, Kilombero, Kahama, Babati, Makambako, Ludewa, Makete, Kyela, Mbinga na Nyasa na maafisa ngazi ya halmashauri 30 katika Halmashauri za wilaya za Tarime Mji, Rolya na Serengeti.

239. Pia Wizara, imewezesha ujenzi wa mfereji mkuu wenye mita 1,200 katika skimu ya umwagiliaji ya Lukenge katika Wilaya ya Mvomero; ujenzi wa kinga maji moja lenye urefu wa mita 220 kwa ajili ya kuvunia maji ya mvua katika kijiji cha Kiloleni Wilaya ya Kishapu; uchimbaji wa visima tisa (9) kwa ajili ya umwagiliaji na ujenzi wa vitalu nyumba saba (7) kwa ajili ya uanzishwaji wa mashamba darasa sita (6) yatakayotumika kutoa mafunzo ya mazao himilivu na mbinu za kilimo himilivu.

240. **Mheshimiwa Spika**, ninapomalizia kutoa taarifa ya utekelezaji katika hotuba yangu kwa muhtasari, ninashukuru sana kwa utashi wa kisiasa na maamuzi ya Serikali inayoongozwa na Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Bunge lako Tukufu kwa kuongeza Bajeti ya Wizara kuanzia mwaka huu wa fedha ambapo matokeo ya awali yameanza kuonekana kama ifuatavyo:-

- i. Thamani ya mauzo ya mazao nje ya nchi imeongezeka kutoka Dola za Marekani Milioni 994.5 mwaka 2021 hadi Dola za Marekani Bilioni 1.388 mwaka 2023;
- ii. Ujenzi na ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji yenye ukubwa wa hekta 95,005 unaendelea kutekelezwa;
- iii. Ujenzi wa mabwawa 14 yenye jumla ya mita za ujazo 131,535,000 unaendelea;
- iv. Tani 44,344.4 za mbegu bora zimezalishwa ikilinganishwa na tani 35,199.4 zilizozalishwa mwaka 2021/2022;

- v. Kukamilika kwa ujenzi wa miundombinu ya uhifadhi yenye uwezo wa kuhifadhi tani 90,000;
- vi. Ajira za moja kwa moja takribani 486,634 zimezalishwa kutokana na miradi ya maendeleo ya kilimo inayotekelezwa;
- vii. Kusambaza pikipiki 5,889 kwa maafisa ugani katika Mikoa 25; na
- viii. Kuongezeka kwa ushiriki wa Sekta binafsi katika utekelezaji wa miradi, biashara ya mazao ya kilimo na uzalishaji wa mbegu bora.

Changamoto

241. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2022/2023, utekelezaji wa Bajeti umekabiliwa na changamoto mbalimbali ikiwemo mabadiliko ya tabianchi ambayo yameathiri uzalishaji wa mbegu bora na uzalishaji wa chakula. Hali hii ndiyo inatupa sababu ya msingi kutenga fedha nyingi kwa ajili ya kujenga miundombinu ya umwagiliaji, kutafiti na kuzalisha mbegu bora na himilivu, kujenga uwezo wa utabiri na kukabiliana na milipuko ya visumbufu vya mazao na mimea na uhifadhi wa mazao baada ya kuvuna.

242. **Mheshimiwa Spika**, vipaumbele na mipango ya uwekezaji katika Wizara ya Kilimo itaendelea kubakia hivyo kwa miaka minane (8) bali mikakati itaendelea kubadilika kulingana na mahitaji ya wakati.

6.0 MPANGO NA BAJETI KWA MWAKA 2023/2024

243. **Mheshimiwa Spika**, Wizara ya Kilimo inawasilisha bajeti hii mbele ya Bunge lako tukufu wakati dunia ikiendelea kushuhudia ongezeko kubwa la mahitaji ya chakula duniani hususan kutokana na kuongezeka kwa idadi ya watu, athari za mabadiliko ya tabia nchi, milipuko ya magonjwa ya kuambukiza pamoja na migogoro ya kisiasa ya kikanda inayoendelea sehemu mbalimbali duniani.

244. **Mheshimiwa Spika**, taarifa za Shirika la Chakula na Kilimo la Umoja wa Mataifa (UN - Food and Agriculture Organization) za mwaka 2018, zinaonesha kuwa kutakuwa na ongezeko la idadi ya watu ambapo ifikapo mwaka 2030, idadi ya watu duniani inakadiriwa kufikia Bilioni 8.5 na Bilioni 9.7 ifikapo mwaka 2050, mtawalia. Aidha, idadi ya watu Barani Afrika inakadiriwa kufikia Bilioni 1.6 mwaka 2030 na Bilioni 2.4 mwaka 2050, mtawalia. Vilevile, ifikapo mwaka 2030, Tanzania inakadiriwa kuwa na idadi ya watu milioni 79 na milioni 135 ifikapo mwaka 2050, mtawalia.

245. **Mheshimiwa Spika**, takwimu zinaonesha kuwa idadi ya watu Afrika inaongezeka kwa asilimia 2.37 na ukuaji wa Sekta ya Kilimo katika bara la Afrika ni asilimia 2.6. Aidha, idadi ya watu Tanzania inaongezeka kwa asilimia 3 na ukuaji wa sekta ya kilimo ni asilimia 3.6 mwaka 2021. Kwa mujibu wa taarifa ya Dakar 2 Summit 2023, Bara la Afrika lina eneo la asilimia 65 linalofaa kwa kilimo lisilotumika

ambalo linatosha kuzalisha chakula na kulisha watu Bilioni 9 ifikapo mwaka 2050 duniani.

246. Vilevile, taarifa hiyo inaonesha kuwa Afrika ina eneo la Savana peke yake lenye ukubwa wa hekta Milioni 400 zinazofaa kwa kilimo ambapo hekta Milioni 40 sawa na asilimia 10 tu ya eneo lote linalofaa kwa kilimo ndilo linalotumika. Hata hivyo tija ya uzalishaji wa mazao katika eneo linalotumika ni ndogo na kupelekea Bara la Afrika kuagiza chakula kutoka nje ya Afrika zaidi ya tani milioni 100 zenye thamani ya Dola za Marekani **Bilioni 75** kila mwaka.

247. **Mheshimiwa Spika**, nchi yetu ina eneo lenye ukubwa wa hekta milioni 44 zinazofaa kwa kilimo ambapo hekta milioni 10.8 sawa na asilimia 24.5 ndizo zinazolimwa mazao mbalimbali. Kati ya hizo hekta Milioni 29.4 zinafaa kwa umwagiliaji wakati zinazotumika kwa umwagiliaji ni hekta 727,280.6 sawa na asilimia 2.5. Hata hivyo, baadhi ya skimu hizo kiuhalisia zinafanyakazi katika msimu mmoja kwakuwa zinategemea vyanzo vya maji visivyo vya uhakika vinavyoathiriwa na mabadiliko ya tabianchi. Hali hii inasababisha nchi yetu kuagiza ngano kwa thamani ya Dola za Marekani **Milioni 221** na mafuta ya kula kwa thamani ya Shilingi **Bilioni 450** wakati ardhi na nguvukazi tunayo.

248. **Mheshimiwa Spika**, idadi ya watu duniani wanaokabiliwa na njaa ni Milioni 828 na Bara la Afrika ni Milioni 249 (Dakar 2 Summit 2023). Idadi ya watu duniani wanaoishi chini ya mstari wa umasikini ni takribani Milioni 719, Afrika ni watu Milioni 460 na

Tanzania ni watu Milioni 15.8. Aidha, ifikapo mwaka 2050, mahitaji ya chakula Duniani yataongezeka kwa wastani wa asilimia 50 ambapo kwa upande wa Tanzania, mahitaji yanakadiriwa kufikia tani Milioni 33.7.

249. **Mheshimiwa Spika**, hali hii inaleta msukumo wa kipekee kwa nchi yetu kutumia fursa ya biashara ya mazao ya chakula katika soko la Afrika ambayo inakadiriwa kufikia Dola za Marekani Trilioni 1 ifikapo mwaka 2030. Hatua hiyo, itafungua fursa zaidi za masoko na ajira katika mnyororo wa thamani wa mazao ya chakula na kuondoa watu waliopo kwenye umaskini.

250. **Mheshimiwa Spika**, suala la mifumo ya chakula ni ajenda muhimu kwa nchi yetu kwa sasa. Umuhimu wa ajenda hiyo, unathibitishwa na ushindi tulioupata kuwa mwenyeji wa Jukwaa la Mifumo ya Chakula barani Afrika (Africa's Food Systems Forum) litakalofanyika tarehe 5 hadi 8 Septemba, 2023 Jijini Dar es Salaam. Tanzania kuwa mwenyeji wa Jukwaa hili ni hatua nyingine ya kuitangazia dunia kwamba nchi yetu ina uwezo wa kuzalisha na kulisha Afrika na Dunia. Matokeo yanayotarajiwa kutokana na jukwaa hili ni pamoja na kuongezeka kwa uwekezaji katika Sekta ya Kilimo nchini, kukuza utalii na kuimarika kwa biashara ya mazao ya kilimo na teknolojia.

251. **Mheshimiwa Spika**, Sekta ya Kilimo ni mwajiri mkuu wa nguvukazi ya taifa na mchangiaji mkuu wa kipato cha wananchi na taifa kwa ujumla. Taarifa ya Sensa ya Kilimo ya mwaka 2019/2020

(National Sample Census of Agriculture) inaonesha kuwa katika msimu wa kilimo 2019/2020 jumla ya kaya za kilimo milioni 3.49 kati ya kaya milioni 7.837 zilitoa taarifa kuwa mauzo ya mazao ya chakula ni chanzo kikuu cha mapato ya biashara nchini ambapo wastani wa kipato kwa kila kaya kilichotokana na mauzo hayo kilifikia Shilingi 1,234,056. Kipato hiki bado ni kidogo na sababu kubwa ni tija ndogo. Hata hivyo, hali hii inadhihirisha umuhimu mkubwa wa kilimo katika jamii yetu.

252. **Mheshimiwa Spika**, Mpango na Bajeti ya Wizara kwa Mwaka 2023/2024 umelenga kujenga Sekta ya Kilimo endelevu itakayowapa fursa vijana na wanawake kushiriki kwenye kilimo biashara. Lengo ni kutoa fursa za ajira zenye staha na kipato cha uhakika ili kufikia lengo la ukuaji wa Sekta ya Kilimo kwa asilimia 10 ifikapo mwaka 2030 na kuondoa watu kwenye umasikini na kubaki endelevu kwa miaka 10 kwa kuwekeza kwenye miradi ya muda mrefu kwani uwekezaji kwenye kilimo siyo wa muda mfupi bali matokeo yake ni ya muda mrefu.

253. Maeneo makubwa ya uwekezaji ni ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji, miundombinu ya uhifadhi, uanzishwaji wa mashamba makubwa ya pamoja, upatikanaji wa pembejeo, utafiti na huduma za ugani. Utekelezaji wa miradi hii, utaimarisha usalama wa chakula wakati wote na kukuza uchumi shirikishi ambao utaboresha maisha ya mkulima na kuleta utajiri kwa Taifa letu.

254. **Mheshimiwa Spika**, uwekezaji huu utachangia upatikanaji wa ajira kwa vijana na wanawake kama ilivyoelekezwa kwenye Ilani ya Chama Cha Mapinduzi ya Mwaka 2020 ambayo imeelekeza kutengeneza ajira Milioni nane (8,000,000) kwenye sekta zote za uchumi ifikapo mwaka 2025 wakati lengo la Wizara ya Kilimo ni kutengeneza ajira milioni tatu (3,000,000).

255. **Mheshimiwa Spika**, uwekezaji kwenye miradi ya kilimo siyo wa muda mfupi na matokeo yake ni ya muda mrefu. Nimetoa maelezo kutokana na maswali ya mara kwa mara ninayoulizwa na baadhi ya wananchi na viongozi kuwa Ruzuku ya mbolea imepunguzaje bei ya chakula na matokeo ya umwagiliaji ni yapi?

256. **Mheshimiwa Spika**, Mpango huu pia unajikita katika kuhakikisha tunajilisha sisi na kuwalisha wengine kibiashara. Dhamira hii itaongozwa na Dira ya Maendeleo ya Taifa (2025); Maelekezo ya Mhe. Dkt. Samia Suluhu Hassan Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania wakati wa kulihutubia Bunge la 12 la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania tarehe 22 Aprili, 2021; Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano Awamu ya Tatu (2021/2022 – 2025/2026); Ilani ya Chama Cha Mapinduzi kwa ajili ya Uchaguzi Mkuu wa Mwaka 2020; Sera ya Taifa ya Kilimo ya mwaka 2013; Sera ya Taifa ya Umwagiliaji ya Mwaka 2010; na Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II).

257. Aidha, Mpango umezingatia Malengo Endelevu ya Maendeleo (SDGs); Mwongozo na Mpango wa Bajeti

wa mwaka 2023/2024: na masuala mtambuka ya jinsia, mazingira, lishe, mabadiliko ya tabianchi, vijana, kutokomeza ajira kwa watoto katika Sekta ya Kilimo, VVU na UKIMWI.

258. **Mheshimiwa Spika**, nchi yetu imeweka azma ya kujihakikishia usalama wa chakula hususan kujilisha, kunufaika kwa kulisha wengine kibiashara na kuimarisha ukuaji wa Sekta ya Kilimo kwa asilimia 10 ifikapo mwaka 2030. Ili kuongoza mageuzi ya kilimo na uboreshaji wa maisha ya wakulima yanayokusudiwa, chini ya Mpango wa Agenda 10/30, Wizara inaendelea na azma hiyo kwa kutekeleza vipaumbele vitano (5) ambavyo vitatekelezwa kupitia mikakati 26 kama ifuatavyo:-

Vipaumbele na Mikakati ya Wizara Mwaka 2023/2024

i. **Kuongeza tija na uzalishaji (Increase Productivity and Production);**

259. **Mheshimiwa Spika**, Kipaumbele namba moja ni kuongeza tija na uzalishaji ambacho kitatekelezwa kwa kuwekeza kwenye maeneo ya kinkakati yafuatayo:-

- a. Utafiti wa mbegu bora;
- b. Uzalishaji wa mbegu na miche bora pamoja na usambazaji wa mbegu na miche ya ruzuku;
- c. Uwekezaji kwenye huduma za ugani;

- d. Kuanza kujenga nyumba za maafisa ugani katika Kata 4,000;
 - e. Uwekezaji kwenye kupima afya ya udongo na utoaji wa ruzuku ya mbolea na viuatilifu;
 - f. Uwekezaji kwenye kujenga na kukarabati miundombinu ya umwagiliaji;
 - g. Uanzishwaji wa vituo Jumuishi vya Kutoa Huduma za Zana za Kilimo (Mechanization centres); na
 - h. Kuanzisha Kanda saba za Kilimo za Uzalishaji (Tanzania Agriculture Growth Corridor).
- ii. **Kuongeza ajira zenye staha na ushiriki wa vijana na wanawake kwenye kilimo (Increase decent jobs and enhancing youth and women participation in agriculture sector)**

260. **Mheshimiwa Spika**, kipaumbele namba mbili ni kuongeza ajira zenye staha na ushiriki wa vijana na wanawake kwenye kilimo ambacho kitatekelezwa kwa kuwekeza kwenye maeneo ya kimkakati yafuatayo:-

- a. Kuwezesha upatikanaji wa ardhi ya kilimo na uanzishaji wa mashamba makubwa ya pamoja (Block farms and Agricultural Parks);
- b. Kuimarisha ushiriki wa vijana na wanawake katika kilimo kupitia programu ya Jenga Kesho iliyo Bora;
- c. Kuendeleza vituo mahiri vya kusambaza teknolojia; na

- d. Kuhamasisha uanzishaji wa kampuni za ugani za vijana.
- iii. **Kuimarisha usalama wa chakula na lishe (To improve resilience for food and nutrition security);**

261. **Mheshimiwa Spika**, kipaumbele cha tatu ni kuimarisha uhimilivu wa usalama wa chakula na lishe ambacho kitatekelezwa kwa kuwekeza kwenye maeneo ya kinkakati yafuatayo:-

- a. Uwekezaji kwenye miundombinu ya uhifadhi kuweza kufikia uwezo wa kuhifadhi tani 3,000,000 ifikapo mwaka 2030;
- b. Kuiongezea NFRA uwezo wa kununua mazao ya wakulima ili kuongeza hifadhi hadi kufikia tani 500,000;
- c. Kuimarisha na kuanza matumizi ya mfumo wa kidigitali wa *Agricultural Stock Dynamic Systems* utakaosajili ghala za sekta ya umma, sekta binafsi na Vyama vya Ushirika na kuyapa namba maalum ya utambulisho;
- d. Kuratibu Mkutano wa Mifumo ya Chakula Afrika - 2023 (Africa's Food Systems Forum) na;
- e. Kuhamasisha matumizi ya mazao yaliyoongezewa virutubishi ili kukabiliana na matatizo ya lishe nchini.

- iv. **Kuimarisha upatikanaji wa masoko, mitaji na mauzo ya mazao nje ya nchi (Strengthen access to market, agriculture financing and crop exports);**

262. ***Mheshimiwa Spika***, kipaumbele namba nne ni kuimarisha upatikanaji wa masoko, mitaji na mauzo ya mazao nje ya nchi ambacho kitatekelezwa kwa kuwekeza kwenye maeneo ya kimkakati yafuatayo:-

- a. Kujenga miundombinu ya masoko ya mazao ya kilimo kwa ajili ya wakulima katika Halmashauri mbalimbali;
- b. Kuimarisha uongezaji thamani na uhifadhi pamoja na kuiwezesha Sekta binafsi kwa kuijengea miundombinu ya masoko;
- c. Kuongeza mauzo ya mazao ya kilimo nje ya nchi;
- d. Kuimarisha upatikanaji wa mitaji (Agricultural finance); na
- e. Kuziwezesha maabara za Serikali na Sekta binafsi ziweze kufikia viwango vya ubora vinavyotakiwa kimataifa.

v. **Kuimarisha Maendeleo ya Ushirika (Strengthening Cooperative Development)**

263. **Mheshimiwa Spika**, Kipaumbele namba tano ni kuimarisha Maendeleo ya Ushirika ambacho kitatekelezwa kwa kuwekeza kwenye maeneo ya kimkakati yafuatayo:-

- a. Kuimarisha usimamizi na udhibiti wa Vyama vya Ushirika;
- b. Kuwezesha Vyama vya Ushirika kujiendesha kibiashara na kuvisaidia kupata mitaji;
- c. Kuimarisha na kupitia upya mifumo ya upatikanaji wa viongozi wa Vyama vya Ushirika; na
- d. Kupitia upya Sheria ya Vyama vya Ushirika Na. 6 ya Mwaka 2013.

6.1 Kuongeza tija na uzalishaji (Increase Productivity and Production)

6.1.1 Utafiti wa mbegu bora

264. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2023/2024, Wizara kupitia TARI imepanga kufanya utafiti wa mbegu aina kumi (10) za mazao ya kimkakati ya nafaka, jamii ya mikunde na mafuta. Pia, itatafiti na kupendekeza teknolojia mpya kumi (10) za kanuni bora za kilimo katika nyanja za afya ya udongo, magonjwa, wadudu na viuatilifu vya kudhibiti visumbufu vya mimea. Vilevile, TARI itatafiti na kupendekeza teknolojia tano (5) za kuongeza thamani ya mazao ya maharage, miwa, soya, viazi lishe na korosho.

265. **Mheshimiwa Spika**, ili kuimarisha upatikanaji wa mbegu bora na miche, TARI itaendelea na uzalishaji wa mbegu za mazao ya kipaumbele ya mahindi, alizeti, soya, ufuta, ngano, maharage, kunde, mpunga, mtama, choroko, dengu, shayiri na karanga. Mbegu zitakazozalishwa ni mbegu mama tani 28, mbegu za awali tani 450 na mbegu za msingi tani 6,973. Mbegu za awali zina uwezo wa kuzalisha mbegu zilizothibitishwa tani 293,635 ifikapo mwaka 2025.

266. Kadhalika, kupitia mradi wa TAISP imepanga kuongeza uzalishaji wa mbegu za awali za alizeti na ngano kutoka tani 166.5 hadi tani 703 ifikapo mwaka 2025/2026. Pia, kupitia mradi wa AFDP itazalisha tani 53.2 za mbegu za awali na tani 5.6 mbegu mama za mazao ya mahindi, alizeti na maharage. Aidha, itaandaa ramani zinazoonesha maeneo yanayolimwa alizeti na ngano na kushauri matumizi sahihi ya mbolea.

267. **Mheshimiwa Spika**, TARI itaendelea kusafisha na kuzalisha mbegu za asili tani 10 za mazao ya nafaka, jamii ya mikunde na mbogamboga na itahifadhi vizazi vya mbegu katika vituo vya TARI vya Dakawa, Hombolo, Ifakara na Selian kwa ajili ya utafiti. Aidha, utafiti wa mbegu hizo utalenga katika kukidhi mahitaji ya soko na kilimo biashara kwa kushirikiana na viwanda na wafanyabiashara.

268. **Mheshimiwa Spika**, katika kuimarisha afya ya udongo, TARI itachukua na kupima sampuli za udongo 5,000 kutoka mikoa 26 ili kuandaa ramani inayoonesha afya ya udongo kwa kila Mkoa. Aidha,

imepanga kupima afya ya udongo katika skimu tano (5) za Idudumo (hekta 1,000), Lusu (hekta 1,200), Budushi (hekta 250), Kanolo (hekta 1,200) na Kahamanhalanga (hekta 1,200) zilizopo katika Mkoa wa Tabora kwa ajili ya kilimo cha mpunga pamoja na shamba la Magereza lililopo Mkoa wa Simiyu kwa ajili ya kilimo cha alizeti. Vilevile, TARI itatoa mafunzo ya matumizi ya teknolojia bora 3,000 za kilimo kwa maafisa ugani 5,000 na wakulima 2,000,000. Teknolojia hizo zitasambazwa kupitia maonesho ya kilimo, Sabasaba, Siku ya Chakula Duniani, makongamano pamoja na kutumia runinga, radio, magazeti na mitandao ya kijamii.

269. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kupitia TaCRI imepanga kuzalisha mbegu bora za kahawa tani 1.8 zikiwemo tani 1.5 za Arabika na tani 0.3 za Robusta. TaCRI kwa kushirikiana na Bodi ya Kahawa itazalisha miche chotara 20,000,000 kwa njia ya vikonyo kupitia vikundi vya wakulima, Taasisi binafsi na katika bustani za Halmashauri zinazozalisha kahawa. Aidha, TaCRI pia itatoa mafunzo kuhusu kilimo bora cha kahawa kwa maafisa ugani 511, wakulima viongozi 483 na wakulima wadogo 3,393 katika Halmashauri zinazozalisha kahawa Pia, TaCRI itanunua magari manne (4) kwa ajili ya kuimarisha shughuli za utafiti.

270. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kupitia Taasisi ya Utafiti wa Chai Tanzania (Tea Research Institute of Tanzania –TRIT) imepanga kuzalisha miche bora ya chai 1,500,000 na kuisambaza kwa wakulima wadogo katika Halmashauri ya Kilolo. Miche hiyo itatosheleza kupandwa kwenye eneo lenye ukubwa wa hekta 107.

271. idha, TRIT itaendelea na utafiti wa ugonjwa unaokausha mashina ya chai na namna ya kudhibiti kuenea kwa vimelea vya *Armillaria mellea* katika mashamba ya chai, kuweka miundombinu ya umwagiliaji katika mashamba ya utafiti wa chai kwenye mashamba ya wakulima wadogo wa chai na kuendelea na utafiti wa miti ya kivuli katika kuongeza tija na ubora wa zao la chai. Pamoja na utafiti wa zao la chai, TRIT imepanga kuzalisha miche bora ya parachichi 50,000 na kuisambaza kwa wakulima.

272. **Mheshimiwa Spika**, Wizara itaiwezesha Taasisi ya Utafiti wa Tumbaku Tanzania (Tobacco Research Institute of Tanzania-TORITA) kukamilisha utafiti wa uvumbuzi wa mbegu mpya za tumbaku zenye mavuno mengi na ustahimilivu wa ukame na magonjwa ili kukidhi mahitaji ya soko.

i. Kuimarisha Miundombinu ya Utafiti

273. **Mheshimiwa Spika**, Wizara katika mwaka 2023/2024, itaendelea kuimarisha miundombinu ya utafiti wa mazao ya kilimo ili kuongeza uzalishaji na tija. Kupitia mradi wa Extended Credit Facility (ECF) itaendelea kuimarisha vituo vya utafiti vya TARI kwa kujenga miundombinu ya umwagiliaji ambayo itaongeza eneo la utafiti na uzalishaji wa mbegu kutoka hekta 200 hadi hekta 1,000 ifikapo mwaka 2025; itakarabati majengo ya ofisi katika vituo 17; itajenga ghala sita (6) zenye vyumba vya ubaridi katika vituo sita (6) vya TARI Uyole, Ilonga, Ukiriguru, Maruku, Ifakara na Kihinga zenye uwezo wa kuhifadhi tani 2,490 za mbegu za awali; na kukamilisha ujenzi

wa ghala tano (5) zenye uwezo wa kuhifadhi jumla ya tani 2,075 katika vituo vitano (5) vya TARI vya Naliendele, Tumbi, Selian, Hombolo na Dakawa. Ujenzi huo utakapokamilika TARI itakuwa na uwezo wa kuhifadhi mbegu za awali tani 4,565 zenye uwezo wa kuzalisha mbegu za msingi tani 45,650 zenye uwezo wa kuzalisha wastani wa tani 1,369,500 ya mbegu zilizothibitishwa.

274. Vilevile, TARI itakamilisha ujenzi wa ofisi na nyumba nne (4) za watumishi katika kituo cha TARI Kihinga – Kigoma na itaendelea na ujenzi wa ofisi za TARI Makao Makuu - Dodoma. Kadhalika, Wizara kupitia TaCRI itaendelea na ujenzi wa kituo cha utafiti wa kahawa cha Mwayaya (Buhigwe). Pia, itajenga vituo vipya vya utafiti wa kahawa vya Nyamwaga-Sirari (Tarime) na Nyantira (Mvomero) na kukarabati miundombinu ya umwagiliaji katika skimu ya Lyamungo (Hai).

275. **Mheshimiwa Spika**, TARI kupitia miradi ya TAISP na Programu ya Kuendeleza Kilimo na Uvuvi (Agriculture and Fisheries Development Programme – AFDP), itawajengea uwezo watafiti watano (5) katika Shahada ya Uzamivu na watafiti wanne (4) wa Shahada ya Uzamili; itanunua magari mawili (2), trekta mbili (2) na pikipiki tatu (3); itanunua mashine mbili (2) za kuchakata mbegu na itaimarisha maabara ya udongo na kuandaa ramani zitakazoonesha maeneo yanayofaa kulima alizeti na ngano.

276. **Mheshimiwa Spika**, katika kuongeza uzalishaji wa miche bora na kudhibiti visumbufu vya mazao, Wizara kupitia TARI itaanza kujenga maabara mpya ya *tissue culture* katika kituo cha TARI Maruku kwa ajili ya kuzalisha miche bora ya migomba na kujenga maabara ya utambuzi na udhibiti wa visumbufu vya zao la korosho katika kituo cha TARI Naliendele. Pia, TARI itakamilisha ukarabati wa maabara ya bioteknolojia ya TARI Mikocheni na ujenzi wa maabara ya kuzalisha miche ya mkonge kwa njia ya chupa (*tissue culture*) katika kituo cha TARI Mlingano.

277. Pia, TARI itaimarisha miundombinu ya maabara ya udongo ya TARI Mlingano ili kuiwezesha kupata ithibati (*accreditation*); na itaendelea kuimarisha maabara za uzalishaji wa miche kwa njia ya chupa (*tissue culture*) za TARI Uyole, Tengeru na Mikocheni ili kuongeza uwezo wa kuzalisha miche.

278. **Mheshimiwa Spika**, Wizara itahakikisha vituo vya utafiti vya TARI vinapata hati miliki ya maeneo yao na kuendelea kujenga uzio katika kituo cha TARI Uyole (hekta 1,042) na itaanza ujenzi wa uzio wa mashamba katika vituo vingine 16 vya TARI. Vilevile, TARI itaanza ujenzi wa uzio wa mashamba katika vituo vidogo 18. Kadhalika, Wizara itaiwezesha TRIT kukamilisha utaratibu wa kupata Ithibati (ISO 17025 *Accreditation*) ya maabara ya udongo na mimea iliyopo wilaya ya Mufindi kwa lengo la kuimarisha utafiti wa chai na kupima afya ya udongo.

279. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kupitia TORITA imepanga kukarabati na kujenga majengo mapya ya utawala na maabara; kuimarisha upatikanaji wa vitendea kazi; kununua vifaa na vitendanishi vya maabara; kujenga miundombinu ya umwagiliaji kwa ajili ya kuzalisha kilo 1,200 za ziada za tumbaku; kununua mashine ya kufungasha mbegu; na kujenga aina mpya za mabani manne (4) ya mfano kwa wakulima yenye uwezo wa kukausha tani 2.4 ya majani ya tumbaku kwa kutumia nishati mbadala ili kulinda mazingira.

6.1.2 Uzalishaji wa mbegu na miche bora pamoja na usambazaji wa mbegu na miche ya ruzuku

280. **Mheshimiwa Spika**, Wizara itaendelea kuimarisha uzalishaji na upatikanaji wa mbegu bora nchini ambapo katika mwaka 2023/2024, itaiwezesha ASA kuendelea na ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji yenye jumla ya hekta 3,304.8 mwaka 2025 na uzio katika mashamba yote ya mbegu ya ASA ambayo ni Kilimi (hekta 300), Msimba (hekta 400), Bugaga (hekta 100), Mbozi (hekta 400), Luhafwe (hekta 400), Dabaga (hekta 300), Namtumbo (hekta 500), Arusha (hekta 100), Kilangali (hekta 300), Mazizi (hekta 4.8), Msungura (hekta 100) na Mwele (hekta 400). Aidha, itanunua matrekta kumi (10) na zana zake kwa ajili kurahisisha shughuli za uzalishaji wa mbegu.

281. **Mheshimiwa Spika**, ASA itaendelea kujenga miundombinu ya kuhifadhi mbegu (ghala) katika mashamba ya Mbozi, Namtumbo, Msungura na Kilangali. Aidha, itanunua na kufunga mitambo miwili (2) ya kuchakata mbegu katika mashamba ya mbegu ya Mbozi na Namtumbo na kulipia fidia ya mashamba mapya ya mbegu ya Tanganyika (Luhafwe), Namtumbo na Chalinze (Msungura na Mazizi).

282. **Mheshimiwa Spika**, ASA itaendelea kufungua maeneo mapya katika mashamba ya Mwele (hekta 300) na Luhafwe (hekta 400), Msimba (hekta 300), Kilimi (hekta 200), Namtumbo (hekta 200) na Mbozi (hekta 200); itazalisha tani 1,500 za mbegu za ngano na tani 400 za mbegu za soya kwa ajili ya kusambaza kwa wakulima; itazalisha miche ya parachichi 450,000; na itaendelea kusambaza tani 5,000 za mbegu bora za alizeti na kufikia lengo la tani 15,000 mwaka 2025 na mbegu za ngano kwa wakulima kwa mpango wa ruzuku. Vilevile, TARI itazalisha miche/vikonyo/pingili 37,500,000 (**Jedwali Na.14**) na kusambaza kwa wakulima kwa mpango wa ruzuku.

Jedwali Na. 14: Mpango wa Uzalishaji wa Miche/
Vikonyo/Pingili 2023/2024

Na.	Zao	Idadi ya Miche/Vikonyo
1	Korosho	750,000
2.	Muhogo	8,250,000
3	Mkonge	5,000,000
4	Viazi vitamu	750,000
5	Viazi mviringo	1,000,000
6	Viazi vitamu(lishe)	750,000
7	Parachichi	10,000,000
8	Migomba	3,250,000
9	Nazi	750,000
10	Zabibu	1,500,000
11	Michikichi	5,000,000
12	Miwa	500,000
	Jumla	37,500,000

Chanzo: Wizara ya Kilimo 2022/2023

283. Aidha, Wizara itawezesha ujenzi wa ofisi za Makao Makuu ya ASA; itanunua vitendea kazi ikiwa ni pamoja na magari ya usimamizi, magari ya kusambaza mbegu, kompyuta, pikipiki na vifaa vya ofisi.

Uthibiti wa ubora wa mbegu

284. **Mheshimiwa Spika**, Wizara katika mwaka 2023/2024, kupitia TOSCI itaendelea kusimamia na kudhibiti ubora wa mbegu zinazozalishwa nchini na zinazoagizwa nje ya nchi. TOSCI itaendelea kusimamia majaribio ya utambuzi (DUS) kwa aina 150 za mbegu; itasimamia majaribio ya umahiri kwa aina mpya 25 za mbegu; itakagua mashamba ya mbegu ya umma na binafsi hekta 55,000; itakagua maduka 2,220 na ghala 114 za mbegu kwa lengo la kusimamia ubora wa mbegu.

285. **Mheshimiwa Spika**, TOSCI itatoa mafunzo ya uthibiti na udhibiti wa ubora wa mbegu kwa maafisa ugani 25 kwa wilaya zote Tanzania ili kupunguza uwepo wa mbegu zisizo na ubora kutoka asilimia tano (5) hadi asilimia tatu (3). Pia, TOSCI itawapatia mafunzo Maafisa wa Polisi 25 wanaofanyakazi mipakani ili kushiriki katika kudhibiti mbegu zisizo na ubora kuingia nchini. Vilevile, itatoa mafunzo na kuwasajili wazalishaji wa mbegu, wafanyabiashara wadogo wa mbegu na wauzaji, na wazalishaji wa miche/pingili za miti, matunda, miwa na viungo 1,800. Kadhalika, TOSCI itaandaa viwango vya uthibiti na udhibiti wa ubora wa mbegu za viungo.

6.1.3 Uwekezaji kwenye Huduma za Ugani

286. **Mheshimiwa Spika**, Wizara katika mwaka 2023/2024, itaendelea kuimarisha huduma za ugani kwa kununua na kusambaza magari 55, visanduku vya ugani 4,000, sare 4,000, *soil scanner* 45 na vishikwambi 1,500 na kusambaza kwa maafisa ugani ili kuongeza ufanisi wa utoaji huduma za ugani kwa wakulima.

287. Wizara itaendelea kuimarisha Mfumo wa M-Kilimo na matumizi ya Kituo cha Huduma kwa Wateja ili kuwawezesha wadau kupata huduma kupitia ujumbe mfupi, mitandao ya kijamii na barua pepe; kuwawezesha na kusimamia matumizi sahihi ya vitendea kazi zikiwemo pikipiki pamoja na kukarabati vituo sita (6) vya rasilimali za kilimo (WARCs) katika Mikoa ya Kigoma, Pwani, Lindi, Morogoro, Simiyu na Tanga.

288. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kwa kushirikiana na sekta binafsi itaimarisha mfumo wa M – Kilimo na kuandaa *Mobile Application* ambayo itawezesha mawasiliano kati maafisa ugani na wadau wa kilimo. Kupitia *Application* hiyo, maafisa ugani na wakulima watakubaliana malipo kulingana na huduma itakayotolewa na wataalam. Aidha, huduma hiyo itasaidia kuongeza ajira na upatikanaji wa huduma za ugani kwa wakulima kwa urahisi.

289. Vilevile, Wizara itanunua magari matatu (3) ya maabara inayotembea kwa ajili ya kutoa huduma za upimaji wa afya ya udongo na kukamilisha mfumo wa kuhifadhi taarifa za afya ya udongo wa nchi yetu badala ya kuendelea na utaratibu wa kupimiwa afya ya udongo na kampuni binafsi na taarifa hizo kubaki kwenye kampuni hizo.

Maonesho ya Kilimo ya Kimataifa ya Nanenane

290. **Mheshimiwa Spika**, katika kilele cha Maonesho ya Kilimo (Nanenane) mwaka 2022, Mhe. Dkt. Samia Suluhu Hassan Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania alielekeza kuanzisha Maonesho ya Kimataifa ya Kilimo (Tanzania International Agriculture Trade Show) badala ya kutumia utaratibu uliozoeleka. Aidha, Mhe. Rais alielekeza mabadiliko hayo yaanzie na ujenzi wa miundombinu katika kiwanja cha Maonesho cha John Mwakangale (Mbeya) kilichopo katika ukanda wa Nyanda za Juu Kusini ambapo kuna uzalishaji mkubwa wa mazao. Ukanda huo, unajumuisha mikoa

ya Iringa, Mbeya, Songwe, Njombe, Ruvuma, Rukwa na Katavi.

291. **Mheshimiwa Spika**, katika kutekeleza maelekezo ya Mhe. Rais ambayo ni fursa ya kutangaza kilimo na bidhaa zake kimataifa, Wizara katika mwaka 2023/2024 imepanga kuimarisha viwanja viwili (2) vya maonesho ya kilimo vya John Mwakangale (Mbeya) na Nzuguni (Dodoma) kuwa na hadhi ya Maonesho ya Kilimo ya Kimataifa. Mpango huo utahusisha usanifu wa viwanja hivyo ili kukarabati na kujenga miundombinu ya viwanja hivyo na kujenga *Tanzania Agricultural Museum* ili kukidhi hadhi ya Maonesho ya Kilimo ya Kimataifa.

Mafunzo ya Kilimo

292. **Mheshimiwa Spika**, Wizara katika mwaka 2023/2024, imepanga kudahili wanafunzi 3,000 katika ngazi ya Astashahada ya Awali, Astashahada na Stashahada za kilimo. Kati ya hao, wanafunzi 2,500 watagharamiwa mafunzo kwa vitendo katika Halmashauri na Wilaya ili kuwajengea uzoefu wa kufanya kazi shambani na kuwawezesha kuajiriwa na kujiajiri. Aidha, Wizara kwa kushirikiana na Wizara ya Elimu Sayansi na Teknolojia inaendelea kuangalia uwezekano wa wanafunzi hao kufanya mafunzo kwa vitendo kwa kipindi kisichopungua mwaka mmoja. Lengo ni kuimarisha ujuzi kwa vitendo na utoaji wa huduma za ugani kwa wakulima.

293. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kupitia Vyuo na Vituo vya Mafunzo ya Kilimo itatoa mafunzo ya kilimo biashara kwa vijana 4,000 kupitia programu ya BBT.

Lengo ni kuwawezesha vijana kupata maarifa na ujuzi wa namna bora ya kuanzisha na kuendesha kilimo biashara hapa nchini kupitia Mashamba Makubwa ya Pamoja au mashamba binafsi. Mafunzo hayo yatatolewa kwa kuzingatia ikolojia ya kilimo.

294. Pia, Wizara itaendelea kuboresha mazingira ya Vyuo vya Mafunzo ya Kilimo na Vituo vya Mafunzo ya Kilimo kwa Wakulima kwa kukarabati na kujenga miundombinu ya Vyuo sita (6) vya MATI Uyole, KATRIN, Inyala, Igurusi, Mtwara, Mlingano pamoja na Vituo vinne (4) vya Mafunzo kwa wakulima vya Bihawana, Mkindo, Themis na Ichenga.

295. **Mheshimiwa Spika**, Wizara itavipatia Vyuo vya Mafunzo ya Kilimo Mlingano, HORTI Tengeru, Inyala, Maruku, Mubondo, Mtwara, Bihawana FTC, Ichenga FTC na Mkindo FTC vifaa vya kufundishia na kujifunzia. Wizara itaendelea kuwawezesha vijana 260 waliohitimu katika vyuo vya Kilimo hapa nchini kupata mafunzo ya kilimo katika mashamba makubwa nchini Israel ili waweze kujiajiri na kutoa huduma na ushauri kwa wakulima kwa vitendo. Vilevile, itagharamia mafunzo ya muda mrefu na mfupi ya watumishi 22 katika vyuo vya ndani kwa lengo la kuwaongezea maarifa na ujuzi wa kutekeleza majukumu yao kwa ufanisi.

296. **Mheshimiwa Spika**, Wizara itaendelea kushirikiana na SAT kupitia Mradi wa Kuwezesha Utekelezaji wa Mitaala Katika Vyuo vya Mafunzo ya Kilimo Awamu ya Pili (Curriculum Implementation Support for Training Institute Phase II- CISTI II)

kuandaa vitini vitatu (3) vya kufundishia moduli za kilimo; kuandaa vitabu vitatu (3) vya kiada kuhusu Kilimo Hai, Jinsia katika Kilimo na Utunzaji wa Mazingira; kuandaa miongozo mitatu (3) ya mafunzo kwa vitendo kwa ajili ya kufundishia moduli za Kilimo Hai, Jinsia katika Kilimo na Utunzaji wa Mazingira; na kutoa mafunzo rejea kwa wakufunzi kulingana na mahitaji yatakayobainika.

6.1.4 Kuanza kujenga nyumba za Maafisa ugani katika Kata 4,000

297. **Mheshimiwa Spika**, Wizara katika mwaka 2023/2024 itaanza kujenga nyumba za Maafisa ugani katika Kata 4,000 ili kusogeza huduma za ugani karibu na wakulima na kurahisisha utoaji wa ushauri wa kitalaam wa kilimo. Aidha, Wizara kwa kushirikiana na Wizara za Kisekta itaanza kuangalia uwezekano wa maafisa ugani ngazi ya Kata kukusanya na kuingiza takwimu za kilimo kwenye Mfumo wa Takwimu za Kilimo (Agriculture Routine Data System – ARDS).

6.1.5 Uwekezaji kwenye kupima afya ya udongo na utoaji wa ruzuku ya mbolea na viuatilifu

298. **Mheshimiwa Spika**, katika kutathmini afya ya udongo nchi nzima, TARI itakamilisha kukusanya na kupima sampuli za udongo 12,000 kutoka katika mikoa nane (8) ili kuandaa ramani inayoonesha afya ya udongo kwa kila Mkoa. Aidha, imepanga kupima afya ya udongo katika skimu tano (5) kwa ajili ya

kilimo cha mpunga pamoja na shamba la Magereza lililopo Mkoa wa Simiyu kwa ajili ya kilimo cha alizeti. Pia, TARI itaandaa ramani zinazoonesha maeneo yanayolimwa alizeti na ngano katika ngazi za Wilaya na Kata na kuyatambua rasmi maeneo yote yanayofaa kwa kilimo cha zao la ngano na kushauri matumizi sahihi ya mbolea na teknolojia za umwagiliaji.

299. Pia, Wizara itatambua, kuainisha na kupima afya ya udongo katika mashamba mapya 30 yenye ukubwa wa hekta 200,000 za kilimo katika mikoa ya Pwani (hekta 60,000), Morogoro (hekta 50,000), Njombe (hekta 30,000), Songwe (hekta 30,000) na Tanga (hekta 30,000).

Ruzuku ya Mbolea

300. **Mheshimiwa Spika**, Wizara katika mwaka 2023/2024, kupitia TFRA itaendelea kuratibu upatikanaji wa mbolea nchini kwa kutoa ruzuku ya mbolea kwa wakulima hadi mwaka 2025/2026 ili kuongeza matumizi ya mbolea (per capita consumption) kutoka kilo 19 kwa hekta hadi angalau kilo 50 kwa hekta na kupunguza gharama za uzalishaji.

301. Wizara kupitia TFRA itaendelea na usajili wa wakulima katika mfumo wa kidigitali ili kulifanya taifa letu kuwa na uhakika wa takwimu na taarifa za wakulima. Vilevile, Wizara kupitia TFRA itaendelea kuratibu uingizaji wa mbolea tani 750,000 nchini; kutoa mafunzo ya ukaguzi wa ubora wa mbolea;

kusajili aina mpya za mbolea na visaidizi vyake 85; na kutoa leseni 2,100.

302. Wizara itaiwezesha Kampuni ya Mbolea Tanzania (TFC) Shilingi Bilioni 40 kama mtaji na kuufanya mtaji wake kuwa Shilingi Bilioni 46 kwa ajili ya kununua mbolea na kununua ardhi ya kujenga kiwanda cha kuchanganya mbolea (Blending Facilities) kwa kushirikiana na Sekta binafsi. Hatua hii inalenga kupunguza utegemezi wa mbolea kutoka nje ya nchi na kuimarisha upatikanaji wa mbolea kulingana na afya ya udongo ya eneo husika.

Ruzuku ya Viuatilifu

303. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2023/2024, Wizara kupitia TPHPA itanunua viuatilifu lita 101,000 kwa ajili ya kudhibiti viwavijeshi, kweleakwelea, nzige, nzi wa matunda na panya. Aidha, itasavei na kuainisha maeneo ya mazalia ya visumbufu vya mazao na mimea na kudhibiti visumbufu; itaimarisha udhibiti wa ubora wa viuatilifu vinavyozalishwa nchini na vinavyoingizwa kutoka nje ya nchi. Kadhalika, itatoa mafunzo ya matumizi bora na sahihi ya viuatilifu. Aidha, Wizara itavijengea uwezo vituo vya kudhibiti visumbufu vya mazao na mimea ikiwemo KILIMO ANGA na kituo cha kudhibiti panya.

304. Vilevile, Wizara imenunua magari 10 na pikipiki 19 kwa ajili ya kuwezesha kufanya savei ya uwepo wa visumbufu hivyo katika maeneo mbalimbali

ya nchi ili viweze kudhibitiwa kabla havijaleta madhara na kufanya uharibifu wa mazao.

305. **Mheshimiwa Spika**, katika kuboresha usimamizi wa afya ya mimea na viuatifu Wizara kupitia TPHPA inakamilisha ujenzi wa maabara ya kitaifa eneo la Mtumba na maabara 14 katika mipaka katika vituo vya ukaguzi. Maabara hizo zitatumika kwa ajili ya uchunguzi wa visumbufu na magonjwa ya mimea pamoja na ubora wa viuatilifu na masalia ya viuatilifu kwenye mazao na bidhaa za kilimo.

6.1.6 Uwekezaji kwenye Kujenga na Kukarabati Miundombinu ya Umwagiliaji

306. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2023/2024, Wizara kupitia Tume ya Taifa ya Umwagiliaji imepanga kuongeza eneo la umwagiliaji lenye jumla ya hekta 256,185.46 kwa kukamilisha ujenzi wa skimu, kukarabati skimu zilizochakaa, kujenga skimu mpya na mabwawa ya kuvunia maji ya umwagiliaji.

307. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2023/2024, Tume imepanga kukamilisha ujenzi wa miradi 25 na ukarabati wa skimu 30 zenye jumla ya hekta 95,005 pamoja na mabwawa 14 yenye mita za ujazo 131,535,000; na kukamilisha upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa skimu 42 na mabonde ya kimkakati 22 ambayo utekelezaji wake ulianza mwaka 2022/2023. Aidha, Tume imepanga kufanya upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa mabwawa mpya 100 na kuanza ujenzi wa mabwawa hayo yenye

takribani mita za ujazo 936,535,700; kuanza ujenzi na kukarabati skimu 59 zenye jumla ya hekta 143,482 (skimu mpya 35 hekta 111,390) na (kukarabati skimu 24 hekta 32,092) **(Kiambatisho Na.11, 12 na 13)**.

308. **Mheshimiwa Spika**, Tume imepanga kuanza ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji katika mabonde 22 ya kimkakati ya umwagiliaji yenye ukubwa wa hekta 306,361. Baadhi ya mabonde hayo ni bonde la Ziwa Victoria, Tanganyika, Rufiji, Manonga - Wembere, Bugwema, Lukuledi, Songwe na Ruvuma. Vilevile, Tume imepanga kufanya upembuzi yakinifu na usanifu wa kina katika Mashamba Makubwa ya Pamoja na kujenga miundombinu ya umwagiliaji katika mashamba hayo yenye jumla ya ekari 264,841.5 kupitia programu ya BBT katika Mikoa ya Kigoma, Mbeya, Kagera, Njombe, Singida na Dodoma.

309. Kadhalika, Tume itafanya upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa skimu mpya 240 zenye ukubwa wa hekta 268,436 na mapitio ya upembuzi yakinifu na usanifu wa skimu 255 za kukarabati zenye ukubwa wa hekta 290,095 **(Kiambatisho Na.14 na 15)**. Ujenzi na ukarabati wa skimu hizo utafanyika katika mwaka 2024/2025. Pia, Tume itaendelea na uhakiki wa eneo linalomwagiliwa katika mikoa 25.

310. **Mheshimiwa Spika**, katika kuimarisha Vyama vya Umwagiliaji kwa kushirikiana na Tume ya Maendeleo ya Ushirika itatoa mafunzo kwa Vyama vya Umwagiliaji 430 vilivyosajiliwa ili kusimamia

uendeshaji na matunzo ya skimu za umwagiliaji; itaanzisha na kusajili Vyama vya Umwagiliaji 200 na kuhamasisha matumizi ya teknolojia bora za umwagiliaji ili kuongeza uzalishaji na tija. Aidha, Tume itakusanya takwimu za uzalishaji katika skimu 374 za umwagiliaji zitakazotumika kujenga msingi wa makadirio ya makusanyo ya ada za huduma za umwagiliaji; itawezesha matumizi ya mfumo wa kielekroniki wa ukusanyaji wa ada ya huduma za umwagiliaji katika skimu na kusimamia ukusanyaji wa ada ya huduma za umwagiliaji katika skimu 600.

311. **Mheshimiwa Spika**, Tume itaimarisha karakana kuu iliyopo katika Mkoa wa Dodoma kwa kununua vifaa vya matengenezo na kukarabati jengo kwa ajili ya matengenezo ya mitambo na magari yanayomilikiwa na Tume; itaboresha vituo vya mitambo katika ofisi za umwagiliaji za mikoa mitano (5); itanunua magari 20 kwa ajili ya ofisi za wilaya za umwagiliaji pamoja na kufungua ofisi za umwagiliaji za Wilaya 25 zilizobaki ili kuimarisha usimamizi wa shughuli za umwagiliaji; itakamilisha ujenzi na ukarabati wa ofisi sita (6) za mikoa za umwagiliaji; na kuweka mfumo wa kielektroniki wa ufuatiliaji na tathmini ya miradi ya umwagiliaji.

312. **Mheshimiwa Spika**, kuanzia mwaka wa fedha 2023/2024 na kuendelea Tume ya Taifa ya umwagiliaji itaacha kutumia mifereji ya wazi (open channels) na kutumia mfumo wa mabomba ambao utaongeza ufanisi kwa kupunguza upotevu wa maji na kulinda uharibifu wa miundombinu. Vilevile, Tume itaweka utaratibu wa matumizi ya mita ili kutambua

matumizi halisi ya maji kwenye skimu ili kuongeza ukusanyaji wa ada za umwagiliaji na usimamizi. Wakulima ambao hawatakuwa tayari kulipia huduma hiyo, Tume kwa kushirikiana na Mamlaka zinazosimamia rasilimali maji itasitisha huduma za umwagiliaji kwa kufunga maji.

“Haiwezekani Serikali inawekeza kwenye ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji kwa gharama kubwa na kukabidhi miundombinu hiyo kwa wakulima na pale ambapo banio linakatika Serikali inaombwa kuja kurekebisha wakati fedha za kurekebisha Skimu zilikusanywa na watu wachache”

313. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara imedhamiria kuanza kujenga uzio katika skimu zote za umwagiliaji nchini, kuweka ulinzi na kuimarisha usimamizi wa skimu hizo kupitia mameneja wa skimu ili kuongeza tija ya uzalishaji. Ni lazima fedha zinazowekezwa katika ujenzi wa skimu za umwagiliaji zirudi ili ziweze kuendelea kuwekezwa katika ujenzi wa miundombinu mingine na kuhakikisha uendelevu wa miundombinu ya umwagiliaji.

314. ***Mheshimiwa Spika***, kwa kutambua kuwa wakulima wengi wanauwezo mdogo na gharama za uwekezaji kwenye miundombinu ya umwagiliaji ni kubwa, Wizara kupitia Tume itachimba visima kwa ajili ya wakulima 150 kwa kila Halmashauri ambao ni sawa na jumla ya wakulima 27,600 katika Halmashauri 184. Wakulima hao watapatiwa vifaa vya umwagiliaji (irrigation kits) kwa ajili ya kuhudumia

ekari 2.5, tenki la maji la lita 5,000 na kuwawekea mfumo wa sola ambapo jumla ya ekari 69,000 zitaendelezwa kwa uzalishaji wa mazao ya nafaka, mbogamboga na matunda. Katika kufanikisha utekelezaji wa programu hii, Wizara itaweka vigezo vya kupima utekelezaji, usimamizi, utoaji wa taarifa sahihi na usajili wa wakulima kwa kila Halmashauri.

6.1.7 Uanzishwaji wa vituo jumuishi vya kutoa huduma za zana za kilimo (Mechanization centres)

315. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2023/2024, Wizara itaanzisha vituo vitatu (3) vya kutoa huduma ya zana za kilimo kwenye mashamba makubwa ya pamoja yatakayoanzishwa kupitia Programu ya BBT. Vilevile, itajenga majengo matatu (3) kwa ajili ya kuhifadhi na kuhudumia zana za kilimo kwenye mashamba hayo. Kadhalika, wamiliki na waendeshaji wa mashine na zana za kilimo 50 katika mikoa ya Tabora, Singida na Manyara watapatwa mafunzo ya matumizi bora ya zana za kilimo.

316. **Mheshimiwa Spika**, Wizara itawatambua wasindikaji wadogo na wakati 50 wa zao la alizeti na zabibu katika mikoa ya Dodoma, Singida na Manyara na kuwapatia mafunzo kuhusu usimamizi na utunzaji wa mitambo ya usindikaji. Kadhalika, Wizara itaendelea kuhamasisha matumizi bora ya zana za kilimo katika mnyororo wa uzalishaji kwa kutoa mafunzo kwa watoa huduma ya zana za kilimo kwenye mashamba makubwa ya pamoja yatazoanzishwa kupitia

Programu ya BBT katika mikoa ya Dodoma, Kagera, Kigoma, Shinyanga, Singida, Pwani, Njombe na Mbeya.

6.1.8 Kuanzisha kanda saba za kilimo na uzalishaji (Tanzania Agriculture Growth Corridors)

317. **Mheshimiwa Spika**, Wizara ya Kilimo kwa kushirikiana na Mpango wa Kukuza Kilimo Ukanda wa Kusini (SAGCOT) imeendelea kutekeleza miradi mbalimbali ya kilimo katika ukanda wa Nyanda za Juu Kusini kwa kuzingatia ikolojia ya kilimo ya mazao husika. Utekelezaji wa miradi katika kipindi chote kwenye ukanda huo ulijikita kwenye kuimarisha tija katika mnyororo wa thamani. Jitihada hizi zimesaidia kuimarisha upatikanaji wa pembejeo kwa wakulima, kuongeza matumizi ya teknolojia na upatikanaji wa mitaji.

318. Vilevile, SAGCOT imewezesha matumizi ya teknolojia bora za kilimo kwenye eneo la hekta 284,098, wakulima 782,452 wameajiriwa katika mnyororo wa thamani wa mazao mbalimbali na kuongeza kipato kwa wakulima cha Dola za Marekani Milioni 137.

319. **Mheshimiwa Spika**, kutokana na uzoefu uliopatikana katika utekelezaji wa Southern Agriculture Growth Corridor of Tanzania – SAGCOT), Wizara imepanga kuanzisha Kanda nyingine saba za uzalishaji (Tanzania Agriculture Growth Corridors) nchini. Lengo ni kuongeza uzalishaji na tija,

kuimarisha masoko ya mazao ndani na nje ya nchi, kuongeza thamani mazao na kuimarisha upatikanaji wa pembejeo za kilimo, mitaji na kuondoa utamaduni wa kutawanya mazao kila kona ya nchi bila kuzingatia msingi imara wa kibiashara.

Uzalishaji wa Mazao

320. **Mheshimiwa Spika**, ninaomba nilitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa Wizara ya Kilimo katika mwaka 2023/2024 inachukua hatua hizo ili kuongeza uzalishaji na tija kwa mazao yote yanayozalishwa nchini yakiwemo mazao asilia ya biashara, chakula, mazao yenye uhitaji mkubwa yanayoagiwa kutoka nje ya nchi na mazao ya bustani. Utekelezaji wa mikakati hiyo, itatuhakikishia kujilisha na kuwalisha wengine kibiashara na kuongeza uhimilivu unaotokana na mabadiliko ya tabianchi. Aidha, baadhi ya yatakayofanyika katika uendelezaji wa mazao ni kama ifuatavyo: -

Mazao Asilia ya Biashara

321. **Mheshimiwa Spika**, uzalishaji wa mazao asilia ya biashara ya korosho, pamba, tumbaku, kahawa, chai, sukari, mkonge na pareto unatarajiwa kuongezeka kutoka tani 951,727.77 mwaka 2022/2023 hadi tani 1,578,500 mwaka 2023/2024 (**Jedwali Na. 15**).

322. Aidha, Bodi ya korosho kwa kushirikiana na wadau itachimba visima vya maji 20 katika maeneo yenye changamoto ya maji ili kuwawezesha wakulima katika shughuli za upuliziaji wa viuatilifu na umwagiliaji. Pia, Bodi ya tumbaku itawezesha

uchimbaji wa visima vitano (5) kwa ajili ya wakulima wa zao la tumbaku.

323. Kadhalika, Wizara kupitia Bodi ya Pamba Tanzania katika mwaka 2023/2024 kwa kushirikiana na Chama cha Wazalishaji wa Pamba Tanzania (Tanzania Cotton Association - TCA) itanunua trekta 100 kwa ajili ya kuanzisha vituo vya kutoa huduma kwa wakulima. Vilevile, Wizara kupitia Bodi ya Pamba Tanzania itatumia Shilingi Bilioni 5 kwa ajili ya umwagiliaji na kuwezesha wakulima wa zao la pamba.

Jedwali Na. 15: Uzalishaji wa mazao asilia ya biashara mwaka 2023/2024.

Aina ya Zao	Uzalishaji 2022/2023 (Tani)	Makadirio 2023/2024 (Tani)
Pamba	173,677	400,000
Kahawa	80,301	75,000
Chai	8,047**	30,000
Pareto	3,150**	3,500
Tumbaku	125,592***	160,000
Korosho	182,270.045	400,000
Mkonge	48,262.99**	60,000
Sukari	456,019.73	450,000
Jumla	951,727.77	1,578,500

Chanzo: Wizara ya Kilimo, 2023

** Uzalishaji unaendelea

*** Matarajio ya uzalishaji (Haikujumuishwa)

Zao la mkonge

324. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2023/2024 uzalishaji wa mkonge utaongezeka kutoka tani 48,263 mwaka 2022/2023 hadi tani 60,000. Ongezeko hilo litatokana na mashamba mapya yatakayoanza kuvunwa katika msimu wa 2023/2024. Aidha, Bodi itasambaza mbegu za mkonge

28,000,000 zitakazopandwa katika eneo la hekta 2,500; itatoa mafunzo ya kilimo bora cha mkonge na ubora wa singa kwa wakulima wakubwa 39 na wakulima wadogo 8,000; itatathimini mashamba ya wakulima wadogo 8,000 ili kubaini majani ya mkonge yanayofaa kuvunwa; na itawaunganisha wakulima wadogo wa mkonge 2,400 na masoko.

325. **Mheshimiwa Spika**, ili kuongeza thamani ya zao la mkonge, Bodi itawawezesha wawekezaji wawili (2) kuanzisha viwanda vya kuchakata mkonge katika Mkoa wa Tanga; itanunua korona nne (4) na kuanzisha vituo viwili (2) vya kuchakata mkonge katika Halmashauri za Mkinga na Kilosa; na kununua zana za kilimo kwa ajili ya uendelezaji wa mashamba ya wakulima wadogo.

326. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2023/2024, Wizara kupitia TARI itazalisha miche 6,000,000 ya mkonge kwenye eneo la hekta 75 itakayosambazwa kwa wakulima 150 na taasisi. Vilevile, watafiti/wataalam 20 wa maabara ya udongo watapatiwa mafunzo ili kuiwezesha maabara hiyo kupata ithibati; wakulima na wadau 100,000 na maafisa ugani 500 watapatiwa mafunzo ya uzalishaji wa zao la mkonge fursa zitokanazo na zao hilo; na kuanzisha majaribio ya kufupisha muda wa kitalu cha mkonge.

Zao la Chai

327. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2023/2024, Wizara kupitia Bodi ya chai itaongeza uzalishaji wa chai kavu kutoka tani 25,295.48 mwaka 2022/2023 hadi tani 30,000. Lengo hilo litafikiwa kwa kuimarisha huduma za ugani na usimamizi wa wadau wa zao la chai. Aidha, Bodi itaratibu uzalishaji na usambazaji wa miche bora 1,500,000 ya chai; itaratibu uanzishwaji wa viwanda viwili (2) vyenye uwezo wa kuchakata tani 2 za chai kwa mwaka kwa ajili ya wakulima wadogo; na itatunza mashamba mama tisa (9) na kuanzisha mashamba mama mawili (2) kwa ajili ya uzalishaji wa miche bora ya chai. Pia, TSHTDA imepanga kuzalisha na kusambaza miche 2,000,000 kwa ajili uanzishwaji wa mashamba mapya ya Kilolo na kuziba mapengo katika mashamba ya wakulima.

328. **Mheshimiwa Spika**, Bodi kwa kushirikiana na Tume ya Taifa ya Umwagiliaji itatafiti na kuandaa ramani ya maeneo yanayofaa kwa kilimo cha umwagiliaji wa zao la chai na kuanzisha skimu za umwagiliaji kwa ajili ya wakulima wadogo wa chai. Bodi itahamasisha ufufuaji wa mashamba ya Lupembe (hekta 300, Korogwe (hekta 100), Muheza (hekta 50) na Lushoto (hekta 200) na kuhamasisha uanzishwaji wa kiwanda cha Lupembe cha kusindika majani mabichi ya chai; itaratibu shughuli za uanzishwaji na uendeshaji wa Mnada wa chai hapa nchini; na kukusanya takwimu za uzalishaji na masoko ya chai.

Zao la Pareto

329. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2023/2024, uzalishaji wa pareto utaongezeka kutoka tani 3,150 mwaka 2022/2023 hadi tani 3,500. Ili kufikia lengo hilo, Bodi kwa kushirikiana na wadau itasambaza kwa wakulima mbegu bora za pareto tani 3.5 na itatoa mafunzo ya kilimo bora cha zao hilo kwa wakulima 9,000 na maafisa ugani 60 kutoka Mikoa ya Njombe, Manyara, Arusha, Songwe, Iringa na Mbeya. Aidha, Bodi kwa kushirikiana na Tume ya Maendeleo ya Ushirika itaandaa mwongozo wa usimamizi wa zao la pareto na itahuisha Mpango Mkakati wa Tasnia ya Pareto wa miaka 10.

Zao la Tumbaku

330. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kupitia Bodi ya Tumbaku Tanzania imepanga kuongeza uzalishaji wa tumbaku kutoka tani 60,874.85 mwaka 2022/2023 hadi tani 160,000 mwaka 2023/2024. Aidha, Bodi itahamasisha wakulima kuzingatia kanuni bora za kilimo ili kuongeza tija ya uzalishaji kutoka kilo 1,400 hadi kilo 1,600 kwa hekta; kuongeza ubora wa tumbaku kutoka asilimia 97 hadi asilimia 98; kutoa mafunzo ya kilimo bora cha tumbaku kwa wakulima na maafisa ugani; kuhamasisha wakulima kuboresha mabani ya kukaushia majani ya tumbaku; na kujenga mabwawa mawili (2) katika Mkoa wa Tabora.

331. **Mheshimiwa Spika**, Bodi itasajili wakulima 75,000 wa tumbaku ili kuwatambua kwa ajili ya kurahisisha utoaji wa huduma za kilimo. Bodi kupitia

mfumo wa ATMIS itasajili vituo 1,500 vya kuchambua tumbaku na vituo 750 vya kuuzia tumbaku ili kudhibiti ubora wa zao hilo. Ili kuimarisha ubora wa tumbaku, Bodi itafanya savei na kutathmini uzalishaji wa zao la tumbaku katika mashamba ya wakulima. Aidha, Bodi itaendelea kuhamasisha upandaji wa miti katika maeneo ya uzalishaji wa tumbaku kwa ajili ya kulinda na kutunza mazingira. Wizara itaiwezesha Bodi kukamilisha ujenzi wa ofisi ya Bodi ya Tumbaku iliyoopo katika Mkoa wa Tabora.

Zao la Pamba

332. **Mheshimiwa Spika**, uzalishaji wa pamba katika mwaka 2023/2024, utafikia tani 400,000 ikilinganishwa na tani 174,921.50 mwaka 2022/2023. Lengo hilo litafikiwa kwa kusambaza mbegu bora za pamba tani 22,146 na chupa (ekapaki) 12,500,000 kwa wakulima wa pamba. Aidha, Wizara itaiwezesha Bodi ya Pamba Tanzania kununua ndege 40 zisizo na rubani kwa ajili kunyunyuzia viuatilifu; mashine mbili (2) za kutengeneza mkaa kutokana na mabaki ya pamba na zana za kilimo za kupandia na kupalilia 1,500.

333. **Mheshimiwa Spika**, TARI itaendelea na utafiti wa mbegu mpya zenye ukinzani dhidi ya wadudu wa pamba hususan chawa jani (jassid). Pia, itaendelea kuzalisha mbegu za awali tani 380 zitakazozalisha tani 17,000-23,000 za mbegu zilizothibitishwa. Aidha, TARI itaendelea na utafiti wa rutuba ya udongo na lishe ya mimea hususan matumizi sahihi ya mbolea zenye virutubisho

mchanganyiko, mbinu shirikishi za udhibiti wa visumbufu vya mazao hasa wadudu waharibifu wa pamba na magonjwa na mbinu rafiki na rahisi za kudhibiti magugu katika mashamba ya pamba.

334. **Mheshimiwa Spika**, Bodi itaendelea kusajili wakulima katika mfumo wa elektroniki katika Mikoa 17 inayozalisha pamba. Aidha, Bodi kwa kushirikana na TARI itatoa mafunzo kuhusu udhibiti wa ugonjwa wa mnyauko fuzari (fusarium wilt), upandaji kwa nafasi na zana rahisi za kupandia na kupalilia pamba na afya ya udongo na maji kwa wakulima 100,000. Bodi itakarabati ghala zilizopo katika Mikoa ya Mwanza, Simiyu, Shinyanga, Mara na Geita. Kadhalika, Bodi itaendelea kutoa mafunzo ya kilimo bora cha pamba na matumizi sahihi ya pembejeo za kilimo kwa wakulima na maafisa ugani.

Zao la kahawa

335. **Mheshimiwa Spika**, uzalishaji wa zao la kahawa katika mwaka 2023/2024, unatarajiwa kufikia tani 75,000 ikilinganishwa na uzalishaji wa tani 80,301 mwaka 2022/2023. Lengo hilo litafikiwa kwa kuboresha matunzo ya mibuni, matumizi ya pembejeo za kilimo na kuimarisha mifumo ya masoko ya kahawa. Aidha, Wizara kupitia Bodi itaanzisha mashamba ya mfano 40 katika Wilaya 20 za Mikoa ya Ruvuma, Mbeya, Songwe, Kagera na Kilimanjaro; itaendelea kuratibu uzalishaji na usambazaji wa miche bora ya kahawa 20,000,000 katika Wilaya 52 zinazozalisha kahawa; na itahamasisha ufufuaji wa mashamba ya kahawa 150 yenye jumla ya hekta 400.

Aidha, Bodi itaratibu na kutoa mafunzo kwa wakulima na wadau wa kahawa 10,000 kuhusu kilimo bora, ubora wa kahawa na masoko.

Zao la Korosho

336. **Mheshimiwa Spika**, uzalishaji wa korosho katika mwaka 2023/2024, unatarajiwa kufikia tani 400,000 ikilinganishwa na uzalishaji wa tani 175,268.97 mwaka 2022/2023. Ili kufikia lengo hilo, Wizara itaiwezesha Bodi ya Korosho Tanzania kununua na kusambaza viuatilifu vya maji lita 3,130,000 na viuatilifu vya unga (sulphur) tani 49,000 kwa ajili ya kudhibiti visumbufu vya korosho. Vilevile, kwa kushirikiana na TARI itatoa mafunzo kuhusu kilimo bora cha zao la korosho kwa wakulima 103,000 na maafisa ugani 2,425 kutoka katika maeneo ya uzalishaji.

337. **Mheshimiwa Spika**, TARI imepanga kuzalisha miche ya korosho 45,000 kupitia kituo cha Utafiti wa Kilimo Naliendele - Mtwara na kusambaza kwa wakulima katika maeneo yanayolima zao la korosho kulingana na mahitaji katika maeneo husika. Vilevile, TARI itaanzisha na kusimamia mashamba darasa ya korosho 40 katika mikoa inayolima zao la korosho.

Zao la Ufuta

338. **Mheshimiwa Spika**, TARI katika mwaka 2023/2024, itazalisha mbegu za ufuta zilizothibitishwa tani 50,000. Aidha, itazalisha mbegu za msingi tani 15 za mbegu za msingi zenye uwezo wa kuzalisha tani 3,000 za mbegu zilizothibitishwa. Vilevile, TARI imepanga kutoa mafunzo kuhusu kilimo bora cha ufuta kwa wakulima 4,000 wa zao hilo kupitia mashamba 150 ya mfano katika Mikoa ya Manyara, Morogoro, Dodoma, Lindi, Mtwara, Songwe na Katavi.

Zao la Karanga

339. **Mheshimiwa Spika**, TARI katika mwaka 2023/2024, itazalisha tani 10 za mbegu zilizothibitishwa na tani 25 za mbegu za msingi zenye uwezo wa kuzalisha tani 250 za mbegu zilizothibitishwa. Vilevile, TARI itatoa mafunzo kwa wakulima 1,000 kuhusu kilimo bora cha karanga kupitia mashamba ya mfano 150 ambayo yataanzishwa katika Mikoa ya Dodoma, Shinyanga, Tabora, Mtwara, Songwe, Mbeya, Katavi, Rukwa na Mara.

Zao la Parachichi

340. **Msheshimiwa Spika**, baada ya Mheshimiwa Rais kufungua masoko ya mazao ya kilimo nje ya nchi, Serikali ilipanga kukamilisha mambo mawili; kwanza kuanzisha Mamlaka ya Afya ya Mimea na Viuatilifu ambayo tayari imeanza kutekeleza majukumu yake; na pili kuweka utaratibu wa kusimamia tasnia ya parachichi ambapo tayari

Mkakati wa Kuendeleza Tasnia ya Mazao ya Bustani (horticulture) mwaka 2021-2031 pamoja na Mwongozo wa Kuendeleza zao la Parachichi umeandaliwa. Hatua hizo zimewezesha kuongeza mauzo ya nje ya zao la parachichi kutoka tani 9,978 mwaka 2020 hadi tani 29,031 mwaka 2022.

341. **Mheshimiwa Spika**, Wizara katika mwaka 2023/2024, itaendelea kuhamasisha uzalishaji wa aina za parachichi zinazouzwa nje ya nchi (Exportable Varieties) kutoka wastani wa tani 29,031 zenye thamani ya Dola za Marekani Milioni 52 mwaka 2022/2023 hadi tani 50,000 zenye thamnai ya takribani Dola za Marekani Milioni 90 ifikapo mwaka 2025; na itahamasisha uwekezaji katika uongezaji wa thamani wa bidhaa za parachichi.

342. Vilevile, Wizara kupitia TARI kwa kushirikina na Halmashauri za wilaya na Sekta Binafsi itazalisha miche 10,000,000 ya parachichi kwa kuendeleza vitalu na kuimarisha miundombinu ya uzalishaji katika vituo vya TARI Uyole, TARI Tengeru, TARI Kifyulilo na vituo vya Majaribio ya Utafiti wa Kilimo vya Igeri, Seatonde na Isimani. Pia, TARI itakusanya vinasaba vya zao la parachichi na kuvihifadhi kwenye benki ya vinasaba kwa matumizi ya kuendeleza utafiti.

Zao la Zabibu

343. **Mheshimiwa Spika**, zao la zabibu linalimwa katika mkoa wa Dodoma ambapo katika mwaka 2021/2022 uzalishaji wa zabibu ni tani 15,513 na

mahitaji ya mchuzi ni lita Milioni 15 na uzalishaji kwa sasa ni lita Milioni 5. Changamoto ya soko la zabibu inatokana na ukosefu wa miundombinu ya kuhifadhi mchuzi wa zabibu. Katika kuhakikisha uzalishaji wa zabibu unaongezeka Wizara imepanga kutekeleza yafuatayo:- hatua ya kwanza ni kuwanunulia wazalishaji matenki ya kuhifadhi mchuzi wa zabibu; hatua ya pili Serikali itaboresha mfumo wa zamani wa mashamba kwa kuweka miundombinu ya umwagiliaji kwenye mashamba ya zabibu; hatua ya tatu ni kuimarisha usimamizi ikiwemo ujenzi wa uzio katika shamba la zabibu Hombolo; na kuweka utaratibu wa kuchangia gharama za umwagiliaji.

344. Mikakati mingine ni pamoja na kuhamasisha Sekta binafsi kuzalisha juisi kwa kutumia zabibu ya ndani ambapo Kampuni ya Jambo imeanza uzalishaji wa juisi. Vilevile, Wizara itaendeleza shamba na kiwanda cha zabibu Chinangali na kukabidhi kwa Sekta binafsi kukiendesha. Pia, Wizara kupitia TARI itazalisha na kusambaza miche 500,000 ya zabibu kwa wakulima ambayo itatosha kupandwa katika hekta 192.7.

345. **Mheshimiwa Spika**, Wizara katika mwaka 2023/2024, kupitia TARI itaendelea kutunza shamba la vinasaba vya zabibu kwa ajili ya utafiti ili kuongeza idadi ya aina za zabibu kutoka 26 zilizopo hadi kufikia 32. Utafiti huo, utasaidia kuwa na wigo mpana wa aina ya mvinyo unaozalishwa nchini ili kuwa na ushindani katika soko la kimataifa.

346. Pia, Wizara kupitia TARI itatoa mafunzo ya kanuni bora za kilimo cha zabibu kwa wakulima 2,000 na maafisa ugani 80 katika Mkoa wa Dodoma. Kadhalika, TARI itaandaa na kusambaza nakala 2,000 za vipeperushi vya kanuni za kilimo bora cha zabibu pamoja na nakala 1,000 za Mwongozo wa Kilimo Bora cha Zabibu. Wizara itaendelea kuhamasisha uwekezaji wa viwanda vya kuchakata zabibu sambamba na kuendeleza shamba na kiwanda cha zabibu Chinangali.

Zao la ndizi

347. **Mheshimiwa Spika**, zao la ndizi ni mojawapo ya mazao yanayochangia katika usalama wa chakula na mapato ya kaya za wakulima milioni 1.76 waliozalisha wastani wa tani milioni 2.04 za ndizi mwaka 2020 (NBS 2021). Kuanzia mwaka 2023/2024, Wizara kwa kushirikiana na wabia wa maendeleo, Mamlaka za Serikali za Mitaa na Sekta binafsi itaimarisha uzalishaji na masoko ya zao la ndizi kwa kuzingatia matokeo ya tathmini iliyofanywa na Wizara ya Kilimo katika maeneo ya uzalishaji wa ndizi uliokamilika mwezi Aprili, 2023.

348. **Mheshimiwa Spika**, maeneo mahsusi yatakayofanyiwa kazi kulingana na tathmini hiyo ni pamoja na kutafuta masoko mapya ya ndizi na kuboresha mfumo wa ukusanyaji wa takwimu za mauzo ya ndizi ndani na nje ya nchi ili kuongeza kipato cha mkulima na Taifa; uboreshaji wa miundombinu ya barabara na ujenzi wa vivutio vya kuuzia ndizi (banana market shades) katika maeneo

mbalimbali ikiwemo Rungwe, Kwasadala (Hai), Mamsera (Rombo), Kibosho Kirima (Moshi DC) na Nyarubanda (Kigoma DC); kuimarisha mfumo wa uzalishaji na usambazaji wa miche bora ya migomba ili kudhibiti kuenea kwa magonjwa; kusimamia uuzaji wa ndizi kwa vipimo sahihi badala ya mkungu pamoja na vifungashio (crates) ili kumlinda mkulima na ubora wa ndizi ikiwemo huduma za ugani, utafiti na ujenzi wa miundombinu ya muhimu; na kuhamasisha uwekezaji wa viwanda vya kuongeza thamani ya zao la ndizi.

Mazao ya Chakula

349. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2023/2024, Wizara itaendelea kuhamasisha uzalishaji wa mazao ya chakula ikiwemo mahindi, mpunga, muhogo, mtama, mawele na mazao jamii ya mikunde ili kuimarisha upatikanaji wa chakula na biashara ya mazao hayo. Katika msimu wa 2022/2023 matarajio ni kuzalisha tani 18,700,000. Kati ya hizo, mahindi ni tani 8,500,000 na mchele tani 2,200,000 na mazao yasiyo nafaka ni tani 8,000,000.

350. Ili kufikia lengo hilo, Wizara itaendelea kuhamasisha wakulima kuzingatia kanuni za kilimo bora ikiwemo matumizi ya mbegu bora, mbolea, viuatilifu na matumizi ya zana za kilimo. Vilevile, Wizara itaendelea kuratibu utekelezaji wa Mkakati wa Kitaifa wa Usimamizi wa Mazao baada ya Kuvuna ili kupunguza upotevu wa mazao na kuimarisha usalama wa chakula.

351. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kupitia mradi wa TANIPAC itatoa mafunzo ya kanuni bora za kilimo na udhibiti wa sumukuvu kwa wakulima 48,600 katika Halmashauri 18 ili kuimarisha uzalishaji na udhibiti wa sumukuvu katika mazao ya chakula. Kadhalika, Wizara kupitia mradi wa TANIPAC itaimarisha majukwaa ya kitaifa na kiwilaya ya usimamizi wa mazao baada ya Kuvuna kwa lengo la udhibiti endelevu wa sumukuvu.

Uzalishaji wa Mazao yenye Mahitaji Makubwa

352. **Mheshimiwa Spika**, Wizara katika mwaka 2023/2024, itaendelea kuhamasisha uzalishaji wa mazao ya miwa, ngano na mazao ya mbegu za mafuta ili kuimarisha upatikanaji wake nchini na kupunguza uagizaji wa bidhaa hizo nje ya nchi.

Zao la Miwa na Uzalishaji wa sukari

353. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2021/2022 uzalishaji wa miwa ulikuwa tani 3,757,255 ambazo zilizalisha sukari tani 379,280; mwaka 2022/2023 uzalishaji wa miwa ulikuwa tani 4,405,350.61 ambazo zilizalisha sukari tani 456,019.73; na uzalishaji wa miwa katika mwaka 2023/2024 unatarajiwa kufikia takribani tani 4,500,000 ambazo zitazalisha tani 465,000 za sukari.

354. **Mheshimiwa Spika**, Hii itasaidia kupunguza nakisi ya sukari kutoka nje kwa kiwango kilichopo sasa cha tani 30,000 ili kufikia mwaka 2025 kusiwepo uagizaji wa sukari kutoka nje ambapo uzalishaji wa miwa unatarajiwa kufikia tani 7,000,000 ambazo zitazalisha tani 700,000 za sukari. Ili kufikia lengo hilo

Wizara imeanza kuchukua hatua stahiki kuanzia mwaka 2022/2023 kama ifuatavyo; kukamilisha upembuzi yakinifu wa mabwawa ya Mandela na Wembele; na kuongeza upatikanaji wa mbegu bora ambapo Bodi ya Sukari Tanzania kwa kushirikiana na TARI itaanzisha kitalu cha hekta 400 katika bonde la Kilombero. Aidha, tumemuomba Mhe. Rais kwa ajili ya kuweka jiwe la msingi.

355. Vilevile, Bodi itaimarisha usimamizi wa matumizi ya kanuni bora za kilimo cha miwa, uvunaji na uchakataji wa miwa. Aidha, Wizara imepanga kuanza kilimo cha umwagiliaji katika zao la miwa kwa wakulima wadogo wa Kilombero. Ili kupunguza gharama za uingizaji wa sukari (Import bill) Wizara itafanya majadiliano na viwanda vyote vya sukari namna ya kuzalisha sukari ya viwandani na kutumia mfumo wa sukari ya matumizi ya kawaida ili kulinda viwanda vya ndani. Aidha, Bodi itakagua na kudhibiti wadudu waharibifu wa miwa na magonjwa katika eneo la hekta 800 za mashamba ya miwa. Bodi itasajili wakulima wa miwa 1,200 katika maeneo ya uzalishaji na kuandaa miongozo itakayoratibu uuzaji na uagizaji wa sukari.

356. **Mheshimiwa Spika**, TARI itaendelea na utafiti wa aina mbili (2) za mbegu mpya zenye uwezo wa kutoa mavuno mengi na kiwango kikubwa cha sukari, kuvumilia ukame, ukinzani wa magonjwa na wadudu waharibifu. Pia, itaendelea kuzalisha mbegu za awali tani 120 kwa aina 12 za miwa ambazo zitapandwa kwenye hekta 12 ili kuzalisha mbegu za msingi. Mbegu hizo zitalisha tani 1,000-1,200 za

mbegu za msingi zitakazosheleza kupanda hekta 100-120.

357. **Mheshimiwa Spika**, TARI itaendelea na uzalishaji wa mbegu za miwa kwa kushirikiana na wakulima ambapo itaandaa mashamba yenye ukubwa wa hekta 60 katika Mikoa ya Pwani, Kagera na Morogoro. TARI kwa kushirikiana na Bodi ya Sukari Tanzania itaendelea kutoa mafunzo kuhusu udhibiti wa magonjwa na wadudu waharibifu na afya ya udongo kwa wakulima 6,054 katika mikoa ya uzalishaji wa zao la miwa.

Zao la Alizeti

358. **Mheshimiwa Spika**, katika kuhakikisha Serikali inawalinda wakulima wa mazao ya mafuta ya kula nchini, Wizara ya Kilimo kupitia Mamlaka ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko (COPRA) imewasilisha mapendekezo Wizara ya Fedha na Mipango kurudisha kodi kwenye mafuta yaliyosafishwa kutoka nje (refined oil) kuwa asilimia 35. Hii ni kufuatia ukweli kwamba, punguzo la kikodi kutoka asilimia 35 hadi asilimia 25 lililotolewa na Serikali katika mwaka 2022/2023 liliathiri soko la mazao ya mafuta ya kula nchini. Hivyo, katika kuwalinda wakulima wa mazao ya mafuta nchini, Wizara ya Kilimo inapendekeza Serikali irudishe kodi ya asilimia 35 kwa mafuta ya kula yaliyosafishwa kutoka nje ya nchi. Aidha, mtu au kampuni yoyote isiyojihusisha na uchakataji wa mazao ya mafuta yanayozalishwa hapa nchini, haitaruhusiwa kuingiza mafuta ya kula kutoka nje na COPRA itasimamia kazi hii.

359. Wizara katika mwaka 2023/2024, kupitia TARI kwa kushirikiana na wadau ikiwemo IFAD na AGRA itazalisha mbegu za awali za alizeti tani 186 zenye uwezo wa kuzalisha mbegu zilizothibitishwa tani 7,440 na kujenga miundombinu ya umwagiliaji katika mashamba ya TARI Ilonga yenye ukubwa wa hekta 15. Aidha, TARI kwa kushirikiana na AGRA na AMDT itawezesha kampuni za kitanzania za uzalishaji wa mbegu za alizeti ili kuongeza uzalishaji.

360. Wizara itaendelea kusambaza mbegu za alizeti tani 5,000 kwa mpango wa ruzuku katika mwaka 2023/2024 na tani 15,000 katika mwaka 2025/2026. Usambazaji wa mbegu tani 5,000 utawezesha uzalishaji wa alizeti kufikia takribani tani 1,000,000 ambazo zitazalisha takribani tani 300,000 za mafuta ya kula.

361. Pia, TARI itatafiti magonjwa na wadudu wanaoshambulia alizeti, pamoja na utafiti wa kuzuia na kupambana na magugu kwa njia husishi katika mashamba ya alizeti. Aidha, TARI kwa kushirikiana na AGRA itatoa mafunzo ya uzalishaji wa mbegu bora za alizeti kwa wadau 306,600 ikiwa ni wakulima na kampuni za uzalishaji wa mbegu.

Zao la Ngano

362. **Mheshimiwa Spika**, katika kujitosheleza na zao la ngano, Serikali inaendelea kuwekeza fedha ili kuondoa tatizo la uagizaji wa ngano kutoka nje ya nchi ambapo Wizara imejielekeza kutekeleza mikakati ifuatayo:-

- i. TARI itazalisha mbegu za awali tani 2,500 ambazo zitazalisha mbegu zilizothibitishwa tani 50,000 kwa kushirikiana na Sekta binafsi ifikapo mwaka 2025/2026;
- ii. Kuongeza uzalishaji wa ngano kutoka tani 61,968 hadi kufikia tani 150,000 mwaka 2023/2024, tani 250,000 mwaka 2024/2025 na tani 1,000,000 ifikapo mwaka 2025/2026;
- iii. Kuendelea kutambua na kupima maeneo yote yanayofaa kwa kilimo cha ngano nchini; na
- iv. Kuingia mikataba ya ununuzi wa ngano (Memorandum of Understanding – MoU) na kampuni kubwa zinazoagiza ngano nje ya nchi ili kununua ngano yote inayozalishwa na wakulima ndani ya nchi kwa uwiano wa *market share*. Hivyo, kupitia mikataba hiyo waagizaji wa ngano nje ya nchi wataagiza ngano ya kutosheleza mahitaji yao baada ya kukidhi sharti la kununua ngano yote nchini kwa ajili ya kuhamasisha uwekezaji wa ndani ili ifikapo mwaka 2025/2026 nchi yetu ijitosheleze kwa mahitaji ya ngano na kuzuia uingizaji wa ngano kutoka nje ya nchi. Serikali tusipofanya maamuzi magumu katika zao hili, tutaendelea kuwa wategemezi wa ngano kutoka nchi zingine.

363. **Mheshimiwa Spika**, pamoja na jitihada za Serikali kutaka kuingia makubaliano na waagizaji wa ngano, kumejitokeza baadhi ya waagizaji hao kugomea hatua hiyo. Kwakua kama nchi tunawekeza fedha za umma katika kuhakikisha tunazalisha ngano kukidhi mahitaji ya ndani, ninaomba nitumie Bunge lako Tukufu kuutangazia umma kwamba Watanzania

hawatakufa njaa kwa kukosa ngano na hatuwezi kuendelea kuwa soko la nchi nyingine na niwahakikishie kuwa hawataingiza hata kilo moja ya ngano ifikapo mwaka 2025/2026.

364. **Mheshimiwa Spika**, nitumie nafasi hii kuwaambia wamiliki wa kampuni zinazochakata ngano nchini kuwa, wasiposaini mkataba wa makubaliano na wakulima wa ngano (MoU), mwenye mamlaka ya kutoa vibali vya kuingiza ngano ni Waziri wa Kilimo hivyo viwanda vyao vitakosa malighafi ya ngano na vitabaki chuma chakavu, ni lazima tumlinde mkulima.

“Ninaomba niliambie Bunge lako Tukufu kuwa mazao mengi ya kilimo yamekufa kwa kuwa wakulima hawakulindwa na kufungulia milango ya kuagiza mazao kutoka nje bila sababu”

6.2 Kuongeza Ajira zenye staha na Ushiriki wa Vijana na Wanawake kwenye Kilimo (Increase decent jobs and enhancing youth and women participation in agriculture sector)

6.2.1 Kuwezesha upatikanaji wa ardhi ya kilimo na uanzishaji wa mashamba makubwa ya pamoja (Block farms and Agricultural Parks)

365. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2023/2024 Wizara itaendelea kuwawezesha vijana na wanawake kwa kuwajengea uwezo na kuwapatia mitaji na

maeneo ya uzalishaji yenye miundombinu ya umwagiliaji. Aidha, Wizara itahamasisha uanzishwaji wa Mashamba Makubwa ya Pamoja kwa ajili ya kuwawezesha vijana kushiriki katika kilimo na kuleta Sekta binafsi ambao watashiriki pamoja na vijana hao katika mashamba hayo ili kununua mazao, kuongeza thamani na ajira.

366. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imepanga kufikia mwaka 2025 kuwa na jumla ya hekta 1,000,000 ambazo ni sawa na ekari 2,500,000 kwa ajili ya kuwapatia vijana na wanawake. Aidha, gharama za usafishaji, upimaji wa shamba na afya ya udongo, usawazishaji wa mashamba na ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji kwa hekta moja ni wastani wa Shilingi 16,800,000. Katika kutekeleza lengo hilo, Wizara kwa kushirikiana na Sekta binafsi na Taasisi za Fedha itawekeza Shilingi Trilioni 16.8 ifikapo mwaka 2030. Eneo hili likikamilika la hekta 1,000,000 litatengeneza ajira 1,500,000.

367. **Mheshimiwa Spika**, eneo hili la hekta 1,000,000 litakuwa na miundombinu ya uzalishaji kwa teknolojia za kisasa ambalo litatumika kwa uzalishaji wa mazao ya nafaka na bustani. Eneo hili litaongeza uzalishaji wa mazao ya nafaka kwa tani 3,500,000 na kuwawezesha wakulima kupata kipato cha wastani wa Shilingi Trilioni 1.75 ambayo ni sawa na Shilingi 7,000,000 kwa kila mkulima kwa uzalishaji mmoja.

368. Pia, Wizara itatambua na kuainisha mashamba mapya 30 yenye ukubwa wa hekta 200,000 za kilimo katika mikoa ya Pwani (hekta

60,000), Morogoro (hekta 50,000), Njombe (hekta 30,000), Songwe (hekta 30,000) na Tanga (hekta 30,000).

6.2.2 Kuimarisha ushiriki wa vijana na wanawake katika kilimo kupitia programu ya Jenga Kesho iliyo Bora

369. **Mheshimiwa Spika**, maelekezo ya Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan tarehe 20 Machi, 2023 wakati wa uzinduzi wa Mpango wa Mashamba Makubwa ya Pamoja ni kuhakikisha Serikali inatengeneza ajira mpya kwa vijana na wanawake Milioni 8 ifikapo mwaka 2025. Maelekezo hayo ni sehemu ya utekelezaji wa Ilani ya Uchaguzi ya Chama Cha Mapinduzi (CCM) 2020 kwa lengo la kutatua changamoto ya ajira kwa vijana na wanawake.

370. **Mheshimiwa Spika**, Wizara ya Kilimo peke yake imepanga kutengeneza ajira Milioni tatu (3,000,000) ifikapo mwaka 2025 kupitia mipango na mikakati mbalimbali ikiwemo program ya Jenga Kesho iliyo Bora (BBT). Programu hiyo itawawezesha vijana na wanawake kushiriki katika shughuli za kilimo biashara.

371. **Mheshimiwa Spika**, BBT ni programu ya miaka 8 kuanzia mwaka 2022 - 2030 na itatekelezwa nchi nzima kwa ushirikiano kati ya Serikali, Washirika wa Maendeleo na Sekta binafsi. BBT ni miongoni mwa programu muhimu katika Sekta ya Kilimo ili kufikia

malengo ya ukuaji wa Sekta ya Kilimo kwa asilimia 10 ifikapo mwaka 2030 (Ajenda 10/30).

372. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kwa kushirikiana na wadau itaendelea kuhamasisha ushiriki wa Sekta binafsi kwenye utoaji wa huduma mbalimbali kwenye mashamba makubwa ya pamoja kwa ajili ya vijana na mashamba ya mbegu. Huduma hizo ni pamoja na ukodishaji wa zana za kilimo, utoaji wa huduma za ugani, pembejeo za kilimo, mikopo, upangaji wa madaraja, usafirishaji, usindikaji, ufungashaji na masoko. Huduma hizo zitatolewa kwenye maeneo maalum ambapo zitajengwa *pack houses* kwa kushirikiana na Sekta binafsi.

6.2.3 Kuendeleza Vituo Mahiri vya kusambaza teknolojia

373. **Mheshimiwa Spika**, ili kuhakikisha vijana na wanawake wanapata elimu ya teknolojia, ubunifu na mbinu za kilimo bora kwa mwaka mzima, Wizara kupitia TARI itajenga miundombinu ya unwagiliaji katika vituo nane (8) mahiri vya usambazaji wa teknolojia katika viwanja vya maonesha ya wakulima (Nanenanane) vya Nyakabindi, John Mwakangale, Nzuguni, Ngongo, Fatma Mwasa, Themis, Mwl. J. K. Nyerere na Nyamhongolo.

6.2.4 Kuhamasisha uanzishwaji wa Kampuni za Ugani za Vijana

374. **Mheshimiwa Spika**, Wizara katika mwaka 2023/2024 itapitia upya miongozo ya ugani iliyopo na kuandaa mfumo wa kisheria utakaoruhusu uanzishwaji wa

kampuni za ugani za vijana. Hatua hiyo inatarajiwa kuongeza upatikanaji wa ajira kwa wahitimu wa kozi mbalimbali za kilimo nchini na kuongeza ufanisi wa utoaji wa huduma za ugani katika Sekta ya Kilimo.

6.3 Kuimarisha Usalama wa Chakula na Lishe (To improve resilience for Food and Nutrition Security)

6.3.1 Uwekezaji kwenye miundombinu ya uhifadhi kuweza kufikia uwezo wa kuhifadhi tani 3,000,000 ifikapo mwaka 2030

375. *Mheshimiwa Spika*, Wizara katika mwaka 2023/2024 itaendelea kuimarisha uwezo wa nchi wa kuhifadhi mazao ya chakula kwa kukamilisha ujenzi wa ghala 38 zenye uwezo wa kuhifadhi jumla ya tani 33,000 katika Mikoa ya Ruvuma (28), Tabora (6), Geita (1) na Shinyanga (3). Vilevile, Wizara kupitia Mradi wa Kuongeza Uwezo wa Kuhifadhi unaotekelezwa na NFRA itakamilisha ujenzi wa ghala na vihenge vyenye uwezo wa kuhifadhi jumla ya tani 165,000 katika kanda za Songea, Mbozi, Makambako, Dodoma na Shinyanga. Aidha, Wizara itaandaa Mwongozo wa Usimamizi na Uendeshaji wa Ghala na kuvijengea uwezo vikundi 54 vya wakulima kuhusu usimamizi na uendeshaji wa ghala ili kuhakikisha ghala zilizojengwa zinatumika na kuendeshwa kwa tija.

376. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2023/2024, Wizara itafanya tathmini ya kuangalia uwezekano wa kuiongezea NFRA uwezo wa kuhifadhi chakula. Tathmini hiyo itahusisha namna ya kushirikisha Sekta binafsi katika uhifadhi wa chakula ili kuimarisha usalama wa chakula nchini. Lengo la tathmini hiyo ni kubaini uwezo wa Sekta ya umma na Sekta binafsi wa kuhifadhi chakula ili kukidhi mahitaji ya chakula ya ndani ya nchi na kulisha wengine kibiashara.

6.3.2 Kuiongezea NFRA uwezo wa kununua mazao ya wakulima ili kuongeza hifadhi hadi kufikia tani 500,000

377. **Mheshimiwa Spika**, ili kuimarisha usalama wa chakula, Wizara kupitia NFRA itanunua na kuhifadhi tani 400,000 za nafaka. Kati ya hizo, mahindi ni tani 200,000 mpunga tani 200,000. Pia, Wizara itachimba visima virefu (boreholes) vitano (5) vya maji katika ghala za Mbogokomtonga, Kigugu, Mvumi, Msolwa Ujamaa na Njage katika Mkoa wa Morogoro kwa ajili ya kuwezesha uendeshaji.

6.3.3 Kuimarisha na kuanza matumizi ya mfumo wa *Agricultural Stock Dynamics Systems*

378. **Mheshimiwa Spika**, Wizara katika mwaka 2023/2024, itaimarisha na kuanza matumizi ya mfumo wa kidigitali (*Agricultural Stock Dynamics Systems*) kwa ajili ya kufuatilia kiasi cha mazao ya kilimo kilichohifadhiwa katika ghala hapa nchini.

Mfumo huo utasajili ghala za sekta ya umma, sekta binafsi, vyama vya ushirika na masoko kwa kuyapa namba maalumu ya utambulisho. Mfumo huu utawezesha shughuli za biashara ya kilimo na kuhakikisha upatikanaji wa takwimu sahihi za chakula kwa ajili ya usalama wa chakula nchini.

6.3.4 Mkutano wa Mifumo ya Chakula Afrika - 2023

379. **Mheshimiwa Spika**, Wizara katika mwaka 2023/2024, kwa kushirikiana na wadau wa Sekta ya Kilimo nchini, itaendelea na maandalizi na kushiriki Kilele cha Mkutano wa Mifumo ya Chakula Afrika 2023 (Africa Green Revolution Forum - Africa Food System Summit) utakaofanyika tarehe 05 hadi 08 Septemba, 2023 katika Ukumbi wa Kituo cha Kimataifa cha Mikutano cha Julius Nyerere Dar es Salaam.

380. Mkutano huo umelenga kuleta matokeo muhimu katika kuendeleza mifumo ya chakula na kilimo nchini na barani Afrika. Matokeo yanayotarajiwa ni pamoja na kuongezeka kwa uwekezaji katika Sekta ya Kilimo nchini, kukuza utalii, kuimarika kwa biashara ya mazao ya kilimo na teknolojia.

6.3.5 Kuhamasisha matumizi ya mazao yaliyoongezewa virutubishi ili kukabiliana na Matatizo ya Lishe nchini

381. **Mheshimiwa Spika**, Wizara itaendelea kutekeleza Mpango Kazi wa Lishe katika Kilimo (Nutrition Sensitive Agriculture Action Plan – NSAAP) ili kuchangia kupunguza matatizo ya lishe nchini ikiwemo udumavu, ukondefu na upungufu wa wekundu wa damu. Katika mwaka 2023/2024, Wizara itahamasisha wakulima kuzalisha mazao yaliyoongezwa virutubishi kibaolojia ili kukabiliana na changamoto ya lishe duni nchini. Aidha, TARI itawezesha maafisa ugani kuanzisha mashamba darasa 100 na mashamba ya mfano 28 na itatoa mafunzo kwa maafisa ugani 725 kuhusu uzalishaji wa maharage lishe na mahindi lishe yenye tija katika Mikoa ya Njombe, Rukwa, Kigoma na Songwe.

382. **Mheshimiwa Spika**, TARI itazalisha vipando 390,150 vya mbegu za awali za viazi lishe ambavyo vitazalisha vipando 8,000,000 kwa ajili ya kusambaza kwa wakulima; itatoa mafunzo kwa wakulima 2,000 katika mikoa ya Kanda ya Ziwa na maeneo mengine yanayozalisha viazi vitamu vyenye ubora na lishe zaidi. Pia, TARI itaanzisha na kutunza vizazi (germplasm) ya mazao/miti ya matunda yenye vitamin C kwa wingi ikiwemo miti jamii ya michungwa, nanasi na makakara (passion).

383. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kupitia mradi wa AGRI - Connect itajenga vyumba vya ubaridi (cold rooms) vinne (4) na vituo vitatu (3) vya kukusanyia

matunda na mboga, katika Mikoa ya Iringa, Njombe na Mbeya kwa lengo la kupunguza upotevu, kuboresha masoko na kuimarisha usalama wa chakula na lishe. Mradi pia utanzisha majiko lishe 100 kwa lengo la kuelimisha jamii kuhusu ulaji unaofaa kwa makundi mbalimbali ya jamii.

384. Vilevile, miradi ya bustani na ufugaji wa wanyama wadogo itanzishwa katika shule za msingi 100 kutoka Mikoa ya Njombe (40) Songwe (25) na Iringa (35) kwa lengo la kuhamasisha uzalishaji na matumizi ya mazao hayo mashuleni ili kuboresha lishe. Vilevile, kupitia mradi wa Beyond Cotton matenki matatu (3) ya kuvuna na kuhifadhi maji ya mvua kwa ajili ya kilimo cha umwagiliaji wa bustani za mboga na matunda ili kuongeza upatikanaji wa mazao hayo na kuboresha lishe miongoni mwa wakulima wa pamba.

6.4 Kuimarisha Upatikanaji wa Masoko, Mitaji na Mauzo ya Mazao nje ya Nchi (Strengthen access to market, agriculture financing and crop exports)

6.4.1 Kuimarisha Upatikanaji wa Masoko ya Mazao ya Kilimo Ndani na Nje ya Nchi

385. *Mheshimiwa Spika*, Wizara katika mwaka 2023/2024, itaendelea kuimarisha upatikanaji wa masoko ya mazao ya kilimo ndani na nje ya nchi kwa kujenga masoko ya kimkakati mipakani, ujenzi wa vituo vya masoko (market sheds), kuimarisha

Mamlaka ya Udhibiti wa Nafaka na Mazao Mchanganyiko na kuziwezesha CPB na NFRA kununua mazao ya wakulima.

i. **Ujenzi wa Masoko ya Kimkakati**

386. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2023/2024 Wizara itaendelea na ujenzi wa masoko matano (5) ya kimkakati yaliyokuwa chini ya mradi wa DASIP yaliyopo katika Halmashauri za Kahama MC (Busoka), Ngara (Kabanga), Kyerwa (Nkwenda na Murongo), na Tarime (Sirari). Ujenzi wa masoko hayo utawezesha kuendeleza biashara ya mazao ya mchele, muhogo (Busoka), ndizi na maharage (Nkwenda), ndizi na parachichi (Kabanga), ndizi na viazi mviringo (Murongo) na mchele na mahindi (Sirari) katika mipaka ya nchi za Uganda, Kenya, Rwanda na Burundi.

ii. **Ujenzi wa Vituo vya Masoko (Market sheds)**

387. **Mheshimiwa Spika**, Wizara katika mwaka 2023/2024 imepanga kujenga vituo vitatu (3) vya masoko ya kilimo (*market sheds*). Vituo hivyo vitawezesha wakulima kukusanya na kuuza mazao yao sehemu rasmi inayotambulika na mamlaka husika.

iii. **Kuimarisha Mamlaka ya Udhibiti wa Nafaka na Mazao Mchanganyiko, kuziwezesha CPB na NFRA Kununua mazao**

388. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2023/2024 Wizara itaendelea kuiwezesha Mamlaka ya Udhibiti wa Nafaka na Mazao Mchanganyiko (COPRA)

kwa lengo la kuimarisha usimamizi wa uhifadhi na biashara ya mazao ya nafaka na mazao mchanganyiko ili kukidhi vigezo vya soko. Vilevile, Wizara itaiwezesha CPB kununua tani 115,000 za mazao ya mahindi, mpunga, ngano, maharage, alizeti na mtama mweupe na NFRA kununua na kuhifadhi mahindi tani 92,500, mpunga tani 6,500 na mtama tani 1,000.

6.4.2 Kuimarisha uongezaji thamani na uhifadhi pamoja na kuiwezesha Sekta binafsi kwa kujengea miundombinu ya masoko

389. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2023/2024, Wizara itaendelea kuimarisha uongezaji wa thamani ya mazao ya kilimo ili kuongeza mauzo ya mazao ndani na nje ya nchi. Wizara imepanga kutekeleza lengo hilo kwa kujenga Vituo Jumuishi (Common use facilities), kiwanda cha kusindika zabibu, kituo mahiri cha usimamizi wa mazao baada ya kuvuna na kuiwezesha Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko kusindika mazao.

i. Ujenzi wa Vituo Jumuishi

390. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2023/2024, Wizara itaendelea na ujenzi wa Vituo Jumuishi (common use facilities) vitatu (3) vya kukusanya, kuchambua, kupanga madaraja, kufungasha na kusafirisha mazao ya bustani katika Mikoa ya Iringa, Kilimanjaro na Dar es Salaam. Ujenzi wa vituo hivyo, utawezesha kupunguza upotevu wa mazao ya bustani, kuongeza

ubora na mauzo ya mazao hayo ndani na nje ya nchi. Aidha, vituo hivyo vitaendeshwa na Sekta binafsi.

ii. **Ujenzi wa Kiwanda cha Kusindika Zabibu Ghafi**

391. **Mheshimiwa Spika**, ili kuongeza thamani ya zao la zabibu, kupunguza upotevu na kuwaongezea wakulima soko la zabibu, Wizara itawezesha ujenzi wa kiwanda na kusimika mitambo ya kusindika zabibu ghafi katika Halmashauri ya Jiji la Dodoma. Kiwanda hicho kitakuwa na uwezo wa kupokea na kusindika zabibu tani 200 kwa mwaka ambazo zitazalisha mchuzi wa zabibu lita 150,000.

392. **Mheshimiwa Spika**, ili kujenga Sekta binafsi imara na masoko ya uhakika, ni wajibu wa Serikali kuisaidia na kuiwezesha sekta yake ya ndani. Katika kulitekeleza hilo, Wizara katika mwaka wa fedha 2023/2024 itaendelea na kukamilisha kiwanda cha kuchakata zabibu kilichopo Chinangali na kununua matenki ya kuhifadhi mchuzi wa zabibu. Kiwanda hiki kitaendeshwa na Sekta binafsi.

iii. **Ujenzi wa Kiwanda cha Kubangua Korosho**

393. Katika hatua ya awali Bodi ya Korosho Tanzania itaiwezesha Sekta binafsi kiasi cha Shilingi Bilioni 10 kwa ajili ya kuanza ujenzi wa kiwanda cha kubangua korosho. Pia, Bodi itawezesha ukusanyaji wa korosho sehemu moja ili kurahisisha upatikanaji wa malighafi hizo kwa ajili ya wabanguaji wa ndani. Vilevile, Bodi tayari imepeleka wataalam wa ugani

(subject matter specialists) watano (5) wa zao la korosho katika Wilaya ya Manyoni ambao wamepewa pikipiki kwa ajili ya kurahisha utaoji wa huduma za ugani.

394. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2023/2024 Bodi itajenga ghala lenye uwezo wa kuhifadhi tani 3,000 za korosho katika Wilaya ya Manyoni na kukamilisha ujenzi wa ofisi za Bodi na ofisi za wasimamizi wawili katika mashamba ya pamoja ya korosho yaliyopo katika Wilaya hiyo.

395. Katika hatua nyingine, Wizara imejiwekea program ya miaka mitatu ya kuhakikisha inaipatia mtaji Kampuni ya Kahawa ya TANICA ambapo mpango uliopo ni kubadilisha *business model* kwa kuunda mfumo ambao ni wa kimkakati na ushindani. Wizara kwa kushirikiana na wadau wa maendeleo na Sekta binafsi itaanzisha Kituo Jumuishi cha Huduma za Biashara (Dar es Salaam Multi-Commodities Centre - DMCC) ili kuboresha uuzaji wa mazao ya kilimo kwa kujenga miundombinu ya kuhifadhi na usafirishaji wa mazao.

iv. **Ujenzi wa Kituo Mahiri Cha Usimamizi wa Mazao**

396. **Mheshimiwa Spika**, Wizara katika mwaka 2023/2024 kupitia mradi wa TANIPAC itakamilisha ujenzi wa Kituo Mahiri cha Usimamizi wa Mazao Baada ya Kuvuna (Mtanana – Kongwa) na Maabara Kuu ya Kilimo Jijini Dodoma. Ujenzi wa kituo na maabara hiyo utasaidia kupunguza upotevu wa mazao

baada ya kuvuna pamoja na kupima kiwango cha sumukuvu kwenye mazao ya mahindi na karanga ili kulinda afya ya walaji.

v. **Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko**

397. **Mheshimiwa Spika**, Wizara itaendelea kuchukua hatua mbalimbali kuboresha mfumo wa utendaji kazi wa Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko. Katika mwaka 2023/2024, Bodi itaachana na utaratibu wa kufungua maduka ya rejareja na badala yake itajiendesha kibiashara kwa kutumia mawakala na wasambazaji wakubwa wa bidhaa.

398. Katika mwaka 2023/2024, CPB itasindika mahindi tani 40,500 zitakazozalisha unga wa mahindi tani 30,250 na pumba za mahindi tani 10,250; itakamua alizeti tani 5,000 na kuzalisha mafuta ya alizeti lita 1,400,000 na mashudu ya alizeti tani 3,500; itakoboa mpunga tani 20,000 zitakazozalisha mchele tani 13,000 na pumba za mpunga tani 6,000; itasindika ngano tani 15,000 zitakazozalisha unga wa ngano tani 11,250 na pumba za ngano tani 3,750; na itachakata korosho tani 115 kwa ajili ya kuzalisha jibini (cashewnut butter).

6.4.3 Kuongeza Mauzo ya Mazao ya Kilimo Nje ya Nchi

399. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imepanga kuongeza mauzo ya mazao nje ya nchi kutoka Dola za Marekani Bilioni 1.2 hadi Dola za Marekani Bilioni 5

ifikapo mwaka 2030. Katika mwaka 2023/2024, Wizara kupitia Taasisi, Bodi na Sekta binafsi itaongeza mauzo ya mazao mbalimbali kwa asilimia tano (5) kufikia Dola za Marekani Bilioni 1.457. Mpango huu utawezesha kuongezeka mauzo baadhi ya mazao asilia ya biashara kama ifuatavyo: - pamba kutoka Dola za Marekani Milioni 227.1 hadi Dola za Marekani Milioni 238.46 na tumbaku kutoka Dola za Marekani Milioni 355 hadi Dola za Marekani Milioni 372.75.

6.4.4 Upatikanaji wa Mitaji (Agricultural Finance)

400. **Mheshimiwa Spika**, Wizara katika mwaka 2023/2024, itaendelea kushirikiana na taasisi za fedha katika kuimarisha utoaji wa mikopo yenye riba nafuu kwenye Sekta ya Kilimo. Wizara kupitia Mfuko wa Pembejeo za Kilimo (AGITF) itatoa mikopo yenye thamani ya Shilingi milioni 800 kwa ajili ya kuwezesha vijana kupata mitaji kupitia programu ya BBT kwa riba isiyozidi asilimia 4.5.

401. Vilevile, Serikali baada ya kukamilisha uanzishwaji wa Mfuko wa Maendeleo ya Kilimo itaendelea na ukusanyaji wa mapato ya mfuko kwa ajili ya kuendeleza kilimo ikiwemo kinga ya bei (stabilization fund), pembejeo za kilimo (input support), miundombinu ya uhifadhi, utafiti na uongezaji wa thamani. Aidha, Wizara itaingia makubaliano na Mamlaka ya Udhhibiti wa Bima (Tanzania Insurance Regulatory Authority-TIRA) ili kuandaa skimu mahususi kwa ajili ya utekelezaji wa bima ya mazao.

402. **Mheshimiwa Spika**, Benki ya Maendeleo ya Kilimo Tanzania (TADB) itaongeza idadi ya taasisi za fedha zinazotumia mfuko wa dhamana kutoka taasisi 15 hadi 21 ili kurahisisha utoaji wa mikopo; itawezesha miradi mipya 25 ya uchakataji, sita (6) ya ghala, miwili (2) ya vyumba vya ubaridi, minne (4) ya miundombinu ya umwagiliaji, mitatu (3) ya Mashamba Makubwa ya Pamoja, ununuzi wa matrekta 42 pamoja na *combine harvester* 10.

403. **Mheshimiwa Spika**, TADB itatoa mikopo ya pembejeo kwenye miradi 20 ya kilimo, itawajengea uwezo wakulima wadogo 1,400 kwenye kanda sita (6) kuhusu elimu ya fedha; itazindua huduma maalum ya mikopo kwa wanawake na vijana; itavijengea uwezo vikundi vinane (8) vya wanawake na vijana na itaanzisha kampeni ya kuwashawishi vijana kushiriki katika kilimo. Vilevile, TADB itaendelea na utoaji wa mikopo katika mnyororo wa thamani wa kilimo ikiwa ni pamoja na kushiriki katika utekelezaji wa Programu ya “*Building a Better Tomorrow*” - BBT inayolenga kuvutia vijana kushiriki katika uzalishaji na biashara ya mazao ya kilimo. Kadhalika, Wizara itaendelea kuandika maandiko ya Miradi mbalimbali ya kilimo kwa ajili ya kuwezesha upatikanaji wa mitaji ya kilimo.

6.4.5 Kuziwezesha maabara za Serikali na sekta binafsi ziweze kufikia viwango vya ubora vinavyokidhi soko la kimataifa

404. **Mheshimiwa Spika**, Wizara katika mwaka 2023/2024 kupitia TPHPA itanza kuboresha miundombinu ya maabara za afya ya mimea za Kurasini, Kibaha, Tengeru na TPHPA makao makuu ili ziweze kupata ithibati na kuwezesha kutoa vyeti vya ubora vinavyokubalika kimataifa. Hatua hiyo itaboresha upatikanaji wa huduma hapa nchini na kupunguza gharama kwa wafanyabiashara wa mazao ya kilimo. Vilevile, itawezesha kufungua masoko ya mazao ya kilimo katika nchi mbalimbali ikiwemo soko la tangawizi nchini Marekani na China na soko la pilipili na parachichi nchini China pamoja na soko la ndizi (plantain) nchini Afrika Kusini. Aidha, Wizara kupitia TPHPA itaendelea kuweka mazingira wezeshi kwa Sekta binafsi ikiwemo kukamilisha maabara hizo kutoa vyeti vya ubora.

6.5 Kuimarisha Maendeleo ya Ushirika (Strengthening Cooperative Development)

6.5.1 Kuimarisha Usimamizi na Udhibiti wa Vyama vya Ushirika

405. **Mheshimiwa Spika**, Tume ya Maendeleo ya Ushirika itaendelea kuratibu uanzishwaji wa Benki ya Taifa ya Ushirika kwa kuhamasisha ununuaji wa hisa. Lengo ni kupata mtaji wa Shilingi Bilioni 15 ili benki hiyo isajiliwe rasmi kama Benki ya Taifa ya Ushirika ifikapo Juni 2024. Aidha, Tume itaendelea kuratibu uanzishwaji wa Mfuko wa Bima ya Akiba na Amana za wanachama wa SACCOS utakaotumika kama kinga ya akiba na amana za wanachama iwapo SACCOS zao zitashindwa kutekeleza majukumu yake kwa mujibu

wa Sheria ya Huduma Ndogo za Fedha ya Mwaka 2018 na Kanuni zake za mwaka 2019.

406. **Mheshimiwa Spika**, Tume kwa kushirikiana na Bodi ya Usimamizi wa Leseni za Ghala (Warehouse Receipt Regulatory Board - WRRB), Soko la Bidhaa (Tanzania Mercantile Exchange - TMX), Sekretarieti za Mikoa, Halmashauri za Wilaya, Miji na Majiji itaweka mifumo rasmi na jumuishi wa biashara na masoko kwa mazao mchanganyiko ambayo hayana bodi za usimamizi. Mazao hayo ni ufuta, alizeti, vitunguu, iliki, viungo, soya, choroko, dengu, karanga, maharage na asali. Kwa mazao ambayo yanatumia mifumo rasmi ya biashara, Tume itaendelea kuvihamasisha vyama kutumia mizani ya kigitali kwa lengo la kuwanufaisha wakulima.

407. **Mheshimiwa Spika**, Tume itaendelea kusimamia na kudhibiti Vyama vya Ushirika kwa kukagua vyama 7,300 na kutekeleza mpango wa kuwajengea uwezo Maafisa Ushirika, viongozi na watendaji wa Vyama vya Ushirika. Aidha, Tume itaendelea kusambaza na kusimamia matumizi ya Mfumo wa Usimamizi wa kielektroniki wa Vyama vya Ushirika (MUVU) ili kurahisisha usimamizi na uendeshaji wa Vyama vya Ushirika kwa kuongeza ufanisi, uwazi na kuboresha utendaji. Kupitia mfumo huo, wakulima na wana ushirika watapata taarifa za uwekezaji, uzalishaji na masoko, malipo, upatikanaji wa pembejeo, mikopo na marejesho kwa njia ya mtandao.

408. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2023/2024 Wizara itaendelea kuiwezesha COASCO kutekeleza majukumu yake ili kupunguza utegemezi wa tozo za ukaguzi kutoka kwenye Vyama vya Ushirika. Mpango huu unalenga kuongeza uwazi na uwajibikaji katika shughuli za ukaguzi wa Vyama vya Ushirika ambapo Serikali itagharamia kwa asilimia 100. Kadhalika, COASCO itakagua Vyama vya Ushirika 5,000 na kukarabati ofisi zake katika mikoa ya Dodoma, Iringa, Shinyanga, Dar es Salaam na kujenga ofisi ya Songea.

6.5.2 Kuwezesha Vyama vya Ushirika kujiendesha Kibiashara

409. **Mheshimiwa Spika**, Tume imepanga kuhamasisha Vyama vya Ushirika kujiendesha kibiashara yenye kuaminika na shindani. Katika mwaka 2023/2024 Tume itahamasisha Vyama vya Ushirika kuongeza thamani ya mazao kwa kuratibu uanzishwaji wa viwanda ikiwemo kiwanda cha kubangua korosho cha TANECU Ltd na Kiwanda cha vifungashio kinachojengwa na SONAMCU Ltd. Aidha, Tume itaendelea kuratibu ufufuaji wa vinu vya kuchakata pamba vya Sola (Simiyu), Mugango na Buyagu (Mara) na Manawa (Mwanza). Vilevile, itaimarisha uwekezaji wa mali za ushirika katika uzalishaji kwa kuvijengea uwezo Vyama vya Ushirika ili viwekeze kwa tija na hivyo kuongeza idadi na ubora wa mali hizo. Tume pia itafuatilia na kutambua mali za Vyama vya Ushirika ambazo zimechukuliwa na kutumika nje ya utaratibu ili zirathimishwe na kutumika kwa manufaa ya wanachama wote.

410. **Mheshimiwa Spika**, Tume itaendelea kuhamasisha watu 20,000 (wanawake, vijana na watu wenye ulemavu) kuanzisha au kujiunga na vyama vya Ushirika kwenye Sekta mbalimbali ikiwemo kilimo, mifugo, uvuvi, madini, usafirishaji na uchukuzi pamoja na ushirika wa fedha ili kuhakikisha wananufaika na mfumo wa ushirika. Aidha, Tume kwa kushirikiana na wadau mbalimbali itavijengea uwezo Vyama vya Ushirika kujitafutia pembejeo, masoko na kuvijengea miundombinu ya kuhifadhi mazao vyama vipya 121 vya mazao ya bustani katika Mikoa ya Mbeya, Manyara, Iringa, Kilimanjaro, Songwe, Njombe, Arusha na Katavi. Kadhalika, COASCO itakarabati Ofisi za Shirika la Ukaguzi wa Vyama Ushirika (COASCO) katika mikoa ya Dodoma, Iringa, Shinyanga na Dar es Salaam; na kujenga Ofisi katika Mkoa wa Ruvuma.

6.5.3 Kuimarisha na kupitia upya Mifumo ya Upatikanaji wa Viongozi wa Vyama vya Ushirika

411. **Mheshimiwa Spika**, Tume itaendelea kuimarisha usimamizi wa rasilimali watu katika Vyama vya Ushirika ikiwa ni pamoja na kupitia upya sifa za watendaji katika Vyama vya Ushirika na kuratibu ajira zote katika vyama. Aidha, Tume itaanzisha mfumo wa kieletroniki wa ajira katika Vyama vya Ushirika ili kuongeza uwazi katika upatikanaji wa ajira za Vyama vya Ushirika nchini.

6.5.4 Kuendelea Kupitia upya Sheria ya Vyama vya Ushirika Na.6 ya Mwaka 2013

412. **Mheshimiwa Spika**, Tume itaendelea kupitia na kuboresha Sheria ya Vyama vya Ushirika Na. 6 ya Mwaka 2013 ili iweze kuendana na wakati. Lengo ni kuongeza uwajibikaji wa Vyama vya ushirika nchini.

MAENEO MENGINE MUHIMU YATAKAYOTEKELEZWA NA WIZARA

i. Kupitia Sheria za Kilimo

413. **Mheshimiwa Spika**, Wizara katika mwaka 2023/2024, itakamilisha tathmini ya mfumo wa kisheria uliopo kwenye Sekta ya kilimo kwa ajili ya kutungwa kwa Sheria ya Kilimo. Baadhi ya maeneo muhimu yatakozizingatiwa katika Sheria hiyo ni pamoja na kulinda ardhi ya kilimo, matumizi ya zana za kilimo, kilimo cha mkataba na uratibu wa ushiriki wa Kampuni na Asasi zisizo za Serikali katika Sekta ya kilimo.

414. **Mheshimiwa Spika**, katika hatua nyingine, Wizara itakamilisha mapitio ya Sheria ya Taifa ya Umwagiliaji Na. 5 ya Mwaka 2013 na Sheria nyingine pamoja na miongozo ya utoaji wa huduma za ugani iliyopo kwa ajili ya kutungwa kwa Sheria Mpya ya Umwagiliaji na Huduma za Ugani. Baadhi ya maeneo yatakozizingatiwa katika Sheria hiyo ni pamoja na uratibu, uendelezaji na usimamizi wa kilimo cha umwagiliaji, uwezesaji na usimamizi wa sekta binafsi

katika masuala ya umwagiliaji, usimamizi wa maafisa ugani ili kufikia malengo mapana yaliyowekwa na Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.

“Hatua ya kuwa na Sheria itakayosimamia maafisa ugani inatokana na ukweli kuwa hakuna jenerali ambaye anaweza kuendesha vita bila kuwasimamia askari wake waliopo mstari wa mbele na hawa ni maafisa ugani wa shughuli za kilimo”

ii. Urasimishaji wa Shughuli za Kilimo

415. ***Mheshimiwa Spika***, mbele ya Bunge lako tukufu ninaomba niseme wazi kuwa hakuna Serikali isiyoweka jitihada za kurasimisha sekta ya kilimo. Sekta ya kilimo hapa nchini inaonekana kama sekta isiyo rasmi kutokana na kukosekana kwa mifumo ya kisheria hususan katika usimamizi wa biashara za mazao ya kilimo na kutofautiana kwa mifumo ya ukusanyaji wa takwimu za kilimo iliyopo Serikalini. Hali hiyo, inasababisha kuwepo kwa misimu ya kilimo yenye sura tofauti kila mwaka, matukio ya watu kulalamika kutapeliwa na kampuni mbalimbali zilizoingia makubaliano ya kilimo na mauzo ya mazao pasipo kushirikisha Wizara ya Kilimo.

416. Aidha, nchi yetu inauza mazao mengi ya kilimo nje ya nchi lakini imedhihirika kuwa kuna baadhi ya wafanyabiashara wanauza mazao hayo pasipo kuwa na ushahidi wa kiasi cha fedha kilichopatikana na kuonekana kwa miamala ya malipo

katika akaunti za benki za kampuni au wafanyabiashara husika. Hivyo ni lazima tuimarisha urasimishaji wa Sekta ya Kilimo kwa kuweka utaratibu wa kisheria utakao simamia shughuli zote za Sekta ya Kilimo.

417. **Mheshimiwa Spika**, Wizara itafanya tathmini ya mahitaji ya taasisi za Wizara ya Kilimo ili kuziunganisha itakapohitajika. Katika mchakato huo, Wizara pia itaainisha taasisi zinazojishughulisha kibiashara na taasisi wezeshi katika masuala ya biashara za kilimo, utafiti, uendelezaji na usimamizi wa tasnia husika na kuwasilisha mapendekezo yatakayoainisha taasisi zitakazoendelea kuwa chini ya Ofisi ya Msajili wa Hazina na zitakazokuwa chini ya usimamizi wa Wizara ya Kilimo.

418. Miongoni mwa taasisi wezeshi katika masuala ya utafiti, uwezeshaji wa biashara ya mazao ya kilimo na uendelezaji wa mazao ni Mamlaka ya Afya ya Mimea na Viuatilifu (TPHPA), Taasisi ya Uthibiti wa Ubora wa Mbegu Tanzania (TOSCI), Mamlaka ya Udhubiti wa Ubora wa Mbolea Tanzania (TFRA), Bodi za Mazao na Taasisi ya Utafiti wa Kilimo Tanzania (TARI). Taasisi hizo ni wezeshi katika masuala hayo ili kukidhi matakwa ya viwango vya kimataifa kama vile mkataba wa kimataifa wa masuala ya afya ya mimea (International Plant Protection Convention) na Skimu za Uthibitishaji wa Ubora wa Mbegu za OECD (Organization for Economic Cooperation Development Seed Schemes). Aidha, taasisi zinazofanya biashara ni Kampuni ya Mbolea Tanzania (TFC), Wakala wa Mbegu za Kilimo (ASA) na Bodi ya Nafaka na Mazao

Mchanganyiko (CPB) ambazo zinaweza kuendelea kuwa chini ya usimamizi wa Ofisi ya Msajili wa Hazina.

419. **Mheshimiwa Spika**, Wizara katika mwaka 2023/2024, itaimarisha usajili wa wadau wa kilimo ikiwa ni pamoja na wafanyabiashara wa mazao ya kilimo na watoa huduma nyingine katika shughuli za kilimo ikiwa ni pamoja na huduma za ugani, bima ya mazao na pembejeo za kilimo. Wizara inawaelekeza wadau wote kuendelea kujisajili katika mifumo iliyopo ikiwa ni pamoja na mfumo wa usajili wa wakulima utakaonesha ukubwa wa mashamba yao, mazao wanayolima, pembejeo wanazotumia na taarifa nyingine muhimu.

“Ninaomba nitoe rai kuwa mdau wa kilimo atakayekiuka mifumo ya kisheria itakayowekwa na ambaye atakayekuwa hajajisajili kwa ajili ya kutoa huduma yoyote ile kwenye sekta ya kilimo hatafanya shughuli hiyo hadi hapo atakapotambuliwa kwenye mfumo rasmi”

iii. Kuimarisha Uratibu na Ufuatiliaji wa Utekelezaji wa Miradi, Mipango na Programu za Wizara

420. **Mheshimiwa Spika**, Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania katika Mkutano wa Kujadili Mpango wa Kilimo na Chakula (Country Compact) uliofanyika tarehe 25-27 Januari, 2023 Jijini Dakar, nchini Senegal imeridhia Azimio la kuundwa kwa Baraza la kumshauri Mhe. Rais wa Jamhuri ya

Muungano wa Tanzania kuhusu uendelezaji wa Sekta ya Kilimo (Presidential Food and Agriculture Delivery Council).

421. **Mheshimiwa Spika**, kupitia Bunge lako Tukufu ninapenda kutumia nafasi hii kumpongeza Mheshimiwa Rais kwa kuwa nchi yetu ni ya kwanza kutekeleza azimio hilo kwa kuunda baraza. Baraza hilo linaongozwa na Mh. Mizengo Kayanza Peter Pinda, Waziri Mkuu mstaafu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ambaye ni mtoto wa mkulima na Makamu Mwenyekiti wa Baraza hilo Mhe. Hailemariam Dessalegn Waziri Mkuu mstaafu wa Ethiopia.

422. **Mheshimiwa Spika**, kutokana na Azimio hilo, Wizara ya Kilimo katika mwaka 2023/2024 itaunda timu ya Ufuatiliaji wa Matokeo ya Utekelezaji wa Shughuli za Wizara (Agriculture Delivery Unit - ADU). Lengo ni kuongeza ufanisi na uwajibikaji miongoni mwa watendaji katika kutekeleza Mikakati, Mipango na Programu za Wizara ili kufikia malengo yaliyoainishwa katika Agenda 10/30. Timu hiyo itaundwa na wataalam kutoka Sekta ya Umma na Sekta Binafsi. Majukumu ya timu hiyo ni kuratibu na kufuatilia utekelezaji wa shughuli za uendelezaji wa Sekta ya Kilimo.

iv. Kuongeza Matumizi ya Teknologia na Mbinu za Kilimo Kinachohimili Mabadiliko ya Tabianchi

423. **Mheshimiwa Spika**, Wizara katika mwaka 2023/2024, itahuisha Mpango wa Kuhimili Mabadiliko ya Tabianchi katika Sekta ya Kilimo na

Mpango Kazi wa kutekeleza Mkakati wa Kitaifa wa Mazingira katika Sekta ya Kilimo. Lengo ni kujumuisha changamoto mpya za kimazingira na kuweka dira ya kuendelea kutatua changamoto zilizopo katika Sekta ya Kilimo.

424. **Mheshimiwa Spika**, Wizara itatathmini changamoto za kimazingira katika Sekta ya Kilimo kwa Halmashauri 20 ambazo zimeathirika kimazingira ili kuziwezesha Halmashauri hizo kuandaa mipango ya kijamii ya kukabiliana na athari za kimazingira. Wizara itaainisha athari za mazingira kwenye shughuli za kilimo katika taasisi 30 zilizo chini ya Wizara na kuandaa Mipango ya Usimamizi wa Mazingira wa taasisi hizo.

425. Pia, Wizara itasimamia utayarishaji na utekelezaji wa Tathmini ya Athari za Mazingira na Jamii katika mashamba makubwa ya pamoja matatu (3) yakayotumika katika programu ya BBT na kufanya ufuatiliaji wa utekelezaji wa mipango ya mazingira na kutoa mafunzo ya matumizi salama ya viuatilifu katika Mashamba Makubwa ya Pamoja matano (5).

v. Jinsia

426. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2023/2024 Wizara imepanga kukamilisha Mwongozo wa Ujumuishwaji wa Masuala ya Jinsia katika Sekta ya Kilimo na kusambaza kwa wadau; kuwajengea uwezo watumishi wa Wizara katika ngazi ya viongozi na wataalam kwa kuwapatia mafunzo kuhusu masuala ya kijinsia; na kufanya uchambuzi wa masuala ya jinsia katika Sekta ya Kilimo (Gender Gap Analysis in Agriculture Sector).

427. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kupitia mradi wa TANIPAC itaandaa mwongozo utakaowezesha kuandaa miradi itakayozingatia masuala ya jinsia katika udhibiti wa sumukuvu kwa lengo la kuleta ufanisi na udhibiti endelevu.

vi. VVU na UKIMWI

428. **Mheshimiwa Spika**, Wizara katika mwaka 2023/2024, itaendelea kutoa huduma ya lishe na dawa kwa watumishi wanaoishi na VVU na UKIMWI. Aidha, Wizara kwa kushirikiana na Wizara yenye dhamana ya Afya na wadau wengine itaendelea kutoa elimu ya VVU, UKIMWI na magonjwa sugu yasiyoambukiza na kuweka vifaa kinga (kondomu) katika majengo yote ya Wizara pamoja na Taasisi zake ili kupunguza maambukizi mapya kwa watumishi.

429. **Mheshimiwa Spika**, utekelezaji wa Mpango wa Bajeti wa Mwaka 2023/2024 umejikita katika maeneo matano (5) ya kipaumbele na mikakati ya utekelezaji 26 ambapo matokeo yafuatayo yanatarajiwa:-

- i. Kuongeza eneo la umwagiliaji kutoka hekta 727,280.6 mwaka 2021/2022 hadi hekta 1,078,471.06 mwaka 2024/2025 kwa miradi inayoendelea kutekelezwa;
- ii. Kuongeza uzalishaji wa mbegu bora kutoka tani 44,344 mwaka 2022/2023 tani 127,650 mwaka 2023/2024;
- iii. Kuongeza thamani ya mauzo ya mazao nje ya nchi kutoka Dola za Marekani Bilioni 1.388

mwaka 2023 hadi hadi Dola za Marekani Bilioni 1.457 mwaka 2023/2024;

- iv. Kuongeza uzalishaji wa mazao ya chakula kutoka tani milioni 17.14 mwaka 2022 hadi tani milioni 18.7 mwaka 2023;
- v. Kuendelea kutoa ruzuku ya mbolea;
- vi. Kuwezesha Vyama vya Ushirika kujiendesha kibiashara; na
- vii. Kutengeneza ajira takribani 3,000,000 ifikapo mwaka 2030.

430. **Mheshimiwa Spika**, ni muhimu kutambua wazi kuwa mkulima mdogo hataweza kupima afya ya udongo, kuzalisha mbegu bora na kujenga miundombinu ya umwagiliaji. Hivyo, tusipowekeza kwenye kilimo kama tunavyowekeza katika ujenzi wa miundombinu ya barabara, SGR, Bwawa la Mwl. Nyerere na ununuzi wa ndege tusitarajie miujiza.

431. **Mheshimiwa Spika**, hatuna budi kuwekeza kwenye ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji, ghala, uzalishaji wa mbegu bora na kuongeza thamani. Aidha, Wizara imelenga kuwekeza Jumla ya Shilingi Trilioni 8.5 kwenye Sekta ya Kilimo katika kipindi cha miaka kumi ijayo ili kuhakikisha mkulima wa nchi hii anapata huduma stahiki za kilimo.

Hitimisho na Shukrani

432. **Mheshimiwa Spika**, nirejee tena kuwashukuru wakulima wa nchi hii kwa kazi kubwa za uzalishaji wanazofanya kwa ajili ya kujiletea maendeleo yao binafsi na Taifa kwa ujumla. Ni wazi kuwa mafanikio ya kilimo yanatokana na juhudi za wakulima na ushirikiano wanaopata kwenye Serikali yao. Ninawaahidi nitaendelea kuboresha mazingira ya shughuli zao hususan uwekezaji katika miundombinu ya umwagiliaji na uhifadhi, upatikanaji wa pembejeo za kilimo na masoko ya uhakika.

433. **Mheshimiwa Spika**, nitumie fursa hii kuwashukuru Wadau wa Maendeleo, Washirika wa Kibiashara, Sekta Binafsi, Taasisi za Fedha na Benki za Tanzania kwa ushirikiano wao, ninawaahidi nitaendelea kushirikiana na nanyi.

434. **Mheshimiwa Spika**, kwa kipekee niyashukuru Mashirika ya Kimataifa na Mashirika Yasiyo ya Kiserikali ambayo yameshirikiana na Wizara katika uendelezaji wa Sekta ya Kilimo. Ninaomba kutaja baadhi ya Nchi na Mashirika ya Kimataifa kama ifuatavyo: Washirika wa Kibiashara na Maendeleo wakiwemo Serikali za Indonesia, Korea ya Kusini, India, Misri, Kuwait, Ubelgiji, Ujerumani, Finland, Norway, Vietnam, Israel, Japan, Marekani, Uingereza, Ireland, Malaysia, China, , Brazil, Uholanzi, Canada, Poland na Umoja wa Falme za Kiarabu.

435. **Mheshimiwa Spika**, pia ninayashukuru Mashirika na Taasisi za Kimataifa zifuatazo: UNDP, IFAD, AGRA, WFP, FAO, USAID, , GIZ, Benki ya

Dunia, Benki ya Maendeleo ya Afrika, IMF, AU, DFID, JICA, EU, ENABEL, UNICEF, CIMMYT, ICRISAT, ASARECA, KOICA, ICRAF, IITA, IRRI, ILRI na CABI. Nyingine ni EAC, SADC, SAGCOT, ACT, TPSF, AVRDC, KILIMO TRUST, CIP, CIAT/PABRA, UNEP, WARDA, Shirika la Kudhibiti Nzige wa Jangwani (DLCO-EA), Shirika la Kudhibiti Nzige Wekundu (IRLCO-CSA) na HELVETAS. Wadau wengine ni, Bill and Melinda Gates Foundation, TAHA, Gatsby Trust, Rockefeller Foundation, Clinton Foundation, Aga Khan Foundation, na Asasi zisizo za kiserikali nyingi ambazo hatuwezi kuzitaja zote hapa.

436. **Mheshimiwa Spika**, shughuli za kilimo hapa nchini ni muhimu kwa maisha na ustawi wa watu na uchumi wetu. Kimsingi, kilimo ni nyenzo muhimu katika mapambano dhidi ya umaskini wa kipato na umaskini wa chakula. Kilimo kinapanua fursa za ajira kwa kushirikisha wananchi wengi katika mnyororo wa thamani wa mazao ya kilimo na hususan biashara ya mazao ya kilimo ndani ya nchi na kimataifa. Kwa msingi huo, mageuzi tarajiwa kuelekea uchumi wa viwanda, kipato cha kati na kujitajirisha yatategemea jitihada zetu tulizoziweka kwenye kilimo.

437. **Mheshimiwa Spika**, Hata hivyo, mchango wa sekta hii katika ukuaji wa uchumi na ustawi wa jamii hausadifu fursa kubwa tuliyonayo kama nchi. Kwa kiasi kikubwa hali hii inachangiwa na mambo ambayo yapo ndani ya uwezo wetu, hususan kuwa na fikra kwamba mkulima wa nchi hii atajiendesha mwenyewe bila msaada wa Serikali.

438. **Mheshimiwa Spika**, tumedhamiria kuondokana na fikra hizi zinazotawala kwenye akili zetu kwa kufanya mageuzi makubwa katika uendeshaji wa shughuli za kilimo. Kwanza tumeamua kuweka msukumo katika mabadiliko ya fikra na mazingira ya kibiashara kwa sekta ya kilimo kwa lengo la kubadili mtazamo wa uendeshaji kilimo kama shughuli ya kujikimu na badala yake iendeshwe kibiashara kwa faida ya nchi na wakulima wetu. Kazi hii ya kurebrand sekta ya kilimo imeshaanza na matokeo yameonekana wakati wa kuwatafuata vijana wa BBT ambapo zaidi ya vijana 20,000 waliomba fursa hiyo na kwa kuanzia vijana 812 wamechaguliwa katika awamu ya kwanza.

439. **Mheshimiwa Spika**, dhamira hii ya Serikali ni endelevu na ya kweli. Ninamshukuru sana Mheshimiwa Rais kwa kuanza utekelezaji wa hatua hii ya mageuzi kwa ari na mifano ya dhati ambapo ameongoza ujumbe wa Tanzania katika mikutano lukuki ya kilimo kikanda na kimataifa na kufanya uzinduzi wa shughuli kadhaa za kilimo ikiwemo Mpango wa Mashamba Makubwa unaotekelezwa chini ya Programu ya BBT. Mheshimiwa Rais amekuwa akitoa maelekezo ya kuondoa kero na vikwazo visivyostahili walivyowekewa wakulima kwa miaka mingi kwani kuna dhana kuwa mazao ya mkulima ni mali ya umma naomba niseme hapa mazao ya mkulima ni mali yao na watauza wanapotaka.

440. **Mheshimiwa Spika**, kwa maelekezo hayo mimi sioni sababu za kusita kuchukua hatua na kutekeleza maelekezo yote ya Mhe. Rais. Tutaweka

mfumo mpya wa usimamizi wa kilimo kwa lengo la kuweka mazingira wezeshi kwa uendeshaji kilimo kibiashara na kuwezesha wakulima kuwa na sauti katika uendeshaji na biashara ya mazao yao.

441. **Mheshimiwa Spika**, katika Taifa lolote duniani usalama wa kwanza wa nchi ni kujitosheleza kwa chakula, hakuna maendeleo ya kweli kama hakuna chakula, lakini hakuna chakula kama hakuna wakulima. Mimi na Wizara ninayoiongoza nitaendelea kulinda maslahi ya wakulima na wadau wa sekta ya kilimo. Hivyo, ninawaomba kwa heshima na taadhima waheshimiwa Wabunge muiunge mkono Serikali katika mageuzi haya ya muda mrefu

7.0 MAOMBI YA FEDHA MWAKA 2023/2024 FUNGU 43, 24 na 05

7.1 Makusanyo ya Maduhuli

442. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2023/2024, Wizara inatarajia kukusanya Shilingi **16,677,254,000** kupitia Fungu 43 na 05 kutokana na ukaguzi wa mazao, ada ya huduma za umwagiliaji na uuzaji wa nyaraka za zabuni.

7.2 Fedha kwa Mafungu yote (43, 24 na 05)

443. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2023/2024, Wizara ya Kilimo inaliomba Bunge lako Tukufu liidhinishhe jumla ya Shilingi **970,785,619,000** kupitia Fungu 43, Fungu 05 na Fungu 24.

444. **Mheshimiwa Spika**, Bajeti ya Wizara ya Kilimo imeendelea kuongezeka kwa mafungu yote matatu ambapo katika mwaka 2023/2024, bajeti imeongezeka kutoka Shilingi **751,123,280,000** hadi Shilingi **970,785,619,000** sawa na ongezeko la asilimia 29.24. Kati ya fedha hizo, Shilingi **767,835,139,000** ni fedha za maendeleo. Aidha, katika mwaka 2022/2023 fedha zilizoidhinishwa ni Shilingi **751,123,280,000** ambapo fedha za maendeleo zilikuwa Shilingi **569,970,337,000**. Ongezeko hilo ni Shilingi **197,864,802,000** ambazo ni fedha za maendeleo na siyo matumizi ya kawaida.

445. **Mheshimiwa Spika**, fedha hizo zimetengwa kwa ajili ya kuimarisha utafiti wa kilimo; uzalishaji wa mbegu; utoaji wa ruzuku; kilimo cha umwagiliaji, miundombinu ya uhifadhi wa mazao, kuimarisha huduma za ugani, upatikanaji wa masoko ya mazao na kuendeleza programu ya Jenga Kesho iliyo Bora.

Fedha kwa Fungu 43

446. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2023/2024, Shilingi **577,717,997,000** zinaombwa. Kati ya fedha hizo, Shilingi **465,698,366,000** ni kwa ajili ya kutekeleza Miradi ya maendeleo ambapo Shilingi **365,642,532,000** ni fedha za ndani na Shilingi **100,055,834,000** ni fedha za nje. Aidha, Shilingi **112,019,631,000** ni kwa ajili ya matumizi ya kawaida ambapo Shilingi **56,554,950,000** ni kwa ajili ya mishahara na Shilingi **55,464,681,000** ni kwa ajili ya matumizi mengineyo ya Wizara, Bodi na Taasisi.

Fedha kwa Fungu 05

447. ***Mheshimiwa Spika***, katika mwaka 2023/2024, Tume ya Taifa ya Umwagiliaji inaomba kuidhinishiwa jumla ya Shilingi **373,511,998,000**. Kati ya fedha hizo, Shilingi **299,964,223,000** ni fedha za Maendeleo na Shilingi **73,547,775,000** ni kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida.

448. ***Mheshimiwa Spika***, kati ya fedha za maendeleo zinazoombwa, Shilingi **288,464,223,000** ni fedha za ndani na Shilingi **11,500,000,000** ni fedha za nje. Aidha, kati ya Shilingi **73,547,775,000** ya fedha za Matumizi ya Kawaida zinazoombwa, Shilingi **66,332,659,000** ni kwa ajili ya Matumizi Mengineyo (OC) na Shilingi **7,215,116,000** ni kwa ajili ya Mishahara (PE) ya watumishi wa Tume.

Fedha kwa Fungu 24

449. ***Mheshimiwa Spika***, katika Mwaka wa Fedha 2023/2024, Tume ya Maendeleo ya Ushirika inaomba kuidhinishiwa jumla ya Shilingi **19,555,624,000**. Kati ya fedha hizo, Shilingi **17,383,074,000** ni kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida ambapo Shilingi **9,057,615,000** ni mishahara (PE) ya watumishi na Shilingi **8,325,459,000** ni Matumizi Mengineyo (OC). Aidha, Shilingi **2,172,550,000** zinazoombwa kutekeleza miradi ya Maendeleo. Kati ya fedha za maendeleo zinazoombwa, Shilingi **1,000,000,000** ni fedha za ndani na Shilingi **1,172,550,000** ni fedha za nje.

450. **Mheshimiwa Spika**, hotuba hii pia inapatikana katika tovuti ya Wizara: www.kilimo.go.tz

451. **Mheshimiwa Spika**, NINAOMBA KUTOA HOJA.

VIAMBATISHO

Kiambatisho Na. 1: Mauzo ya Nafaka katika Halmashauri Kukabiliana na Mfumuko wa Bei kufikia Aprili 2023

NA.	KANDA	MKOA	HALMASHAURI	Jumla ya Mauzo (Tani)
1	ARUSHA	ARUSHA	ARUMERU	178.078
2	ARUSHA	ARUSHA	ARUSHA DC	377.297
3	ARUSHA	ARUSHA	LONGIDO	3,185.107
4	ARUSHA	ARUSHA	MERU DC	160.417
5	ARUSHA	ARUSHA	MONDULI	2,681.467
6	ARUSHA	ARUSHA	NGORONGORO	3,148.234
7	ARUSHA	KILIMANJARO	HAI	1,681.641
8	ARUSHA	KILIMANJARO	MWANGA	491.717
9	ARUSHA	KILIMANJARO	ROMBO	161.417
10	ARUSHA	KILIMANJARO	SAME	456.617
11	ARUSHA	KILIMANJARO	SIHA	177.017
12	ARUSHA	MANYARA	BABATI DC	425.348
13	ARUSHA	MANYARA	BABATI TC	289.677
14	ARUSHA	MANYARA	HANANG	87.250
15	ARUSHA	MANYARA	KITETO	323.300
16	ARUSHA	MANYARA	MBULU DC	678.150
17	ARUSHA	MANYARA	MBULU TC	125.750
18	ARUSHA	MANYARA	SIMANJIRO	476.034
19	DODOMA	DODOMA	BAHI	1,530.476
20	DODOMA	DODOMA	CHAMWINO	5,565.035
21	DODOMA	DODOMA	CHEMBA	1,223.839
22	DODOMA	DODOMA	DODOMA TC	157.998
23	DODOMA	DODOMA	KONDOA	141.431
24	DODOMA	DODOMA	KONDOA DC	993.819
25	DODOMA	DODOMA	KONDOA TC	550.677
26	DODOMA	DODOMA	KONGWA	1,575.013
27	DODOMA	DODOMA	MPWAPWA	918.467
28	DODOMA	DODOMA	MPWAPWA TC	490.249
29	DODOMA	MOROGORO	GAIRO	65.203
30	DODOMA	SINGIDA	IKUNGI	1,246.777
31	DODOMA	SINGIDA	IRAMBA	126.702
32	DODOMA	SINGIDA	IRAMBA DC	91.926
33	DODOMA	SINGIDA	ITIGI	1,223.175
34	DODOMA	SINGIDA	MANYONI	2,053.656
35	DODOMA	SINGIDA	MKALAMA	97.578
36	DODOMA	SINGIDA	SINGIDA DC	2,211.074

NA.	KANDA	MKOA	HALMASHAURI	Jumla ya Mauzo (Tani)
37	KIPAWA	SINGIDA	KILWA	1,710.648
38	KIPAWA	LINDI	LINDI DC	331.000
39	KIPAWA	LINDI	LINDI TC	1,168.620
40	KIPAWA	LINDI	MTAMA	1,051.757
41	KIPAWA	TANGA	HANDENI	685.896
42	KIPAWA	TANGA	KOROGWE	312.239
43	KIPAWA	TANGA	MKINGA	507.653
44	MAKAMBAKO	IRINGA	IRINGA DC	610.209
45	MAKAMBAKO	NJOMBE	LUDEWA	32.490
46	SHINYANGA	GEITA	BUKOMBE	417.362
47	SHINYANGA	GEITA	BUSANDA	256.991
48	SHINYANGA	GEITA	CHATO DC	178.287
49	SHINYANGA	GEITA	GEITA	841.580
50	SHINYANGA	GEITA	MBOGWE	593.226
51	SHINYANGA	MARA	BUNDA DC	2,050.599
52	SHINYANGA	MARA	BUNDA TC	751.440
53	SHINYANGA	MARA	BUTIAMA	267.280
54	SHINYANGA	MARA	MUSOMA DC	816.715
55	SHINYANGA	MARA	MUSOMA TC	547.881
56	SHINYANGA	MARA	RORYA	47.313
57	SHINYANGA	MARA	SERENGETI	259.697
58	SHINYANGA	MWANZA	KWIMBA	191.322
59	SHINYANGA	MWANZA	SENGEREMA	1,039.657
60	SHINYANGA	MWANZA	UKERWE	266.728
61	SHINYANGA	SHINYANGA	KAHAMA	639.200
62	SHINYANGA	SHINYANGA	KISHAPU	795.794
63	SHINYANGA	SHINYANGA	SHINYANGA DC	401.027
64	SHINYANGA	SHINYANGA	SHINYANGA TC	557.214
65	SHINYANGA	SHINYANGA	USHETU	349.943
66	SHINYANGA	SIMIYU	BUSEGA	77.010
67	SHINYANGA	SIMIYU	MASWA	421.668
68	SHINYANGA	SIMIYU	MEATU	872.800
69	SHINYANGA	TABORA	IGUNGA	717.244
70	SHINYANGA	TABORA	KALIUA	306.219
71	SHINYANGA	TABORA	NZEGA	3,859.850
72	SHINYANGA	TABORA	SIKONGE	764.746
73	SHINYANGA	TABORA	TABORA DC	30.120
74	SHINYANGA	TABORA	TABORA MC	894.580
75	SHINYANGA	TABORA	URAMBO	861.360
79	SHINYANGA	TABORA	UYUI	449.142
80	SONGEA	LINDI	LIWALE	1,384.247

NA.	KANDA	MKOA	HALMASHAURI	Jumla ya Mauzo (Tani)
81	SONGEA	LINDI	NACHINGWEA	2,223.762
82	SONGEA	LINDI	RUANGWA 2	1,097.525
83	SONGEA	MTWARA	MASASI DC	1,811.953
84	SONGEA	MTWARA	MASASI MC	949.752
85	SONGEA	MTWARA	MTWARA DC	382.586
86	SONGEA	MTWARA	NANYUMBU	1,315.172
87	SONGEA	RUVUMA	TUNDURU	1,506.503
88	SONGWE	MBEYA	CHUNYA	518.667
89	SONGWE	SONGWE	MOMBA	1,686.472
			JUMLA	75,282.302

KIAMBATISHO NA. 2: Skimu 25 za umwagiliaji zilizopangwa kujengwa mwaka 2022/2023 na ujenzi utaendelea mwaka 2023/2024

Na.	Mkoa	Wilaya	Jina la Skimu	Eneo (Ha)	Hatua za Utekelezaji	Kazi zitakazofanyika
1.	Iringa	Iringa	Mkombozi (Lot I-IV)	6,000	24.84%	Kukamilisha ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
2.	Arusha	Karatu	Skimu za Bonde la Eyasi	6,000	3%	Kukamilisha ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
3.	Mbeya	Mbarali	Msesule	4,500	5%	Kukamilisha ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
4.	Kigoma	Ujiji	Luiche	3,000	Mapitio ya usanifu	Kufanya ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
5.	Morogoro	Kilosa	Rudewa	2,500	23%	Kukamilisha ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
6.	Mbeya	Kyela	Makwale	2,500	3%	Kukamilisha ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
7.	Tabora	Uyui	Igwisi	2,500	Hatua za manunuzi	Kukamilisha ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
8.	Rukwa	Sumbawanga	Ilemba	3,000	2%	Kukamilisha ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
9.	Mwanza	Sengerema	Isole	1,000	Hatua za usanifu	Kukamilisha ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
10.	Tabora	Tabora MC	Iyombo	2,500	2%	Kukamilisha ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
11.	Tabora	Sikonge	Kalupale	2,500	Hatua za manunuzi	Kukamilisha ujenzi wa miundombinu

Na.	Mkoa	Wilaya	Jina la Skimu	Eneo (Ha)	Hatua za Utekelezaji	Kazi zitakazofanyika
						ya umwagiliaji
12.	Katavi	Mpanda	Iloba	1,200	Hatua za manunuzi- usanifu	Kukamilisha ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
13.	Tabora	Nzega	Nyida/ Lyamala gwa	1,400	5%	Kukamilisha ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
14.	Singida	Mkalama	Msingi	1,200	3%	Kukamilisha ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
15.	Dodoma	Chamwino	Membe	1,000	5%	Kukamilisha ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
16.	Tabora	Sikonge	Ulyanyama	1,100	45%	Kukamilisha ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
17.	Kilimanjaro	Moshi	Mandaka Mnono	300	Hatua za manunuzi kwa ajili ya ujenzi	Kukamilisha ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
18.	Tabora	Uyui	Mwamabondo	1,200	Hatua za manunuzi- usanifu	Kukamilisha ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
19.	Mwanza	Kwimba	Mahiga	900	5%	Kukamilisha ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
20.	Simiyu	Bariadi	Kasoli	634	Hatua za manunuzi – ujenzi	Kukamilisha ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
21.	Mwanza	Sengere ma	Katunguru	800	5%	Kukamilisha ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
22.	Mwanza	Bushosa	Maguru Kenda- Sukuma	500	35.4%	Kukamilisha ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji

Na.	Mkoa	Wilaya	Jina la Skimu	Eneo (Ha)	Hatua za Utekelezaji	Kazi zitakazofanyika
23.	Manyara	Mbulu	Tlawi	350	5%	Kukamilisha ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
24.	Dodoma	Bahi	Kongogo	250	5%	Kukamilisha ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
25.	Mara	Rorya	Rabour	650	2%	Kukamilisha ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
Jumla				53,234		

KIAMBATISHO NA. 3: Ukarabati wa skimu 30 zilizopangwa mwaka 2022/2023
na ukarabati utaendelea mwaka 2023/2024

Na.	Mkoa	Wilaya	Jina la skimu	Eneo (Ha)	Hatua za Utekelezaji	Kazi zitakazofanyika
1.	Morogoro	Mlimba	Chita JKT	6,000	Hatua za manunuzi	Kukamilisha Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji kwa hekta 3000 za mwanzo kati ya hekta 6000
2.	Mbeya	Mbarali	Madibira	3,200	48%	Kukamilisha Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
3.	Iringa	Kilolo	Mgambalenga	3,000	40%	Kukamilisha Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
4.	Morogoro	Morogoro Vijijini	Tulo-Kongwa	3,000	Hatua za manunuzi	Kukamilisha Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
5.	Katavi	Tanganyika	Karema	3,350	Hatua za manunuzi	Kukamilisha Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
6.	Mbeya	Mbarali	Mbuyuni Kimani	3,000	Hatua za manunuzi	Kukamilisha Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji –WB
7.	Morogoro	Kilombero	Itete	850	Hatua za manunuzi	Kukamilisha Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
8.	Mbeya	Mbarali	Uturo	2,000	6%	Kukamilisha Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
9.	Mbeya	Mbarali	Chosi	1,700	5%	Kukamilisha Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
10.	Katavi	Mpanda	Kabage	1,500	Hatua za manunuzi	Kukamilisha Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
11.	Katavi	Mpanda	Mwamkulu	1,500	Hatua za manunuzi	Kukamilisha Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
12.	Kilimanjaro	Hai	Myamba	1,470	5.2%	Kukamilisha Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
13.	Mbeya	Mbarali	Matebete	1,200	5.6%	Kukamilisha Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
14.	Mbeya	Mbarali	Makangara we	1,100	Hatua za manunuzi	Kukamilisha Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji-WB
15.	Morogoro	Kilombero	Idete	1,000	15%	Kukamilisha Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji

Na.	Mkoa	Wilaya	Jina la skimu	Eneo (Ha)	Hatua za Utekelezaji	Kazi zitakazofanyika
16.	Morogoro	Morogoro	Mbalangwe	1,000	Hatua za manunuzi	Kukamilisha Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
17.	Mbeya	Mbarali	Isenyela	1,000	6%	Kukamilisha Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
18.	Kilimanjaro	Mwanga	Kirya	800	52%	Kukamilisha Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
19.	Morogoro	Mvomero	Mgongola	620	30%	Kukamilisha Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
20.	Mwanza	Kwimba	Kimiza	600	Hatua za manunuzi	Kukamilisha Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
21.	Katavi	Mpanda	Kabage	1500	Hatua za manunuzi	Kukamilisha Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
22.	Mbeya	Mbarali	Herman	400	5.5%	Kukamilisha Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
23.	Katavi	Nsimbo	Usense	300	40%	Kukamilisha Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
24.	Ruvuma	Songea	Muhukuru	300	22%	Kukamilisha Ukarabati wamiundombinu ya umwagiliaji
25.	Mbeya	Busekelo	Mbaka	300	40%	Kukamilisha Ukarabati wamiundombinu ya umwagiliaji
26.	Tabora	Nzega	Idudumo	300	35%	Kukamilisha Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
27.	Manyara	Hanang'	Endagaw	276	50%	Kukamilisha Ukarabati wamiundombinu ya umwagiliaji
28.	Mbeya	Mbarali	Gonakuvagogo	250	5.1%	Kukamilisha Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
29.	Morogoro	Morogoro	Kiroka	180	Hatua za manunuzi	Kukamilisha Ukarabati wamiundombinu ya umwagiliaji
30.	Iringa	Mafinga	Mtula	75	8%	Kukamilisha Ukarabati wa Kukamilisha Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
Jumla				41,771		

KIAMBATISHO NA. 4: Ujenzi wa Mabwawa 14 ya umwagiliaji katika mwaka 2022/2023 na ujenzi utaendelea mwaka 2023/2024

Na.	Mkoa	Wilaya	Jina la Bwawa	Ujazo (mita za ujazo)	Hatua za Utekelezaji	Kazi zitakazofanyika
1.	Shinyanga	Shinyanga	Nyida	4,500,000	5.2%	Kukamilisha ujenzi wa bwawa
2.	Kigoma	Ujiji	Luiche	2,500,000	Mapitio ya usanifu	Kukamilisha ujenzi wa bwawa
3.	Singida	Mkalama	Msingi	1,875,000	3%	Kukamilisha ujenzi wa bwawa
4.	Rukwa	Sumbawanga	Ilemba	3,250,000	2%	Kukamilisha ujenzi wa bwawa
5.	Simiyu	Bariadi	Kasoli	1,890,000	5.9%	Kukamilisha ujenzi wa bwawa
6.	Geita	Geita	Ibanda	6,350,000	Hatua za manunuzi kwa ajili ya ujenzi wa bwawa	Kukamilisha ujenzi wa bwawa
7.	Dodoma	Chamwino	Membe	5,100,000	35%	Kukamilisha ujenzi wa bwawa
8.	Mwanza	Sengerema	Katunguru	2,150,000	6%	Kukamilisha ujenzi wa bwawa
9.	Manyara	Mbulu	Tlawi	1,100,000	30%	Kukamilisha ujenzi wa bwawa
10.	Tabora	Sikonge	Ulyanyama	3,780,000	43%	Kukamilisha ujenzi wa bwawa
11.	Tabora	Sikonge	Kalupale	2,260,000	Mapitio ya usanifu	Kukamilisha ujenzi wa bwawa
12.	Tabora	Uyui	Igwisi	2,130,000	Hatua za manunuzi	Kukamilisha ujenzi wa bwawa
13.	Dodoma	Mpwapwa	Msagali	92,000,000	35%	Kukamilisha ujenzi wa bwawa
14.	Tabora	Tabora Mc	Goweko	2,650,000	16%	Kukamilisha ujenzi wa bwawa
	Jumla			131,535,000		

KIAMBATISHO NA. 5: Mabonde ya kimkakati 22 yanayofanyiwa Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina mwaka 2022/2023 na ujenzi wake utaanza mwaka 2023/2024

Na.	Jina la Bonde/Skimu	Ukubwa (Ha)	Wilaya	Hatua za Utekelezaji	Kazi zitakazofanyika
1	Bonde la Rufiji chini ya bwawa la Nyerere	64,896	Rufiji na Kibiti	4%	Kukamilisha Upembuzi, Usanifu na Ujenzi wa Miundombinu ya umwagiliaji
2	Bonde la Mto Manonga – Wembere	57,000	Kahama, Shinyanga, Nzega, Kishapu, Igunga, Ikungi, Uyui na Iramba	25%	Kukamilisha Upembuzi, Usanifu na Ujenzi wa Miundombinu ya umwagiliaji
3	Bonde la Mto Kilombero	53,344	Mlimba	3%	Kukamilisha Upembuzi, Usanifu na Ujenzi wa Miundombinu ya umwagiliaji
4	Bonde la Usangule	2,500	Malinyi	3.8%	Kukamilisha Upembuzi, Usanifu na Ujenzi wa Miundombinu ya umwagiliaji
5	Bonde la Ifakara Idete	4,000	Kilombero	3%	Kukamilisha Upembuzi, Usanifu na Ujenzi wa Miundombinu ya umwagiliaji
6	Bonde la mto Ruvuma	26,066	Songea, Tunduru, Nanyumbu, Newala, Tandahimba, Nanyamba na Mtwara	2%	Kukamilisha Upembuzi, Usanifu na Ujenzi wa Miundombinu ya umwagiliaji
7	Bonde la Mto Ruhuhu	3,700	Nyasa na Ludewa	4%	Kukamilisha Upembuzi, Usanifu na Ujenzi wa Miundombinu ya umwagiliaji
8	Bonde la Ziwa Victoria	20,470	Serengeti, Butiama, Musoma, Karagwe, Bukoba na Misenyi	6%	Kukamilisha Upembuzi, Usanifu na Ujenzi wa Miundombinu ya umwagiliaji

Na.	Jina la Bonde/Skimu	Ukubwa (Ha)	Wilaya	Hatua za Utekelezaji	Kazi zitakazofanyika
9	Bonde la Bugwema	2,300	Musoma	5%	Kukamilisha Upembuzi, Usanifu na Ujenzi wa Miundombinu ya umwagiliaji
10	Bonde la Mto Suguti	4,800	Musoma	2%	Upembuzi, Usanifu na Ujenzi wa Miundombinu ya umwagiliaji
11	Bonde la Makondeko	9,000	Newala	2%	Kukamilisha Upembuzi, Usanifu na Ujenzi wa Miundombinu ya umwagiliaji
12	Bonde la Mto Lukuledi	4,680	Masasi, Ruangwa na Lindi Vijijini.	25%	Kukamilisha Upembuzi, Usanifu na Ujenzi wa Miundombinu ya umwagiliaji
13	Bonde la Mto Malagarasi	7,000	Buhigwe, Kasulu na Uvinza	3.5%	Kukamilisha Upembuzi, Usanifu na Ujenzi wa Miundombinu ya umwagiliaji
14	Bonde la Skimu ya Mtambo	7,000	Hai	25%	Kukamilisha Upembuzi, Usanifu na Ujenzi wa Miundombinu ya umwagiliaji
15	Bonde la Mto Uмба	5,560	Lushoto na Mkinga	25%	Kukamilisha Upembuzi, Usanifu na Ujenzi wa Miundombinu ya umwagiliaji
16	Bonde la Mkomazi	3,140	Korogwe	25%	Kukamilisha Upembuzi, Usanifu na Ujenzi wa Miundombinu ya umwagiliaji
17	Bonde la Kasinde	15,000	Momba	25%	Kukamilisha Upembuzi, Usanifu na Ujenzi wa Miundombinu ya umwagiliaji
18	Bonde la Mto Songwe	3,005	Kyela, Mbeya Vijijini, Ileje na Mbozi	2%	Kukamilisha Upembuzi, Usanifu na Ujenzi wa Miundombinu ya umwagiliaji
19	Bonde la Kiru na Magara	3,000	Babati	3%	Kukamilisha Upembuzi,

Na.	Jina la Bonde/Skimu	Ukubwa (Ha)	Wilaya	Hatua za Utekelezaji	Kazi zitakazofanyika
					Usanifu na Ujenzi wa Miundombinu ya umwagiliaji
20	Bonde la Ngomai/Kibaigwa	2,000	Kongwa	2%	Kukamilisha Upembuzi, Usanifu na Ujenzi wa Miundombinu ya umwagiliaji
21	Bonde la Litumbandyosi	900	Mbinga	3%	Kukamilisha Upembuzi, Usanifu na Ujenzi wa Miundombinu ya umwagiliaji
22	Bonde la Skimu ya Gereza la Kalilankululu	7000	Tanganyika	2%	Kukamilisha Upembuzi, Usanifu na Ujenzi wa Miundombinu ya umwagiliaji
	Jumla	306,361			

KIAMBATISHO NA. 6: Skimu 42 za umwagiliaji zinazofanyiwa upembuzi yakinifu na usanifu wa kina mwaka 2022/2023 na ujenzi utaanza mwaka 2023/2024.

Na.	Mkoa	Wilaya	Jina la Skimu	Eneo (Ha)	Hatua za Utekelezaji	Kazi zitakazofanyika
1.	Katavi	Mpimbwe	Mwamapuli	12,000	Hatua za Manunuzi	Kukamilisha upembuzi yakinifu na usanifu wa kina Skimu
2.	Iringa	Kilolo	Nyanzwa	9,000	25%	Kukamilisha upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa Bwawa na Skimu
3.	Mbeya	Mbarali	Ukwavila	9,000	Hatua za Manunuzi	Kukamilisha upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa Skimu
4.	Rukwa	Kalambo	Legeza-Mwendo	5,500	25%	Kukamilisha upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa Bwawa na Skimu
5.	Songwe	Momba	Naming'ongo	5,000	Hatua za Manunuzi	Kukamilisha usanifu wa kina wa Skimu
6.	Dodoma	Bahi	Skimu za bonde la Bahi	5,000	Hatua za Manunuzi	Kukamilisha usanifu wa kina wa Skimu sita za bonde la Bahi
7.	Kagera	Kyerwa/Karagwe	Skimu ya Gereza la Kitengule	4,000	Hatua za Manunuzi	Kukamilisha upembuzi yakinifu na usanifu wa kina Skimu
8.	Mwanza	Sengerema	Butonga-Nyamazuko	3,000	Hatua za Manunuzi	Kukamilisha upembuzi yakinifu na usanifu wa kina skimu
9.	Mwanza	Sengerema	Igaka-Bundala	3,000	30%	Kukamilisha upembuzi yakinifu na usanifu wa bwawa na skimu
10.	Iringa	Kilolo	Mgambalenga	3,000	30%	Kukamilisha usanifu wa kina wa mindombinu ya umwagiliaji shambani
11.	Dodoma	Mpwapwa	Mlembule	3,000	Hatua za Manunuzi	Kukamilisha usanifu wa kina Skimu
12.	Dodoma	Kondoa	Kisese	3,000	25%	Kukamilisha upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa Bwawa na Skimu

Na.	Mkoa	Wilaya	Jina la Skimu	Eneo (Ha)	Hatua za Utekelezaji	Kazi zitakazofanyika
13.	Pwani	Rufiji	Ngorongo Mashariki na Magharibi	3,000	Hatua za Manunuzi	Kukamilisha upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa Skimu
14.	Kigoma	Kasulu	Asante Nyerere	2,300	Hatua za Manunuzi	Kukamilisha upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa Skimu
15.	Tabora	Igunga	Bwawa la Mwamapuli	2,000	Hatua za Manunuzi	Kukamilisha usanifu wa kina wa Bwawa
16.	Geita	Nyang'wale	Nyamgogwa	2,000	Hatua za Manunuzi	Kukamilisha upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa Skimu
17.	Singida	Iramba	Tyeme-Masagi	2,000	Hatua za Manunuzi	Kufanya upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa Bwawa na Skimu
18.	Mwanza/ Geita	Sengerema/ Geita	Ibanda	1,500	100%	Kukamilisha usanifu wa kina wa Bwawa na Skimu
19.	Kigoma	Kasulu	Kilimo Kwanza	1,500	Hatua za Manunuzi	Kukamilisha upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa Skimu
20.	Kagera	Biharamulo	Mwiruzi	1,300	Hatua za Manunuzi	Kukamilisha upembuzi yakinifu na usanifu
21.	Arusha	Arumeru	Skimu za Mto Themí	1,200	Hatua za Manunuzi	Kukamilisha Kufanya upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa Skimu
22.	Morogoro	Kilosa	Rudewa	1,000	35%	Kukamilisha usanifu wa kina wa mindombinu ya umwagiliaji
23.	Tabora	Nzega	Nata	900	Hatua za Manunuzi	Kukamilisha upembuzi yakinifu na usanifu
24.	Iringa	Iringa	Mangalali	750	27%	Kukamilisha upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa Skimu
25.	Iringa	Iringa	Lipuli	560	27%	Kukamilisha upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa Skimu
26.	Dodoma	Mpwapwa	Kizi	500	12%	Kukamilisha usanifu wa kina wa Skimu

Na.	Mkoa	Wilaya	Jina la Skimu	Eneo (Ha)	Hatua za Utekelezaji	Kazi zitakazofanyika
27.	Kigoma	Kakonko	Muhwazi	500	Hatua za Manunuzi	Kukamilisha upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa Skimu
28.	Geita	Chato	Masasi	350	Hatua za Manunuzi	Kukamilisha usanifu wa kina wa Bwawa na Skimu
29.	Kigoma	Kakonko	Ruhuru	350	Hatua za Manunuzi	Kukamilisha upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa Skimu
30.	Manyara	Mbulu	Dirim	335	Hatua za Manunuzi	Kukamilisha usanifu wa kina wa Bwawa na Skimu
31.	Kilimanjaro	Same	Ndungu-Fidia	2,000	10%	Kukamilisha usanifu wa mindombinu ya umwagiliaji
32.	Kigoma	Kakonko	Ruhwiti	300	Hatua za Manunuzi	Kukamilisha usanifu wa mindombinu ya umwagiliaji
33.	Kigoma	Kakonko	Katengera	300	Hatua za Manunuzi	Kukamilisha usanifu wa mindombinu ya umwagiliaji
34.	Kigoma	Kakonko	Mgunzu	300	Hatua za Manunuzi	Kukamilisha usanifu wa mindombinu ya umwagiliaji
35.	Kigoma	Kakonko	Kanyonza	300	Hatua za Manunuzi	Kufanya usanifu wa mindombinu ya umwagiliaji
36.	Dodoma	Mpwapwa	Chitemo	250	Hatua za Manunuzi	Kukamilisha upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa bwawa na skimu
37.	Kigoma	Kakonko	Lukoyoyo	200	Hatua za Manunuzi	Kukamilisha usanifu wa mindombinu ya umwagiliaji
38.	Kigoma	Kakonko	Chulanzo	200	Hatua za Manunuzi	Kukamilisha usanifu wa mindombinu ya umwagiliaji
39.	Njombe	Njombe	Itipingi	162	28%	Kukamilisha usanifu wa kina Skimu
40.	Mtwara	Nanyamba	Arusha Chini	120	40%	Kukamilisha upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa Skimu

Na.	Mkoa	Wilaya	Jina la Skimu	Eneo (Ha)	Hatua za Utekelezaji	Kazi zitakazofanyika
41.	Songwe	Momba	Kasinde	2,000	Hatua za Manunuzi	Kukamilisha upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa Skimu
42.	Geita	Bukombe	Nampangwe	350	Hatua za Manunuzi	Kukamilisha upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa Skimu
	Jumla			91,357		

KIAMBATISHO NA. 7: Taarifa Kuhusu Uvunjifu wa Sheria ya Mbolea katika hatua mbalimbali

S/N	JINA	MKOA/WILAYA	NAMBA	KOSA	HATUA ILIYOPO
1	Baraka Twahiri Kilangwa T/A Tanzania Boarder Bridge Co. Ltd.	Mbeya/Mbarali	MBA/IR/176/2022	Kuuza mbolea isiyosajiliwa na kuingiza mbolea ndani ya nchi bila kibali	Polisi (Mtuhumiwa ametoroka)
2	Ludani Akwilin Massawe	RUVUMA/MBINGA	MBI/IR/422/2022	Kufanya biashara ya mbolea bila kuwa na leseni na Kuuza mbolea isiyokuwa na kiwango.	Polisi (Walalamikaji hawatoi ushirikiano, wanajaribu kusuluhisha)
3	Michael Alfonse Mdetete	RUVUMA/TUNDU RU	TUN/IR/227/2022	Kukutwa na mbolea isiyo halisi	Polisi
4	Ninje Said Kaloloma	RUVUMA/TUNDU RU	TUN/IR/228/2022	Kufanya biashara ya mbolea pasipo kuwa na leseni ya mbolea Kufungua mifuko ya mbolea na kuuza kwa kupima	Polisi
5	Nyapini Bobo Mwandonje	SONGWE/TUNDU MA TC	TDM/IR/284/2022	Kukutwa na mbolea isiyo halisi	Polisi (Mtuhumiwa ametoroka)
6	Elinicha John Mhewa	Njombe/ Njombe Mji	NJ/IR/2549/2022	Kuuza mbolea juu ya bei elekezi	Mahakamani (Utetezi)
7	Lukelo Laison Mligo,	Njombe/Makamba ko	MKB/IR/1767/2022	Kutoa taarifa za uongo na Kujifananiha na mpango wa mbolea ya ruzuku isivyo halali.	Mwanasheria wa Serikali kwa ajili ya hati ya mashtaka
8	Kulwa Kahako	Njombe/Ludewa	LDW/IR/344/2022	Kuuza mbolea juu	Polisi kwa utekelezaji

S/N	JINA	MKOA/WILAYA	NAMBA	KOSA	HATUA ILIYOPO
	Willa Saimon Damiani Mligo			ya bei elekezi	wa hoja za Mwanasher ia
9	Benedict Erneus Masasi	Njombe/Njombe TC	NJ/IR/137/2023	Kuuza mbolea isiyo halisi.	Mwanasher ia wa Serikali kwa ajili ya hati ya mashtaka
10	Geofrey Mligo na Ardovic Mgina	Njombe/Njombe TC	NJ/IR/638/2023	Kuuza mbolea isiyo halisi	Polisi kwa hatua za ukamilishaji wa jalada
11	Neema Julius Sam	Dodoma/Jiji	DOM/IR/12112/2022	Kuuza mbolea juu ya bei elekezi	Polisi kwa utekelezaji wa hoja za Mwanasher ia

Kiambatisho Na. 8: MAUZO YA MBOLEA KWA WAKULIMA KATIKA MPANGO WA RUZUKU KWA MKOA HADI APRILI, 2023

Na.	Mkoa	Mauzo Aprili, 2023		Idadi ya wakulima walionufaika na mbolea ya ruzuku hadi Aprili, 2023
		Kiasi (Tani)	Thamani (TZS)	
1	ARUSHA	5,079.550	4,615,724,043	13,526
2	IRINGA	26,369.225	26,668,315,782	96,678
3	KILIMANJARO	12,538.900	12,343,486,506	43,331
4	MANYARA	4,216.475	4,518,184,606	12,880
5	MBEYA	52,864.525	51,382,319,217	100,251
6	MOROGORO	7,739.800	7,385,108,063	15,281
7	NJOMBE	51,465.025	51,908,469,651	129,085
8	RUKWA	17,182.250	19,924,143,562	30,405
9	RUVUMA	71,526.750	65,155,481,368	95,173
10	SONGWE	50,653.000	54,522,906,529	96,668
11	TABORA	7,167.125	7,943,636,323	27,993
12	DAR ES SALAAM	2,631.325	2,334,087,576	392
13	GEITA	808.000	862,044,153	4,899
14	KATAVI	2,787.000	3,247,283,678	10,318
15	KIGOMA	14,741.650	17,354,530,114	58,943
16	MARA	1,720.225	1,723,320,052	4,033
17	MTWARA	1,253.100	1,242,480,620	5,031
18	MWANZA	1,398.225	1,432,052,152	4,080
19	SHINYANGA	5,613.500	5,956,708,399	10,180
20	TANGA	1,185.875	1,220,864,062	5,693
21	DODOMA	313.900	276,523,033	3,055
22	KAGERA	545.700	670,900,661	1,589
23	SIMIYU	183.050	192,883,892	535
24	SINGIDA	1,373.550	1,593,648,567	8,568
25	LINDI	269.700	265,151,822	1,490
26	PWANI	1,102.075	906,956,564	2,476
	Jumla	342,729.500	345,647,210,996	782,553

KIAMBATISHO NA. 9: Mikoa inayotekeleza mradi wa kuwezesha upatikanaji wa pembejeo za kilimo (Tanzania Agriculture Input Support Project- TAISP)

Na.	MIKOA	ZAO
1.	Arusha	Alizeti
2.	Singida	Alizeti
3.	Kilimonjaro	Alizeti
4.	Dodoma	Alizeti
5.	Morogoro	Alizeti
6.	Mbeya	Alizeti
7.	Njombe	Alizeti
8.	Songea	Alizeti
9.	Rukwa	Alizeti
10.	Manyara	Alizeti
11.	Geita	Mpunga
12.	Simiyu	Mpunga
13.	Mwanza	Mpunga
14.	Shinyanga	Mpunga

KIAMBATISHO NA. 10: Mashamba Makubwa ya Pamoja yaliyotengwa na kupimwa kwa ajili ya programu ya BBT katika mikoa mbalimbali nchini

Na.	MKOA	HALMASHAURI(W)	KIJIJI	JINA LA SHAMBA	UKUBWA(Ekari)
1	Dodoma	Chamwino	Ndogowe/Mlazo	Ndogowe	11,453.0
2			Membe	Membe	8,000.0
3			Chinangali	Chinangali phase II - extension	400.0
4		Chemba			6,000.0
5			Gwandu	Msitu wa Gwandu	4,000.0
6	Kagera	Bahi	Ikumbulu	Ikumbulu	3,600.0
7		Misenyi	Mbale	Nkerenge	2,368.1
8			Kikono	Kafunjo	432.8
9			Kashaba	Kyakakera	175.8
10		Karagwe	Bujuruga	Mwisa	1,176.6
11		Bukoba	Bituntu	Muyenje	207.9
12			Bundaza	Nyajibimbili	300.6
13			Minazi	Minazi	248.7
14		Muleba	Kasharunga	Kyamyorwa	428.5
15	Mbeya	Kyota	Kyota	164.9	
16		Chunya	Lwalaje	Lwalaje	13,562.5
17			Nkung;ungu	Nkung;ungu	11,052.5
18	Njombe	Njombe	Mapogolo	Mapogolo	27,550.0
			Ikang'asi	Ikang;asi Inv. Farm	87,000.0

Na.	MKOA	HALMASHAURI(W)	KIJIJI	JINA LA SHAMBA	UKUBWA(Ekari)
19	Kigoma	Kigoma MC	Luiche	Luiche	1,258.8
		Kigoma MC			1,972.5
20		Uvinza	Lugufu	Lugufu Estate	815.0
21			Lugufu	Lugufu Estate Na. 124	385.0
22		Kibondo			6,888.4
25		Kakonko	Kasanda	Kasanda	400.0
26		Kasulu	Kitanga	Kilimo Kwanza	12,500.0
27			Mgombe na Mvinza	Makere Kusini	12,500.0
28	Singida	Ikungi			50,000.0
	Jumla				264,841.5
MKOA	UKUBWA (Ha)		UKUBWA (Ekari)		
MBEYA	20,866.00		52,165.00		
KAGERA	2,201.50		5,503.75		
KIGOMA	14,687.90		36,719.75		
NJOMBE	34,800.00		87,000.00		
SINGIDA	20,000.00		50,000.00		
DODOMA	13381.2		33,453.00		
JUMLA	105,936.60		264,841.50		

KIAMBATISHO NA. 11: Skimu mpya 35 za umwagiliaji zitakazojengwa mwaka 2023/2024

Na.	Mkoa	Wilaya	Jina la Skimu	Eneo (Ha)	Kazi zilizopangwa kufanyika
1	Katavi	Mpimbwe	Mwamapuli	12,000	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
2	Iringa	Kilolo	Nyanzwa	9,000	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
3	Rukwa	Kalambo	Legeza-Mwendo	5,500	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
4	Kagera	Biharamulo	Mwiruzi	1,300	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
5	Singida	Iramba	Tyeme-Masagi	2,000	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
6	Kigoma	Kasulu	Kilimo Kwanza	1,500	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
7	Kigoma	Kakonko	Lukuyoyo	200	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
8	Kigoma	Kakonko	Chulanzo	200	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
9	Geita	Bukombe	Nampangwe	350	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
10	Mwanza/Geita	Sengerema/Geita	Ibanda	1,500	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
11	Tabora	Nzega	Nata	900	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
12	Tabora	Igunga	Mwamapuli	2,000	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
13	Dodoma	Kondoia	Kisese	3,000	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
14	Kigoma	Kakonko	Kanyonza	300	Ujenzi wa miundombinu ya

Na.	Mkoa	Wilaya	Jina la Skimu	Eneo (Ha)	Kazi zilizopangwa kufanyika
					umwagiliaji
15	Kigoma	Kakonko	Mgunzu	300	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
16	Kigoma	Kankonko	Katengera	300	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
17	Kigoma	Kakonko	Ruhuru	350	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
18	Geita	Chato	Masasi	350	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
19	Manyara	Mbulu	Dirim	335	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
20	Mwanza	Sengerema	Butonga-Nyamazugo	3,000	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
21	Mwanza	Sengerema	Igaka-Bundala	3,000	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
22	Kigoma	Kasulu	Asante Nyerere	2,300	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
23	Mtwara	Nanyamba	Arusha Chini	120	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
24	Mbeya	Mbarali	Ukwavila	9,000	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
25	Pwani	Rufiji	Ngorongoro, Mashariki na Magharibi	3,000	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
26	Iringa	Iringa	Magozi	2,500	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
27	Tanga	Muheza	Misozwe	100	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
28	Mbeya	Mbarali	Igumbilo/ Isitu	1,160	Ujenzi wa miundombinu ya

Na.	Mkoa	Wilaya	Jina la Skimu	Eneo (Ha)	Kazi zilizopangwa kufanyika
					umwagiliaji
29	Mbeya	Mbarali	Njombe	400	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
30	Ruvuma	Nyasa	Chiulu	7,000	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
31	Ruvuma	Nyasa	Lundo	600	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
32	Ruvuma	Nyasa	Kimbande	400	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
33	Singida	IKungi	Wembere	35,575	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
34	Singida	Iramba	Tyeme/ Masagi	600	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
35	Singida	Iramba	Wembere	1,250	Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji
Jumla				111,390	

KIAMBATISHO NA. 12: Skimu 24 zilizopangwa kufanyiwa ukarabati mwaka 2023/2024

Na	Mkoa	Wilaya	Jina la Skimu	Eneo (Ha)	Kazi zilizopangwa kufanyika
1.	Kilimanjaro	Same	Iyongoma	200	Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
2.	Kilimanjaro	Mwanga DC	Kigonigoni	800	Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
3.	Songwe	Momba	Naming'ongo	5,000	Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
4.	Dodoma	Bahi	Skimu za Bonde la Bahi	5,000	Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
5.	Kagera	Kyerwa/ Karagwe	Skimu ya Gereza la Kitengule	4,000	Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
6.	Iringa	Kilolo	Mgambalenga	3,000	Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
7.	Dodoma	Mpwapwa	Mlembule	3,000	Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
8.	Geita	Nyang'hwale	Nyamgogwa	2,000	Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
9.	Arusha	Arumeru	Skimu za Mto Themis	1,200	Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
10.	Morogoro	Kilosa	Rudewa	1,000	Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
11.	Iringa	Iringa	Mangalali	750	Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
12.	Iringa	Iringa	Lipuli	560	Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
13.	Dodoma	Mpwapwa	Kizi	500	Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
14.	Kigoma	Kakonko	Muhwazi	500	Ukarabati wa miundombinu ya

Na	Mkoa	Wilaya	Jina la Skimu	Eneo (Ha)	Kazi zilizopangwa kufanyika
					umwagiliaji
15.	Kigoma	Kakonko	Ruhwiti	300	Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
16.	Morogoro	Mpwapwa	Chitemo	250	Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
17.	Njombe	Njombe	Itipingi	162	Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
18.	Songwe	Momba	Kasinde	2,000	Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
19		Ileje	Jikomboe	600	Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
20.	Singida	Ikungi	Mang'onyi	450	Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
21.	Tanga	Korogwe	Mapangoni	320	Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
22.	Tanga	Korogwe	Chekelei	100	Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
23.	Tanga	Korogwe	Magila	100	Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
24.	Tanga	Handeni	Masatu	300	Ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji
Jumla				32,092	

KIAMBATISHO NA. 13: Mabwawa ya umwagiliaji yaliyopangwa kufanyiwa upembuzi yakinifu na usanifu wa kina na kuanza ujenzi wake mwaka 2023/2024

NA	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	BWAWA	KAZI ZITAKAZOFANYIKA
1	Arusha	Karatu	Karatu DC	Eyasi basin	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
2		Monduli	Monduli DC	Lositeti	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
3	Dodoma	Chamwino	Chamwino DC	Manda	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
4				Mpwayungu	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
5				Chikopelo	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
6		Mpwapwa	Mpwapwa DC	Idodoma	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
7		Dodoma Mjini	Dodoma	Hombolo	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
8	Geita	Bukombe	Bukombe DC	Bugelenga	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
9		Mbogwe	Mbogwe DC	Mugelele	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa

NA	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	BWAWA	KAZI ZITAKAZOFANYIKA
10		Geita	Geita TC	Nzera/Nyamboge	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
11		Chato	Chato DC	Nyisanzi	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
12				Mwabasabi	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
13	Iringa	Mufindi	Mufindi DC	Ikweha	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
14		Iringa	Iringa DC	Magubike	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
15				Isaka	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
16				Mgama Ibumila	Ukamilishaji wa Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina wa Spillway na baadhi ya maumbo ya bwawa na ujenzi wa bwawa
17	Kagera	Muleba	Muleba DC	Buligi	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
18		Kyerwa	KyerwaDC	Ruushwa	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
19		Ngara	Ngara DC	Mugozi	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa

NA	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	BWAWA	KAZI ZITAKAZOFANYIKA
20				Mpanyula	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
21	Katavi	Mlele	Mpimbwe DC	Mwamapuli	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
22				Kilida	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
23				Ilalangulu/Mirumba	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
24		Nsimbo	Nsimbo DC	Ikondamoyo	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
25	Kigoma	Kibondo	Kibondo DC	Kumbanga	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina wa bwawa litakalotumika kuhudumia skimu za Kumbanga na Kigina na ujenzi
26	Kilimanjaro	Hai	Hai DC	Boloti	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
27		Same	Same DC	Yongoma	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
28	Lindi	Kilwa	Kilwa DC	Bonde la Matunda	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
29				Bonde la Mahonga	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa

NA	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	BWAWA	KAZI ZITAKAZOFANYIKA
30	Manyara	Mbulu	Mbulu DC	Dongobesh	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
31				Drim	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
32				Babati DC	Endamajek
33		Kiteto	Kiteto DC	Ngipa/Ngonyongonyo	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
34	Mara	Serengeti	Serengeti/ Butiama DC	Chereche	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
35				Rwang'enyi	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
36				Ryangubo	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
37				Mara valley	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
38				Weigita	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
39	Mbeya	Mbarali	Mbarali DC	Lwanyo	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
40				Kimani	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa

NA	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	BWAWA	KAZI ZITAKAZOFANYIKA
41				Mbarali	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
42				Chimala	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
43				Ruaha	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
44	Morogoro	Gairo	Gairo DC	Chanjele/Lukando	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
45				Malimbika	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
46		Ulanga	Ulanga DC	Lupilo	Mapitio ya usanifu na ujenzi
47	Mtwara	Nanyumbu	Nanyumbu	Masuguru	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
48		Tandahimba	Tandahimba	Litehu	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
49		Mtwara	Mtwara DC	Kitere	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
50				Mpapula	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
51				Nanyamba DC	Arusha Chini

NA	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	BWAWA	KAZI ZITAKAZOFANYIKA
52	Mwanza	Sengerema	Buchosa DC	Nyashana-Litel	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
53	Njombe	Wanging'ombe	Wanging'ombe DC	Igwachanya	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
54				Ulembwe	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
55	Pwani	Mkuranga	Mkuranga DC	Nyamato	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
56				Mbezi	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
57		Kisarawe	Kisarawe DC	Kisele	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
		Bagamoyo	Bagamoyo	Mandela	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
58	Rukwa	Sumbawanga	Sumbawanga DC	Kianda igonda	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
59				Maleza	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
60				Kilyamatundu	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
61		Kalambo DC	Kalambo DC	Ulumi	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa

NA	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	BWAWA	KAZI ZITAKAZOFANYIKA
62				Katuka	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
63	Ruvuma	Mbinga	Mbinga DC	Mkungwe	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
64		Nyasa	Nyasa DC	Lundo	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
65		Tunduru	Tunduru DC	Mkotamo	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
66				Nambalapi	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
67		Songea	Songea DC	Nambendo	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
68	Shinyanga	Kishapu	Kishapu DC	Lunguya	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
69		Shinyanga	Shinyanga DC	Mwamkanga	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
70				Amani	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
71				Ngaganulwa	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
72		Kahama	Ushetu DC	Nimbo Valley	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa

NA	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	BWAWA	KAZI ZITAKAZOFANYIKA
73				Bulungwa /Butibu Valley	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
74	Simiyu	Busega	Busega	Shigala	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
75		Maswa	Maswa DC	Masela	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
76		Bariadi	Bariadi DC	Gilya	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
77				Bariadi TC	Nkuri
78		Meatu	Meatu DC	Mwaukoli	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
79		Itilima	Itilima DC	Isakang`wale	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
80		Singida	Manyoni	Manyoni DC	Mbwasa
81	Singida		Singida DC	Mughamo	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
82				Msange	Mapitio ya usanifu na ujenzi wa bwawa
83	Ikungi		Ikungi DC	Mang'onnyi	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa

NA	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	BWAWA	KAZI ZITAKAZOFANYIKA
84		Mkalama	Mkalama DC	Mwangeza	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
85				Tatazi	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
86	Songwe	Momba	Momba DC	Msangano	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
87				Kapele	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
88		Songwe	Songwe DC	Najembo	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
89		Mbozi	Mbozi DC	Msia	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
90		Tabora	Nzega	Nzega DC	Igombe
91	Kaliua		Kaliua DC	Kona 4	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
92	Igunga		Igunga DC	Igurubi	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
93	Sikonge		Sikonge DC	Usunga	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
94	Tabora		Tabora MC	Magowekeo	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa

NA	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	BWAWA	KAZI ZITAKAZOFANYIKA
95				Majengo	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
96	Tanga	Tanga CC	Tanga	Kirare	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
97		Pangani	Pangani	Kipumbwi	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
98				Kigurusimba	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
99		Korogwe	Korogwe DC	Bonde la Magoma (skimu 5)	Upembuzi yakinifu, Usanifu wa kina na ujenzi wa bwawa
100				Mapangoni	Mapitio ya Upembuzi yakinifu na Usanifu na ujenzi
101		Lushoto	Lushoto DC	Lukozi	Mapitio ya Upembuzi yakinifu na Usanifu na ujenzi

KIAMBATISHO NA. 14: Skimu mpya zitakazofanyiwa upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa mwaka 2023/2024 na ujenzi wake kufanyika mwaka 2024/2025

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	KAZI ZITAKAZOFANYIKA
1.	Dodoma	Chamwino	Chamwino	Manda	10,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
2.				Izava	2,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
3.				Kelema Balai	800	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
4.		Bahi	Bahi	Makanda	5,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
5.		Lukali		8,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina	
6.		Mpwapwa	Mpwapwa	Idodoma	1,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
7.		Kongwa	Kongwa	Mpondi Manungu	300	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
8.	Geita	Bukombe	Bukombe	Bugelenga	250	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
9.		Mbogwe		Mugelele	350	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
10.		Geita	Geita	Skimu za kata za Nyamwilolel wa, Magenge, Nyakagomba,	7,200	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	KAZI ZITAKAZOFANYIKA
				Nyachilulum a, Bukondo, Kabugozo, Chankorongo , Kitigiri, Lulama, Nyansalala, Busaka, Kageye, Nyandago Nzera, Lukumbo na Nyamboge.		
11.		Chato	Chato	Nyisanzi	450	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
12.				Mwasabi	450	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
13	Iringa	Mufindi	Mufindi	Skimu katika kata za Idunda, Nyololo, Mbalamaziw a, Ihowanza, Itandula, Malangali na Maduma	5500	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	KAZI ZITAKAZOFANYIKA
14.		Kilolo	Kilolo	Kilalakidewa	200	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
15.				Mgowelo	6,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
16.		Iringa	Iringa	Makifu	300	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
17.				Magubike	200	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
18.				Pawaga Prison	1,149	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
19.	Kagera	Karagwe	Karagwe	Kisoju	3,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
20.				Mato	4,500	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
21.		Muleba	Muleba	Buligi	5,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
22.		Kyerwa	Kyerwa	Ruushwa	400	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
23.		Ngara	Ngara	Mpanyula	431	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
24.				Nyarulama	110	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
25.				Muhongo	1,500	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	KAZI ZITAKAZOFANYIKA
26.				Ngudusi	150	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
27.		Misenyi	Misenyi	Mashamba ya miwa wakulima wadogo	2,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
28.	Katavi	Mlele	Mpimbwe	Mwamapuli	13,605	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
29.				Ilangulu/M irumba	250	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
30.				Msambara	136	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
31.				Kafisha Ikola	200	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
32.	Kigoma	Kibondo	Kibondo	Kigina	120	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
33.	Lindi	Kilwa	Kilwa	Makangaga	6,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
34.		Lindi MC	Mchinga	Kinyope na Rutamba	1,400	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
35.		Liwale	Liwale	Ngongowele	500	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
36.		Ruangwa	Ruangwa	Chikoko	250	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	KAZI ZITAKAZOFANYIKA
37.	Manyara	Mbulu	Mbulu	Tumati	270	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
38.				Arri	259	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
39.			Mbulu TC	Guwangw	150	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
40.		Hanang	Hanang	Endasworld	100	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
41.		Kiteto	Kiteto	Ngipa/Ngony ongonyo	400	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
42.		Simanjiro	Simanjiro	Londoto	400	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
43.				Msitu wa Tembo	300	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
44.				Ruvu Remit	700	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
45.				Malila	600	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
46.	Mara	Rorya	Rorya	Ryangubo	425	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
47.			Ingida Andaki	1,500	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina	

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	KAZI ZITAKAZOFANYIKA
48.		Serengeti	Serengeti/ Butiama	Mara valley	18,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
49.		Tarime	Tarime	Bisarwi	2,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
50.				Weigita	4,450	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
51.	Mbeya	Kyela	Kyela	Tenende	2,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
52.				Mabunga	200	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
53.				Kingirikanga	320	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
54.		Mbeya	Mbeya	Songwe Prison	5,400	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
55.		Mbarali	Mbarali	Mpunga Moja	1,500	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
56.				Milango Kumi	1,500	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
57.				Ukwavila	5,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
58.				Mhwela	3,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	KAZI ZITAKAZOFANYIKA	
59.				Magigiwe	5,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina	
60.				Madibira	2,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina	
61.				Mwenda Mtitu	15,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina	
62.		Rungwe	Busokelo	Kisegese	250	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina	
63.				Kifunda	200	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina	
66.	Morogoro	Gairo	Gairo	Chanjele/ Lukando	1,200	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina	
67.					Boma Kichaka Miba Prison	395	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
68.					Kisitwi	80	Mradi huu ni mpya unahitaji kufanyiwa upembuzi yakinifu na usanifu wa kina
69.					Kwipipa/Mlolo/Mkokami	300	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
70.					Chakwale	260	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	KAZI ZITAKAZOFANYIKA		
71.		Kilombero	Ifakara TC	Kibedya	200	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina		
72.				Lumemo/ Katrin	80	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina		
73.				Maki/ Magombera	300	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina		
74.				Mang'ula Youth Group	260	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina		
75.				Signalini	200	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina		
76.				Mashamba ya miwa ya wakulima	18,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina		
77.				Mvomero	Mvomero	Lukenge	1,500	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
78.						Misufini	1,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
79.						Dakawa	1,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
80.				Morogoro	Morogoro	Lubasazi	120	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	KAZI ZITAKAZOFANYIKA
81.				Matuli	200	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
82.				Mzinga Rice Farm	50	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
83.				Mlali	1,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
84.				Ndole	120	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
85.		Ulanga	Ulanga	Euga	440	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
86.				Minepa	1,800	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
87.		Kilosa	Kilosa	Aliqadiriya Children Association	200	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
88.				Chanzuru	300	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
89.				Chogwe	47	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
90.				Ilonga	640	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
91.				Rudewa	1,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	KAZI ZITAKAZOFANYIKA		
92.				Wakati ni Mali	1,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina		
93.	Mwanza	Kwimba	Kwimba	Jojilo/ Mwamanga	480	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina		
94.				Goloma	420	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina		
95.				Nyamatala I	380	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina		
96.				Ngula	300	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina		
97.				Mwitambu	420	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina		
98.				Mwankulwe	350	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina		
99.				Sumve Lugulu	250	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina		
100.				Sumve	200	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina		
101.				Sengerema	Sengerema	Isole/Kishinda	3,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
102.						Buchosa	Nyashana Litel	1,100

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	KAZI ZITAKAZOFANYIKA	
103.		Magu	Magu	Kandawe	2,560	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina	
104.				Simiyu	3,250	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina	
105.		Ukerewe	Ukerewe	Kiozu	620	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina	
106.				Busegena	1,369	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina	
107.				Mibungo	1820	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina	
108.		Misungwi	Misungwi	Nyang`homa ngo	250	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina	
109.				Lubuga	6,600	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina	
110.				Ukiliguru Research	720	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina	
111.				Manawa	1,500	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina	
112.		Njombe	Wanging`ombe	Wanging`ombe	Itambo	600	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
113.					Igwachanya	400	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	KAZI ZITAKAZOFANYIKA
114.		Makete	Makete	Ulembwe	300	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
115.				Mfumbi	500	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
116.				Usungilo	650	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
117.				Matenga	530	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
118.	Pwani	Mkuranga	Mkuranga	Nyamato	3,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
119.				Mbezi	1,700	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
120.				Kitomondo	1,500	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
121.		Kibiti	Kibiti	Mbaki Mtuli	8,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
122.		Kibaha	Kibaha	Kwala	2,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
123.		Kisarawe	Kisarawe	Kisele	1,400	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
124.	Rukwa	Sumbawanga	Sumbawanga	Kianda igonda	6,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
125.				Nsavia/ Lumbesa	5,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	KAZI ZITAKAZOFANYIKA		
126.				Uzia	3,600	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina		
127.				Maleza	7,500	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina		
128.				Kilyamatundu	4,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina		
129.				Tumaini/Lwanji	5,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina		
130.				Itela	700	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina		
131.				Mititi	500	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina		
132.				Msia	2,500	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina		
133.				Solola/Nkanga	2,500	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina		
134.				Mwadui	5000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina		
135.				Kalalasi	1,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina		
136.				Kalambo	Kalambo	Ilimba	700	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	KAZI ZITAKAZOFANYIKA	
137.				Mkowe	2,500	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina	
138.				Santamaria	700	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina	
139.				Sopa	2,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina	
140.				Kamawe	2,500	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina	
141.				Kasanga	1,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina	
142.				Katete	700	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina	
143.					Mtuntumbe	800	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
144.					Kasitu	700	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
145.					Tatanda	500	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
146.					Mao	1,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
147.					Katazi	900	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
148.					Selengoma	1,500	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	KAZI ZITAKAZOFANYIKA
149.				Mnazi	700	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
150.				Kaluko	500	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
151.				Kileshe	1,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
152.				Kambo	600	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
153.				Kalembe	1,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
154.				Ruvuma	Namtumbo	Namtumbo
155.	Mbinga	Mbinga	Mkungwe		700	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
156.	Nyasa		Chihulu		1,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
157.			Lundo		600	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
158.	Tunduru	Tunduru	Mkotamo		800	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
159.			Namblapi		1,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	KAZI ZITAKAZOFANYIKA	
160.		Songea	Songea	Nambendo	1,500	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina	
161.				Kitai Prison	7,800	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina	
162.		Kishapu	Kishapu	Lunguya	500	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina	
163.	Shinyanga	Shinyanga	Shinyanga	Mwamkanga	800	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina	
164.					Amani	2,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
165.					Ngaganulwa	1,300	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
166.					Nimbo Valley	2,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
167.			Kahama	Ushetu	Bulungwa /Butibu Valley	1,200	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
168.					Ubagwe	300	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
169.					Ulowa	400	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	KAZI ZITAKAZOFANYIKA
170.	Simiyu	Busega	Busega	Mkula	600	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
171.				Mwamanyili	1,200	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
172.				Ilumya	540	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
173.				Sanga	3,750	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
174.				Shigala	800	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
175.				Changasa	701	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
176.				Shimanilwe	232	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
177.					Nyamikoma	179
178.	Bariadi	Bariadi	Bariadi	Gilya	250	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
179.				Sapiwi	200	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
180.				Ikungulyandi li	250	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
181.		Bariadi TC	Nkuri	400	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina	

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	KAZI ZITAKAZOFANYIKA
182.		Meatu	Meatu	Mwakasumbi	320	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
183.				Mwagila	250	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
184.				Mwaukoli	240	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
185.		Itilima	Itilima	Isakang'wale	500	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
186.				Sagara	400	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
187.				Ngim	200	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
188.				Meriya	200	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
189.		Singida	Singida	Singida DC	Mughamo	750
190.	Singida MC			Mungumaji	18	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
191.				Mandewa	18	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
192.				Unyambwa	185	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	KAZI ZITAKAZOFANYIKA
193.				Uhamaka	32	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
194.				Sengasenga	100	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
195.		Iramba DC	Iramba	Ujungu	1,500	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
196.				Ndurumo	370	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
197.				Makunda	760	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
198.				Ujungu	1,500	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
199.				Makunda	760	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
200.				Itigi	Itigi	Mkombozi
201.		Itandamilom o	600			Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
202.		Mkalama	Mkalama	Tatazi	500	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
203.	Kinyangiri			1,200	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina	

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	KAZI ZITAKAZOFANYIKA
204				Ilamoto	2,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
205				Iguguno	200	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
206				Dominiki - Mamera	4,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
207				Mwanga	800	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
208		Manyoni	Manyoni	Kitalalo	1,280	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
209				Mbwasia	3,750	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
210				Makutupora	1,750	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
211				Mwiboo	500	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
212	Songwe	Momba	Momba	Msangano	10,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
213				Kapele	10,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
214				Kamsamba	15,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	KAZI ZITAKAZOFANYIKA
215		Mbozi	Mbozi	Msia	300	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
216				Chisata	400	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
217				Mkombozi	200	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
218		Songwe	Songwe	Nanjembo	2,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
219	Tabora	Nzega	Nzega	Isunda	4,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
220				Nhele	6,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
221				Igombe	10,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
222				Mwamikola	2,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
223		Kaliua	Kaliua	Kona 4	1,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
224				Igombe	1,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
225				Mnange	1,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
226		Sikonge	Sikonge	Usunga	1,000	Upembuzi yakinifu na

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	KAZI ZITAKAZOFANYIKA
						Usanifu wa kina
227				Kiloli	1,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
228		Tabora	Tabora MC	Iyombo	1,000	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
229		Urambo	Urambo	Uyogo	500	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
230	Igunguli			500	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina	
231	Kalembela			500	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina	
232		Uyui	Uyui	Majengo	1,100	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
233	Tanga	Pangani.	Pangani	Kigurusimba	250	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
234		Korogwe.	Korogwe	Kwamsisi	350	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
235		Lushoto	Lushoto	Shundai	300	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
236				Kwemkwazu	380	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
237				Langoni	960	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	KAZI ZITAKAZOFANYIKA
238				Mkongoi	230	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
239				Mkundi ya Mbaru	190	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
240				Mkundi ya Mtae	80	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina
	JUMLA				268,436	

KIAMBATISHO NA. 15: Skimu za ukarabati zitakazofanyiwa upembuzi yakinifu na usanifu wa kina mwaka 2023/2024 na ujenzi wake utafanyika mwaka 2024/2025

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
1.	Arusha	Meru DC	Meru DC	Mapama	4,930	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
2.				Kyamakata	1,500	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
3.				Ukombozi	1,100	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
4.				Ngabobo	1,600	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
5.		Ngorongoro	Ngorongoro	Pinyinyi	700	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
6.				Oldonyo sambu	450	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
7.		Longido	Longido	Tingatinga	950	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
8.		Monduli	Monduli	Mang'ola	850	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
9.				Kabambe Selera	540	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
10.				Lositeti	300	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
11.	Dodoma	Chamwino	Chamwino	Mpwayungu	1,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya ujenzi wa bwawa na na ukarabati wa ukarabati
12.				Chalinze Dam	200	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya ukarabati
13.		Chemba	Chemba DC	Jogolo	500	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya ukarabati
14.		Dodoma Mjini	Dodoma	Hombolo	300	Upembuzi yakinifu wa Skimu kwa ajili ya ukarabati

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
15.		Kondoa	Kondoa	Hurui	600	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
16.	Mkakatika			2,500	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	
17.	Mtitaa			500	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	
18.	Chikopelo			800	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	
19.		Mpwapwa	Mpwapwa	Kinusi	800	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
20.	Malolo			1,200	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	
21.	Godegode			900	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	
22.	Tambi			700	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
23				Mbori	600	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
24.				Chamkoroma	200	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
25.				Mangweta	400	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
26.	Iringa			Ikweha Dam	500	Upembuzi yakinifu na Usanifu wa kina wa bwawa na skimu
27.		Mufindi	Mufindi	Mgololo	1,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
28.				Igomaa	100	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
29.				Msosa	200	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
30.				Ikula	120	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
31.		Iringa	Iringa	Magozi	1,300	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
32.	Mlenge			8,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	
33.	Tungamalenga			500	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	
34.	Mapogoro			400	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	
35.	Isaka Dam			200	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	
36	Mgama Ibumila			200	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	
	Idodi			1000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
37.			Mafinga	Maduma	200	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
37.	Kagera	Muleba	Muleba	Kyamyolwa	500	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati ukarabati
39.				Kyota	500	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati ukarabati
40.				Buyaga	120	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
41.				Buhangaza	600	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
42.				Ngara	Ngara	Bigombo
43.	Katavi	Mpimbwe	Mpimbwe	Kilida	2,500	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
44.				Ikondamoyo	1,100	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
45.				Itenka	3,546	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
46.		Tanganyika	Tanganyika	Katuma	300	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
47.	Mnyagala			1,867	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	
48.	Lugomesi			96	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	
49.	Kakese			520	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	
50.	Kigoma					Nyakitonto
51.		Kasulu	Kasulu	Titye	700	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
52.				Rungwe Mpya	300	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
53.				Janda	600	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
54.		Uvinza	Uvinza	Mgambazi	1,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
55.	Kashagulu			1,200	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	
56.	Nkonkwa			1,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	
57.	Ilagala Prison			10,600	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	
58.	Kibondo			Kibondo	Kumbanga	600

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
59.				Mgondogondo	212	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
60.				Nyendarara	470	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
61.				Kahambwe	145	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
62.	Kilimanjaro	Siha	Siha	Ngarony	260	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
63.				Mitimirefu	250	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
64.		Moshi	Moshi	Mtakuja	79	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
65.				Mawala	2,025	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
66.				Soko	400	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
67.				Makereshe	500	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
68.				Kaloleni	250	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
69.		Mwanga	Mwanga	Kivulini	1,110	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
70.				Kigonigoni	1,200	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
71.		Rombo	Rombo	Ikuini	2,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
72.				Mraokeryo	400	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
73.		Hai	Hai	Kiladeda A	280	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
74.				Metrum	2,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
75.				Boloti	200	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
76.		Same	Same	Yongoma	1,800	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
77.				Bonde la Ruvu (Kwa sita, Ruvu Mferejini, Ndugai, Naururu na Magereza)	6,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
78.				Suji	220	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
79.				Bonde la Mkomazi	10,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
80.	Manyara	Mbulu	Mbulu	Dongobesh	625	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
81.				Dirim	335	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
82.				Bashay	346	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
83.				Mangisa	398	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
84.				Diyomat	375	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
85.	Mara	Rorya	Rorya	Nyathorogo	800	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
86.				Kirogo	200	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
87.				Chereche	200	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
88.				Rwang'enyi	200	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
89.				Baraki	200	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
90.				Irienyi	600	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
91.				Ochuna	200	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
92.				Ryangubo	425	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
93.	Mbeya	Kyela	Busokelo	Katela-Ntaba	250	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
94.				Mbaka	180	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
95.				Ngana	290	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
96.		Mbarali		Kongolo Mswiswi	629	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
97.				Wia Mahango	300	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
98.				Kapyo-Mswiswi	1,029	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
99.	Morogoro	Mvomero	Ifakara TC	Wami Luhindo	1,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
100.		Ulanga	Ulanga DC	Lupilo	3,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
101.		Mtwara	Mtwara	Kitere	920	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
102.				Mpapula	400	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
103.				Dihimba	1,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
104.		Tandahimba	Tandahimba	Litehu	300	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
105.	Mwanza	Ukerewe	Ukerewe	Mibungo	1,820	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
106.	Rukwa	Sumbawanga	Sumbawanga	Isakalilo	2,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
107.		Kalambo	Kalambo	Ulumi	1,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
108.				Katuka	2,500	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
109.	Ruvuma	Namtumbo	Namtumbo	Msanjesi	150	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
110.				Mtakuja	300	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
111.		Mbinga	Mbinga	Sanga Lugagala	600	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
112.				Sanga mabuni	350	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
113.				kimbande	400	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
114.		Tunduru	Tunduru	Madaba	766	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
115.				Kitanda	455	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
116.				Misyaje	1,350	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
117.		Songea	Songea	nakahuga	250	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
118.				Namatuhi	350	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
119.	Simiyu	Busega	Busega	Lutubiga	250	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
120.		Maswa	Maswa	Kinagwigulu	500	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI	
121.				Ijinga	350	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	
122.				Bukigi	400	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	
123.				Bukangilija	500	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	
124.				Masela	450	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	
125		Meatu	Meatu DC	Gwagila	250	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	
126		Bariadi	Bariadi	Mwasuguya	250	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	
127		Singida	Manyoni	Itigi	Itagata	180	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
128				Manyoni	Udimaa	700	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
129				Msemembo	300	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
130				Mtiwe	625	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
131				Waraka	375	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
132				Saranda	163	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
133				Ngaiti	500	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
134				Maweni	645	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
135		Singida		Mbwasia	1,500	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
136				Nyamagogo-Chikuyu	550	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
137			Singida DC	Itamka	50	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
138				Msange	1,400	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
139				Dodoma	300	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
140				Ijeghe	350	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
141				Songa	750	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
142				Ndang^ongo	375	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
143				Mjinjimi	50	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
144				Sagara 1	625	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
145				Sagara 2	250	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
146				Ngimu	375	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
147				Songambebe	250	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
150				Nafco	75	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
151				Mgori	5,750	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
152				Mnyinganyi	4,125	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
153				Mgiriki	150	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
154				Senene Mfuru	75	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
155				Ughandi - B	350	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
156				Kisisi	8,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
157				Mwasauya	375	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
158				Mwaisumbi	25	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
159				Mpipiti	25	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
160				Ngamu	200	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
161				Merya	225	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
162				Minyaa	750	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
163				Msange	3,500	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
164			Singida MC	Mtendeni	500	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
165				Kisasida	150	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
166				Sasu	12	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
167				Mungumaji	13	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
168				Nkuhi	9	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
169				Mikesi	11	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
170				Kititimo	15	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
171				matemberemubuvi	60	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
172				Indora	30	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
173				Utamaa	37	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
174				Ikugha	33	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
175				Ughaugha "B"	25	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
176				Unyambwa Juu	125	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
177				Mwaghumbi	100	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
178				Manga	200	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
179				Mwampembee	150	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
180				Nyunjwi	250	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
181		Ikungi	Ikungi	Mang'onyi	450	Mapitio ya na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
182	Mkiwa			8,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	
183	Inati			320	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	
184	Ititi			800	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	
185	Itagata			214	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	
186		Iramba	Iramba	Masimba	1,500	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
187	Mlandala			300	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
189				Msai- Mpambaa	125	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
190				Tyeme-Mkima	153	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
191				Mtoa-Ibambasi	125	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
192				Itempu	375	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
193				Mingela	250	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
194				Nganguli	303	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
195				Mayanzani	2,293	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
196				Ulemo-Zinzilighmbelekesi	43,045	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
197				Shati	108	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
198				New Kiomboi	83	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
199				Ujungu	3,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
200				Usure	75	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
201				Misuna	10,793	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
202				Kikonge	125	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
203				Nsonga	75	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
204				Ndurumo	750	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
205				Tutu	150	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
206				Ruruma	123	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
207		Mkalama	Mkalama	Mwangeza	300	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
208				Dominiki	3,240	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
209				Gumanga	150	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
210				Kidarafa	550	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
211				Kinandili	385	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
212				Lyelembo	1,500	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
213				Marera	1,250	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
214				Miganga	300	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
215				Milade	1,800	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
216				Hilamoto	1,700	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
217				Msingi	2,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
218				Mwanga	250	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
219				Senene	329	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
220				Tatazi	8,200	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
221				Yulansoni	1,500	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
222	Songwe	Ileje	Ileje	Ikombe (Ilulu)	650	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
223				Katendo	250	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
224				Nalwenda	165	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
225				Nambunda	350	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
226				Nandukutu	425	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
227				Mtima	175	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
228				Nasato	130	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
229		Songwe	Songwe	Ngwala	1,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
230				Kanga	900	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
231	Tabora	Nzega	Nzega	Budushi	1,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
232				Idudumo	500	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
233				Lusu	1,800	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
234				Iyuki	3,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
235				Nindo	6,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
236		Igunga	Igunga	Igurubi	1,100	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
237	Buhekela			800	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	
238	Makomelo			1,500	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	
239	Choma cha Nkola			800	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	
240	Mwashiku			700	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati	
241	Tabora			Tabora MC	Magoweko	400

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
242				Igunguli	500	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
243				Kalembela	500	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
244		Uyui	Uyui	Goweko	1,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
245	Tanga	Tanga	Tanga CC	Golani Shutashuta	200	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
246		Pangani	Pangani	Kipumbwi	400	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
247		Handeni	Handeni	Jambe	300	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
248				Masatu	260	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
249				Kwamngumi Prison	73	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati

NA.	MKOA	WILAYA	HALMASHAURI	SKIMU	ENEO (Ha)	AINA YA MAHITAJI
250		Korogwe	Korogwe	Magoma	4,000	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
251				Mapangoni	200	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
252		Kilindi	Kilindi	Chajula	500	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
253				Tamota	700	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
254		Lushoto	Lushoto	Lukozi	100	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
255		Lushoto	Lushoto	Mbwei	200	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya Ukarabati
Jumla					291,095	